BROJ 13. 1909. GODINA XVII.

KNJIŽNICA DOMINIKANSKI ZAGREB HIJACINT

PROSVJETA

SADRŽAJ 13. BROJA:

ERNEST KRAMBERGER: Bogata udovica. (Nastavak.) — E. LASZOWSKI: Provale turske u Turopolje. — KLEMENS JOSIP JADREŠKIĆ: Knjigovodja. — M. Č. ĆATIĆ: Hodi k meni. — TEODOR JESKE-CHOINSKI: Kad sunce zalazi. (Nastavak.) — STJ. ŠIROLA: Uzgoj za život. (Svršetak.) — I. BENCIVANNI (JOBI): Prsten. (Preveo A. Bortulin.) — LISTAK.

SLIKE:

Fr. X. Winterhalter: Francuska carica Eugenija i njezine dvorske gospodje. — Tipovi i narodna nošnja u Macedoniji. — J. P. Alizard: Kralj Ljudevit i sv. Franjo de Paula. — Na južnom stožeru: Shakleton i njegovi drugovi Adams i Franck Wild utaknuli 178 km. pred južnim zemaljskim stožerom englesku zastavu. — Tijelovski ophod u Carigradu (2 slike). — Spomenik caru Aleksandru III. u Petrogradu. — Sadržina vode u raznim hranivima. — Podmorska rasvjeta morskih puteva. — Podmorska svijetiljka. — Corbett: Na samotnoj pustari. (Umjetnički prilog.)

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. • Godišnja cijena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. • Za inozemstvo 20 kruna. • Pretplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. • Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje Emilij Laszowski. Naklada tiskare Antuna Scholza.

PROSVJETA

BROJ 13. ooo
1. SRPNJA 1909.

Bogata udovica.

Ernest Kramberger.

Šaljiva pripoviest.

Radinović udje u liepo, prostrano predsoblje. Na stieni bilo nekoliko liepih slika, uz stiene poredani pleteni stolci, u sredini stol, pokrit vezenim sagom, a redom vidio četvera staklena vrata, bielo naličena, obložena zlaćenim okvirima. Bogata kuća!

Jedva se Radinović malo ogledao u tom sjajnom prostoru i oko mu opet zapelo o dražestnoj djevojci, koja je stojala pred njim kako si ju ljepšu i miliju nikada pomisliti ne bi mogao, a očice joj odavale neku napetu izvjedljivost.

Srce mu radostno zatitralo, neka lakoumna, obiestna smielost proleti mu okom, a jezik uzeo sipati: „Nekako volim, da gospodje Šarićke nema doma. Jer sada mogu vidjeti vas, koja ste ko jutrenja rumena zora iza tamne noći, sunce, milo sunce sa toplim žarom nakon studene tmine, krasno cvieće u proljetnom sjaju iza mrtve zime."

To je bila čudna poruka udovici Šarićki. Djevojka porumenila, jer ju iznenadiše rieči nepoznanca. Ipak joj taj neobični način nije bio nemio, jer je čovjek bio ugodan, liep i pored svega, što reče, ni najmanje drzak. Malo ko smetena reče: „Što to govorite, gospodine? Komu te rieči?"

„Komu drugomu nego Vama, gospojice? Takove treba da budu udovice."

„Kako da to razumiem, gospodine?"

„Ne pitajte me. Ne znam u taj čas ni sam, kako bih vam to protumačio. Ali, jeste li, ako mi je slobodno pitati, jeste li upućeni u to, što je vaša gospodja oglasila u novinama?"

„Pa, ako jesam? Onda si valjda mogu i misliti, zašto ste došli. Bit će isti posao, radi kojega dolaze redom mnoga druga gospoda." Rekavši tako smiešila se, al ipak se medju liepim obrvicama skupio nabor, kano da joj smieh ne ide od srca."

„Ah — ne — ne! Moj je zadatak izvanredan."

„Izvanredan?" — Nabori medju obrvicama djevojčinim se malo izglade, a namrštene ustne okrenu smiešku: „Čini se, da . . . da . . . da ste lakoumnik, oprostite."

„Čini se, gospojice, čini; ali nisam. Vidjet ćete."

„Ja vidjet?"

„Vi, dà!"

„Oh, hvala liepa. Nisam izvjedljiva nimalo. Gospoda su sva jednaka. Da su ptice, imali bi šareno perje." Djevojka se umiljato i od srca nasmijala.

„Šareno perje! A zašto to, gospojice?"

„Zašto? — Ha, ha! Šaraju na sve strane. A ovdje se šaranje najbolje slaže s imenom Šarić."

Radinoviću došlo takodjer na smieh: „Novci, mislite, jel'te, novci?"

„Dà, novci. Na novce idu ko ribe na balokat. Ljubav na jeziku a zlato i banke u mislima. Za zlato prodaju svoju ljubav. A ona, koja vjeruje, nije pametna." Zadnje rieči djevojka oštrije rekla.

„No;" — odvrati Radinović — „što se toga tiče, Bog je ljude donekle jednake stvorio. Ima i djevojaka, kojima je dobra i mastna obskrba milija od ljubavi. Al ipak nismo svi jednaki. Ja na primjer," — obiestna šala uzbudi Radinovića iznova — „ja ne marim ni za zlato ni za srebro i velike banke. Meni su najmilije dražestne sobarice?"

„Tako?" — začudi se djevojka. — „Sobarice? Sve sobarice?"

„Ne baš sve, ali . . . ovako umiljate" . . . Radinović očima reče, da misl nju. „A ima li ljepšega zlata od te zlatne kose na vašoj glavici?"

„Ne laskajte, gospodine, nego recite: zašto vam se mile sobarice?"

„Jer nisu gizdave, reko bih naprasite ko gospodje, osobito imućnije gospodje. Te si obično umišljaju, da je dražest, naobraženost i duhovitost u novcu, pa koja ima novaca, da ima svega toga. Ali ja držim, da ljubav nadmašuje svako blago na svietu. Meni je doduše svejednako! Meni ne treba niti te. Ha, ljubav! Tko bi joj vjerovao? Ja joj se uklanjam, jer je trn, koji se zabode u meso, pa ga je težko izčupati."

Djevojci se valjda čudno vidjelo, što taj gospodin njojzi takove nazore očituje. Zato reče: „Kako se to slaže sa tvrdnjom, da sobarice rado gledate?"

„Ha, ha, ha! Pravo, da vam se vidi smiešno. Ali zašto da ne gledam koju sobaricu, ako je liepa? To bar nije ništa zla!"

„Nije, nije. Ali tko kopa po žaru, lako ga opeče izkrica."

„Oh, mene ne! Ja kao da hodam u rožnom oklopu. A moje srce odolieva svakomu jurišu ženskog oka. Djevojke, a, moram priznati, i muževi se obično prikazuju bolji, nego što jesu. Pa kada poslie dodju na vidjelo mane, što ostaje od onoga sjaja? Razočaranje. Ženitbe se čuvam ko paprike."

„A Vi, gospodine? Vi se nikada ne prikazujete boljim, nego što jeste? Pa niti sobaricama?"

„Niti njima! A zašto bih? Šalim se s njima, šala ne škodi nikomu. Pa neka vide u toj šali, da sam tvrd kamen, kojega ne će usijati nit živ oganj iz najljepših ženskih očiju. Na primjer vaše su oči krasne, ljepših vidio nisam, pa" . . .

„Stanite, gospodine" — prekinu mu rieči djevojka. „Čemu mi to kazujete? Za šalu?"

„Bog sačuvaj! Ta je prava istina. Te će mi krasne oči dugo svjetliti u tmini svakidanjega života."

„Rugate se;" — razljuti se krasotica — „prestanimo."

„Oprostite mi, gospojice," — požuri se reći Radinović sklopivši ruke i pitomo ju gledajući. — „Nije mi od volje rugati vam se, ali govorih o svjetlu, jer sam električar. Elektrizujem srca."

„Čuvajte se samo, gospodine, da vas samoga ne opali munja" — reče djevojka, smiehom na ustima, a malim gnievom u srcu, jer je mislila, da ju hotice pecnuo Radanović. Čovjek joj se vidio ugodan, ali čudan i zagonetan, nedosljedan i prevrtljiv. Što je došao, što hoće? Bit će ipak, da je radi Šarićke same došao. Predugo je s njim razgovarala, bilo joj žao. „Molim," — reče ozbiljno — „što da poručim gospodji Šarićki?"

Radinović opazivši, da je malo odviše ludorija govorio, okrene posve drugim glasom i načinom: „Vrlo štovana gospojice, to što mi valja reći gospodji Šarićki, njoj ću samoj reći, jer je stvar vrlo važna, i to za drugoga, ne za mene. A vas živo molim, ne ljutite se na mene. Vesele sam ćudi, pa me možda začarala vaša ličnost te sam se od milja izobiestio. Ali bi me veoma boljelo, da sam uzbudio u vas neugodno osjećanje i da sam vam se zamjerio. Žalio bih, žalio vazda, jer . . . jer . . ne bih mogao pregorjeti." — Položivši ruku na srce i pogledavši ju žarkim pogledom, pograbi joj ruku prije, nego što je mogla braniti, pa joj ju poljubi i odjuri, kao da ga je odnio vjetar.

Za vratima u predsoblju stojala djevojka ko prikovana i zamišljena. Tko je taj čovjek? Je li lakrdijaš i čovjek, koji kapom vjetar tjera, ili je zaista samo veseljak? Zna i ozbiljan biti, to je pokazao, a i čuvstven je. Ugodan jest. Pogleda si ruku, koju joj poljubio, i opet se zapita: Tko bi mogao biti? Podkrao joj se uzdisaj, a sama nije znala.

Kad je Radinović otišao iz kuće Šarićkine, čudno mu je bilo oko duše. Čutio se zadovoljnim, jer mu je neko dosele nepoznato čuvstvo grijalo srce. Bilo mu je jedno vrieme, kano da se mora grliti sa cielim svietom. Ali malo zatim se najednoć ozlovoljio. Neprekidno vidio pred sobom liepu sobaricu te se nije mogao otresti mislih, koje se oko nje motahu.

Bilo mu je milo, što je vidio taj liepi stvor božji te što se upoznao s njom i razgovarajući slušao umiljat njezin glas i veseli smieh, a u drugu se ruku ljutio sam na se, što nije bio nježniji, nego telemanio i buncao koješta ludog i nezgrapnoga te dao povoda, da ona mlada ljepotica možda ne misli o njem najbolje. Ili, što bi bilo još najgore, da ga drži lakrdijašem i izpravnim vjetrenjakom.

Ele, što je bilo, neda se učiniti, da nije.

Razmišljajući o svem, što je rekao, nije mogao naslutiti, kako da se njegovo natucanje dojmilo te dražestne ženske.

Dražestne, da! Bar on milije i ljepše dosele nije vidio nigdje. Sobarica boljega roda. To je posve jasno. Bez dvojbe je naobražena i finijih osjećaja. A on? Pokazao se grubijanom glede koječega!

Gnjevan izišao iz grada te je tumarao kojekuda po polju i po stazama na rubu gradskom do kasno doba popoldneva.

Silom da se otme tomu suvišnomu preživanju popoldašnjega doživljaja, ušao u vrt gostione, gdje ga još nikada nije bilo, jer mu se nije dalo uljesti u društvo svojih prijatelja i prežvakati s njima svakidanji kvas: kako si, gdje si bio, što radio? i t. d. Ovdje je mogao biti sam, pa ipak vidio svieta.

Sjede u kut medju vinovu lozu uz malen stol. Blizu njega, kako je vidio iza toga prirodnog zastora, siedila su dvojica. Jedan, stariji, bio krupan, brijana obla lica, debelih brkova. Na prvi si pogled vidio, da su mu brkovi nafarbani kao što i kosa na glavi. Jer tik kože probijala sijeda, staračka dlaka. Izpod gustih obrva zurile žive oči, ali jedno nepomično, te je toga radi i škiljio. Po krupnom glasu, odrješitom govoru i po svem držanju bio je očito umirovljen časnik.

Drugi, nešto slabiji, mekana, blijeda lica, bio mladji. Govorio plaho, nesigurno, kano da se ćuti podloženim onome prvomu. I gledao ga je, ko da čeka od njega zapovijedi. I taj se vidio Radinoviću, da je časnik u miru. I nije se prevario, jer će taj slabiji sićušnim glasom onome brkonji: „Dakle si bio danas, Herr Oberst, tamo u širokoj?"

„U širokoj" — te riječi pobudiše pozornost Rodinovićevu. Držeći novine kano da čita, mogao čuti i vidjeti sve, a ona ga dva nisu mogli opaziti za lišćem. Škiljavi pukovnik odbijao dimove na kratak čibuk i nije valjda čuo, što ga je pitao drug; šutio. Zato će mršavi iznova: „Herr Oberst, bijaše li ti danas u širokoj kod one . . . znaš?"

„Jesam! —" odreže brkonja glasom, kano da ga vadi iz dna svojih čizama. „Jesam!"

„Pa?"

„Pa ništa. Ne znam bar još ništa stalna. Meni se ta ženska slabo svidja. Gotov ti je to granatir, samo što velikih brkova nema. Daj joj muško odijelo, pa ćeš reći, da je muž, ali ćoso. Bit će veoma teško ukrotiti tu krupnu ženu, a žena ti je tek onda mirna i krotka, dok ju svu satareš. To bi ti, majore, mogao znati."

Major se nakašljao pa će drhtavim glasom: „Tako je, brate. Ja sam na žalost bio oženjen, pa je žena satrla mene."

„Vidi se" — zabrunda brkonja. Nisi dosta košćunat i odvažan. Ako se ženi razveže jezik, a muž mora, da otrese na nju trista gromova. Mora joj einen Wink dati." — Pukovnik zamahnuo kamišem kano palicom. — „Laglje je, velim ti, ukrotiti lava, nego muževnu ženu."

„Jest, jest, pravo!" — smijao se major te prebacio glas, kano da kukuriče. „Ha, ha! Einen Wink geben!"

„Ali što ćeš?" — nastavi pukovnik. „Bogata kuća, pune kese novaca, ormari nakrcani rubenine. Ti znaš, majore, da sam obvezan . . ."

„Obvezan" — zatitra slabušni major, kano da će pod stol, plašeći se divljeg pogleda pukovnikova, dočim ovaj, reko bi, da negdje daleko grmljavina tutnji, srdito nadoveže: „Obvezan iz mladjih godina . . . Prokleti dugovi! U te ženske bi se našao zakrp mojim razkriljenim odnošajima."

„Bio bi melem na stare rane" — primjeti major nešto smjelije.

„Pa vidiš, bruder, tako ti ja moram još u stare dane ljubakati i oči izvraćati ko zaljubljen tetrieb. De ne moram kleti, smijao bih se, da se trese zemlja. Trista mu jada!" Tu skupi obrve mrkim pogledom. Major se uhvati za stol, kano da se zemlja zbilja trese. Ne znajući što bi rekao, šutio.

Pukovnik zamalo nastavi: „Blago tebi, majore, ti si u loju. Uživaš potpunu mirovinu, pa ti ne treba tražiti bogate žene u doba, kada se već rasklimavaju kosti i suši koža ko na starim gajdama."

„A da", — će major sitno, kano na vrbovu sviralu — „da, ali zato si ti, Herr Oberst, još uviek krjepak, zdrav i jak, mogao bi rušiti hrastove — a ja? Ja sam loman i slab ko šuplja vrba. Volio bih, da se mogu natjecati s tobom i ašikovati u širokoj pred kućom udovičinom."

„Vjerujem ti" — odvrati pukovnik. „Ali, brate, Bog zna ,hoće li biti uspjeha."

„Uspjeha?" — trzne se major. „Uspjeha? Nije možno, da ga ne bi bilo. Ta ne nadje takova udovica svaki dan takova muža. Pukovnika ne rodi toliko, ko puževa

s proljeća. Takov gospodin, pa tako stasit čovjek! Gdje će joj se ponuditi ugledniji, muževniji?"

Pohvala godila pukovniku, jer si je sukao brčine i natezao ih do neobične duljine. Ipak reče, kano da mora malo podvojiti: „Eh, brate, ženske su ti nedokučive. Koji put ti se ženskoj glavetini bolje svidja civilni kaput od najsjajnijeg častničkog odiela.

„Ah," — tješio major — „Herr Oberst, žene su tašte, pa nisu čorave. Ti ćeš jurišem predobiti tvrdjavu, oko koje si prvi put izpitao samo prilike. Bit ću ti ja debelim kumom u svatovima."

„Eh dobro!" — prihvati brkonja ko osvjedočen —. „U to ime, debeli kume mršava tiela, Bog nas poživio!" Čaše zazvečiše.

U taj čas pristupi konobar do Radinovića. Tim je upozorio onu dvojicu, da netko sjedi u zaklonu za lozama. Stoga su razgovarali na tiho. Radinović nije razumio ništa više, ali je znao, da je taj pukovnik suparnik Vujanovićev te da šara oko Šarićke. Eto, što ti ne rade novci!

Malo je zatim Radinović povečerao i otišao doma.

Drugi dan, bila nedjelja, poslie jedanaeste, Radinović slobodan, podje u široku ulicu, da obavi, što je obećao Vujanoviću, naime da potraži Šarićku, jer je dan prije nije našao.

Napadno mu je bilo, da nije bio miran i nebrižan ko jučer. Nekakova nesigurnost ga napala, neko izčekivanje i neka izvjedljivost. Je li to bila želja saznati, što misli udovica o Vujanoviću? Nije si htio priznati, da ga muči možda i drugo nešto.

Radinović običavao nositi liepo odielo i svaki dan. Puno je držao do sebe i prema tomu udesio i svoju spoljašnost. Ali danas bio, kano da će izprositi. Odielo, što ga je obukao, bilo najfinije i tako mu je pristajalo, da je bio vrlo liep. Ženske se ogledavahu za njim.

Korak mu je bio liep, držanje čovjeka slobodna, stas plemenit, glava sa crnom sjajnom kosom .živim pogledom crnog oka, crni brkovi i crna bradica sve to bilo kao savršena ljepota.

Tako dodje do vrata Šarićkinih. Kratak je čas krzmao, jer je trebao, da se malo umiri. I ako prije nije znao, što ga muči, sad je znao. Bila je želja vidjet sobaricu.

Pozvoni. Hoće li ona otvoriti, ko juče? Netko dolazio, ali taj topot pristao nosorogu, a ne cipelicama nježne sobarice.

Vrata se otvore, a lice se Radinovićevo namrgodi. Pred njim je stojao sluga. Šiljat nos mu poskočio iz modri kasta lica, pod nosom se ježio brk poput tvrde malene kefe, a zelenkaste oči se zasjale ko u mačka.

I — što želite? —" zasvira kroz nozdrve kano da kriešti zveklja.

Radinović bi ga volio pljusnuti po bezobraznom licu, ali se prisili da rekne mirno: „Molim, je li milostivna gospodja Šarička doma?"

„I — est!" fućkao sluga kroz nos. I — evo i — e u i — sobi." Postrugnuvši nogom po podu pusti Radinovića unutar. U sobi bila udovica sama, ali se Radinoviću pričinilo, da je u mah, kad je on unišao, vidio žensku u svietlom odielu umaći kroz druga vrata. Nije znao, zašto da mu je srce zakucnulo malo brže.

Gledajući za izčezlom prikazom nije se nameh mogao sabrati, nego stojaše ne znajući, zašto je došao i gdje je. Istom kad je opazio, da se gospodja pred njim smieši i niemomu posjetu čudi, osviesti se.

Nakloniv̌ši joj se uljudno, brzim je pogledom motrio udovicu. Bila je u istinu jaka i odvažna lica poput muža. Ružna nije bila, i možebit niti tako goropadna, kako se na prvi mah pričinjala, ali nije Radinović zavidjao prijatelju Vujanoviću.

„Čim vas mogu poslužiti?" — zapita krupnim glasom gospodja.

Radinović se nakloni po drugi put. „Čast mi je" — započe — „čast mi je imenovati vam se, milostivna. Zovem se Kaloper, a ženitbeni sam agenat."

Udovica pozorno motrila tobožnjeg agenta. Tako liepa čovjeka zaista jošte ne vidje. Elegantan od glave do pete, a glas u njega vrlo milozvučan, grlo muževno ali i zamamljivo. Šteta, mišljaše, što je tako nemiloga zvanja. Agenat za ženitbe, a po izgledu kavalir. Čudno! „Dakle agenat?" — otezala pitajući.

„Čitao sam, milostivna, što uvrstiste u novine, a kod uprave mi lista rekoše vašu adresu."

Gospodja pokaza na stolac: „Sjednite se, gospodine. Vaše su želje?"

„Došao sam, — ne ću da okolišam — „došao sam ponuditi vam nekoga gospodina, kojega vrlo dobro poznajem. Čovjek je fin, naobražen, nadaren, uredan i štedljiv, dobroćudan i dosta liep."

„To su sama krasna svojstva, gospodine Kaloperu, liepa svojstva, koja mogu da usreće ženu, al je taj gospodin valjda star?"

„Nije, milostivna; baš u najboljim godinama, pa s toga sa vas."

„Onda je po svoj prilici siromašan, jel' te?"

„Siromašan? Ne bih rekao. Gotove glavnice dakako da nema, al ima zato liepu plaću. Plaću su kamati od uložene glavnice, i to kamati doživotno zajamčeni. Rastu sa povišenjem plaće. A to je mnogo, milostivna."

„Istina, gospodine, istina. Ali zašto taj gospodin nije sam došao? Ili vas šalje on u svoje ime?"

„Oh, ne, ne! Nego sam došao sam ja, da vas upozorim na nj."

„A tako! Razumijem. Da zaslužite u tom poslu. Takove se agenture plaćaju dobro. Ali meni ne treba posrednika, ja . . ."

„Oprostite, milostivna," — ugrabi joj rieč Radinović crven kao rak od stida — „meni plaće ne treba ni od vas, ni od njega. Što radim, od vlastite volje radim. Htjedoh vas samo upozoriti na vrlo solidnu ličnost."

„Hvala vam liepa na toj dobroti. Prvi ste agenat, koji nudja svoju pripomoć bez sebičnoga zanimanja i to još ljudima posve nepoznatima, kao što sam na primjer ja. Mene bar ne poznate. Dakle se vaša pripomoć tiče sigurno samo onoga gospodina. A kako mu je ime, smijem li pitati?"

„Vujanović, milostivna. Vujanović, financijalni oficijal. Kako su u nas prilike, dotjerat će i do financijalnoga ravnatelja i do savjetnika."

„Ha, ha, kako su u nas prilike! Za sto godina, gospodine, za sto godina! Oprostite, što se smijem. Ali taj je gospodin Vujanović već bio ovdje."

„Bio ovdje?" — začudio se tobože Radinović. „A meni o tome ne reče ništa, nego me zamolio, da ga preporučim. Vidiš, vidiš! — No, valjda mu ne dadoste odgovora."

„Naravno da ne. Ne mogu uzeti prvoga, koji mi se ponudi. Ali biram, jer imam ponuda i više. Samo dakako ne dozvoljavam, da se ine osobe upliću u moje poslove."

Gospodja gledala je vrlo strogo te je naslutio Radinović, da će Vujanović imati vražjega posla, ako ju dobije, zatim reče: „Eh, da, milostivna, pojmim to. Pa . . . dozvolite mi: Kako vam se svidja gospodin Vujanović? Ima li nade?"

„He ,he!" — smijala se Šarička. — „To je za sad još moja tajna. O tom drugi put."

„Razumijem. Ne htjedoh biti neuljudnim, nego pitam samo zato, da se po prilici znade ravnati gospodin Vujanović."

Šarička ne odvrati ništa, a Radinović razabrao, da je najbolje otići. Htievši ustati, začuje zvono na hodniku i odmah zatim korak. Vrata se otvore i sobarica udje. Radinović skoči na noge uzdrman ugodnim osjećajem.

„Gospodin pukovnik Burazović želi pristupiti" — javi sobarica. Vragoljasto gledala, a Radinović upro oči u nju, kano da mu duša iz njih proviruje. Zato nije vidio, gdje si namiguju gospodja i sobarica, reko bi, da su sporazumne glede nečega tajnoga.

Šarička dozvoli da pristupi pukovnik, a Radinović se brže bolje preporuči. Požurio se i zato, da zatekne soboricu, jer je bio željan s njom koju progovoriti. U predsoblju se sukobi sa pukovnikom. Bio onaj isti, što ga je vidio u gostioni dan prije. Brkati umirovljenik nije najprijaznije motrio liepoga mladića, naslutivši, da je pogibeljan suparnik.

Radinoviću bijahu mrki pogledi toga snuboka deveta briga. Poletio za sobaricom te ju stigao. U toj svojoj opravi, što ju imala na sebi, bila još mnogo ljepša. To njezino vito a ipak mladjenačko oblo tielo bilo divno. „Ah" — mislio Radinović — „al je liepa, liepa ko rumena zora, dražestna ko proljetan leptirić. Tko bi rekao, da je taj angjelak sobarica? Džaba ti, Vujanoviću, ta tvoja bogata udovica!

„Gospojice," — prozbori ko blažen — „presretan sam, što vas ugledaše moje oči. Već se pobojah, da vas ne ću vidjeti."

„To valjda ne bi bila nikakova šteta" — odvrati djevojka narozana čela — „nikakova šteta gospodinu, koji, kako vidim, ipak došao snubiti."

„Ja snubiti? Tuj unutar?" — pokaza na vrata, iz kojih izišao. „Nikada! Dodjoh u tudjem poslu. Rekoh vam, da sam presretan, što vas vidim. Malo vam se čudno vidi, što vam to ovdje u predsoblju kažem. Ali ne mogu si pomoći, moram. A druge zgode niti nemam. Odkada vas ugledah, nisam više svoj. Na vas mislim bez prestanka. Vi, ako se i razljutite, morate čuti, što ćutim. Gospojice, oprostite čovjeku, koji sam sebi više ne zna računa. Električara opalila munjevina."

Djevojka se smiešila, to bijaše dobar znak. „Blažen, tko ne vjeruje" — reče.

„Blažen, tko vjeruje" — suprotivio se Radinović. „Ja vjerujem sebi najviše, jer znam i vidim; a vidim da se čovjek ozebli ugrije na suncu. I najledenije srce na suncu se ljepote i dražesti tali."

„Pa se, jel te, raztali!" — naruga se sobarica. „Al je zlo, gospodine, kada čovjeka sunce grije na kratko, pa raztaljeno srce opet po malo ohladi te se opet stisne."

„Ne će, ako ga grije pravo sunce, od kojega oživi prava klica osjaćaja."

„Gospodine, a gdje je pravo sunce? Po čem ga tko pozna?"

„Moje sunce nebi bilo daleko, a poznajem ga po tom, jer me pošteno grije. Izgorjet će mi prsluk od nutarnjega žara. Eto moje sunce preda mnom."

„Ha, ha! Kako se volite šaliti. Siromašne sobarice, koje bi vam se povjerile! Ta gdje bi takov gospodin i mogao smatrati čim drugim sobaricu, nego li predmetom šale?"

Radinoviću već bilo žao, što se našalio; reče ozbiljno: „Nekate tako, gospojice. Moja vesela ćud me prevari, pa mnogo puta u šali posve ozbiljno mislim. Sobarica, ako je vriedna, čestita i umiljata pa naobražena, zašto ne bi bila kadra predobiti mladića. Iskreno srce ne pita za uzvišen rod, nego gleda na pristojnost i dobrotu. Car je Petar veliki uzeo za ženu Katarinu, koja bila nizka roda. Nadvojvoda Ferdinand, sin cara Ferdinanda, zaljubio se u liepu Filipinu Welserovu, koja mu po rodu nije bila ravna, prem plemićkoga roda, pa ju oženio. Neznam dakle," — ovdje se obiestni Radinović opet ne uzpreže, nego izreče, što mu nepromišljeno došlo na um — „ne znam, zašto se sobarica ne bi svidjala tamničaru."

„Vi ste . . .?"

„Tamničar", gospojice" — smijuckao se Radinović opazivši, da je djevojka sbunjena. „Što bi smetalo sobarici, da se za nju zanima čestit čovjek, ma bio tamničar. Ili možda sobarice vole gledati samo veliku gospodu?"

„Oh, to baš ne. Ali zatvarati ljude i zveketati ključevima, to je . . ."

„To vam se ne svidja, jel te? Eto vidite, koliko zna pobuditi ponosa u čeljadeta jedna rieč ili razočarati ga. „Dakako" — nastavi — „grof, ministar, savjetnik zvoni puno ljepše. A sjajni naslov muža dirne žensko srce mnogo jače od skromnoga: tamničar. Al ima i medju riečima, koje dokančaju na „ar" takovih, koje mogu biti oznakom valjanih ljudi. Na primjer zašto da ne bude čestit i ugledan muž dimnjačar, postolar, medičar, slastičar, bravar i t. d.? Ženske, koje se vole kititi gjerdanima, lancima, narukvicama tašte su i glede nazova svojega muža. Zato mislim, da je za sobaricu pristao tamničar." Radinović se ugrijao, lice mu se razžarilo. Djevojka pako ga gleda pozorno. Bio još ljepši i oko mu sipalo neku plemenitu vatru. Nehotice se nasmiešila. Taj čovjek svakako je neobičan tamničar, mislila, ako govori istinu.

Videći Radinović njezin smieh, sjeti se, da nije nuždno toliko braniti tamničare. I on okrenuo smiehom: „Tamničar zveči ključevima, ali samo da njima otvara ženska srca."

„Mislite?"

„Želim, gospojice. Ja bih . . ."

„Ne mogaše dovršiti, jer se začuo štropot na vratima kod udovice Šarićke i na pragu se opraštao od gospodje pukovnik Burazović. Sobarica se brzo nakloni i utekavši u sobu na lievo, ostavi Rdinoviča na samo. Nije mu bilo drugo, nego otići.

(Nastavit će se.)

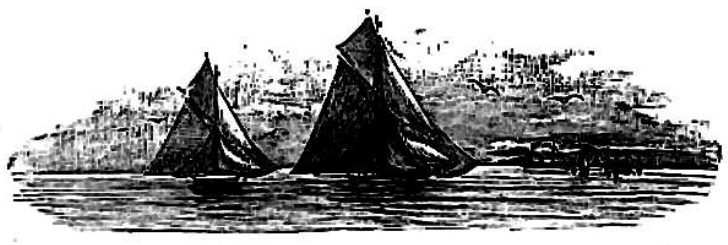

Provale turske u Turopolje.

E. Laszowski.

Odlomak iz povjesti Turopolja.

Iza pada srpskoga carstva na Kosovu g. 1389. gdje je Turčin porazio vojsku srpskoga cara Lazara, pak iza kobne bitke kod Drinopolja, gdje Turčin porazi vojsku ugarsko-hrvatskoga kralja Sigismunda, razmahala se je turska sila. Strašne provale Turaka za sultana Muhameda I. Čelebije u Bosnu i Hrvatsku god. 1414: i 1415., koje bijahu prve našu domovinu, bijahu tek kobni početak teških dana, što ih je Hrvatska kroz vjekove patila od silnoga turskoga carstva. Za vrijeme istoga valjda sultana, svakako prije god. 1421. uslijedile su prve provale Turaka u naše turopoljske strane. Tom zgodom opustošiše našu domovinu. Za to je god. 1483. oslobodio kralj Matija plemiće jednoselce od plaćanja poreza polovice zlatnika. U ovo od prilike doba pada druga nama poznata provala Turaka u Turopolje. Ovaj put odvukli su Turci iz Turopolja mnogo zarobljenika. U jednoj ispravi od god. 1484. stoji zabilježeno, da su Turc zarobili i odveli u ropstvo plemiće Broka, Jakoba i Tomu sinove Gjure sina Egidija iz Kurilovca. Od te obitelji ostade samo sestra njihova Uršula, koja je tako baštinila njihove posjede.[1])

U isto od prilike doba (1474—1479), pada gradnja

Fr. X. Winterhalter: Francuska carica Eugenija i njezine dvorske gospodje.

strašno poharaše Turci posjede kmetova Pavlina u Petruševcu, Grdovčaku i Rakitovcu tako, da je tamošnji narod skoro sasvim izginuo, a ono malo, što je ostalo osiromaši do skrajnosti. Kad su to Pavlini priopćili kralju Sigismundu izda on u Devenu god. 1422. 2 maja ispravu, kojom ove posjede oslobodi od zalaza dikatora (ubirača poreza) i ubirača kunovine, t. j. od svakih podavanja, koja su bili dužni njima davati za vrijeme ubiranja ovih daća.[1])

Kad je pako god. 1453. pao Car grad, ta prijestolnica istočnoga rimskoga carstva (bizantinskoga) u turske ruke, a skoro na to god. 1463. podleglo kraljevstvo bosansko turskoj premoći, bude Turcima sasvim otvoren put u Hrvatsku. Sad uslijedjuju česte provale, koje turopoljskoga grada u Donjem Lukavcu, što ga sagradiše Turopoljci od straha pred Turcima, da mogu onamo skloniti glavu i imetak svoj. Oko god. 1478. osobito je zaprijetila velika pogibelj, jer su tada Turopoljci u svoj grad pozvali i primili posadu, što im je dao medvedgradski gospodar Ivan Tuz od Laka. Ova posada sastojeći od 12 strijelaca (pixidarii), nije više ostavila grad.[2])

Treća poznata provala Turaka u Turopolje bijaše oko god. 1524. Ta bijaše vrlo strašna, jer su Turci, kako nam pisma kazuju, „jakom vojskom provalili u Turopolje, te ga mačem i ognjem opustošiše". Tom zgodom

[1]) Codex Turop. I. 181.

[1]) Cod. Turop. II. 38.

[2]) II. 64. 297. 399. 402. 404. 407. 410. 411. 435. 527. III. 441. IV. 9.

su odvukli i mnogo roblja, a „medju ostalim vjernim dušama Kristovim," takodjer i zakonitu ženu Mateju Mudića iz Velike Mlake. Ova se nije nikada više vratila iz ropstva. [1])

Iza užasnoga poraza na Mohačkom polju godine 1526. zaredaše strašne i česte provale turske u Hrvatsku. Najviše stradahu prijedjeli na bosanskoj granici, dok je ravna Slavonija došla sasvim pod jaram turski. I naše pitomo Turopolje često je stradalo od turskoga mača. Na samo Bartolovo (24. augusta) 1556. navališe Turci jakom vojskom iznenada u prijedjel izmedju Kupe i Save, te ga grozno opustoše, oplijene i popale. Turopolje postrada teško i ovaj put, kojom prilikom propade množina turopoljskih spisa. [2]) Bilo je to iste godine kad je junački ban Nikola Zrinski porazio Turke kod Bobovca u Ugarskoj, a grad Kostajnica taj ključ Hrvatske pao krivnjom kapetana Lusthalera u turske ruke. Uslijed ove provale nastala je u Turopolju velika bijeda i glad. U toj nevolji pomagahu Turopoljce gradjani zagrebački. Tako je Benko krojač, gradjanin zagrebački davao žito i živež Stjepanu Filipčiću u Donje Lomnice, za što mu je ovaj dao jedno pusto selište u Donjoj Lomnici. [3])

Najveća pogibelj od Turaka zaprijeti Turopolju pod izmak XVI. vijeka. God. 1591. zadao je Hrvatskoj užasan strah i trepet Hasan paša bosanski. Pozorištem njegovih pustošenja i palenja bijaše cijeli prijedjel oko Petrinje, Siska, pak Turopolje. Već 31. augusta javlja kapetan koprivnički Stjepan Grasswein, da Hasan paša kreće na Sisak, i da smjera utaboriti se u Turopolju. Ovaj put nije osvojio Siska, jer ga je junački branio kanonik Nikola Mikac. Slijedeće godine 1592. mjeseca aprila zauzme Hasan Hrastovicu, udari pod Sisak, a čopori turski provališe u Turopolje. Za to 22. aprila opominje nadvojvoda Ernesto štajerske staleže, da šalju pomoć Hrvatskoj. Hasan paša potsjedaše grad Sisak. Junačina Mikac zapovjednik grada zadavaše mu mnogo jada, dok nije napokon uvidio Hasan paša, da ne može uspjeti, te digao potsadu vrativši se u Petrinju. Ovaj put je grozno haračio, te je iz prijedjela izmedju Kupe i Save odvukao do 35.000 ljudi u ropstvo, za cijelo je tad i Turopolje silno stradalo. [1])

Slijedeće godine 14. juna opet slegne strašna turska vojska oko Siska. Hrvatske čete pomagane kranjskim i štajerskim četama, pod vodstvom bana Tome Erdöda-Bakača, Ruperta Eggenberga, generala Andrije Auersperga poraziše vojsku Hasanpaše 21. juna tako, da je tek neznatni dio ove spasao život. Sam Hasan paša utopi se u valovima Kupe.

Ovom sretnom pobjedom odlahnulo je našoj tužnoj domovini, jer od toga vremena barem je donekle skršena bila ona strašna moć Turaka.

Kako je strašno moralo stradati Turopolje i cijeli prijedjel medju Kupom i Savom tečajem XVI. vijeka, a naročito pod izmak istoga, lijepo nam tumači ta činjenica, što su kmetovi iz tih strana ostavili svoje kuće i razbježali se na sve strane. Čini se, da je iz Turopolja vrlo mnogo kmetova odbjeglo a poglavito iz Lekenka, koji je bio najviše izvrgnut navali Turskoj za vrijeme podsada sisačkih.

Da se opet napuči taj pusti kraj, pobrine se sabor, te je člankom 33. dekreta IX. kralja Rudolfa I: god. 1578: ustanovljeno, da se kmetovi odbjegli iz straha pred Turčinom iz Turopolja i s obala Kupe i Save, ako hoće, mogu povratiti u svoja stara sjedišta. Ako bi im sprečavali povratak plemići, velikaši ili gradjani, imadu se ovi po zakonu od 1556. kazniti. [2])

Kakovim je uspjehom ova odredba urodila ne znamo, nu toliko nam je izvjesno, da od god. 1593. nije više Turopolje osjetilo tursku provalu.

Za vrijeme ovih provala turskih propalo je više turopoljskih sela, koja se kašnje više ne spominju. Uspomena na Turske provale ostala je do danas medju Turopoljcima, pače i pisma XVII. i XVIII. vijeka često spominju provale Tarske, a naročito se spominje ime Hasan paše. —

[1]) III. 382. = 382. 507.
[2]) III. 384.
[3]) III. 390.

[1]) III. 65. i Laszowski, Hrv. Povjesne gradjevine I. p. 187 — 189.
[2]) III. 66.

Knjigovodja.

Klemens Josip Jadreškić.

Noveleta.

I.

Mrka lica čitao je Božidar Kalin oglasne stupce jednih domaćih novina.

— I opet ništa, dragi Božica? upita njegova mala i ljepušna ženica, koja bijaše naslonjena na prozor.

— Opet ništa, uzdahnu on.

I ona je uzdahnula još dublje. Već su dvije godine oženjeni i življahu sretno ko dva goluba, a mali im se sinčić Zlatko smijao iz svojih kolica. Oboje bijahu čedni, štedljivi i marljivi — pak se je upravo Božidaru moralo dogoditi, da je izgubio mjesto, na kome bijaše namješten punih deset godina, uslijed stečaja svoga gospodara. A uza sve svoje sjajne sposobnosti nije mogao da dobije novoga mjesta.

Već četvrt godine živu oni od ono malo prištednje, a danomice šalju svoje ponude na sve strane, bacaju listiće u poštansku škrinjicu, ali uvijek sa slabom nadom. Došla je doduše zgoda, da se je Kalin i predstavio na dva mjesta, ali kako bijaše suviše čedne naravi, nije znao istupiti sa svojim sposobnostima, te bi mu vazda pred nosom oteo kruh koji brbljavi suparnik.

Uzdahnuvši ponovno, uze mlada gospodja novine u ruke, da i ona potraži malo po Oglasniku.

— Ta ovdje je jedan oglas, koji bi mogao uvažiti, reče ona živahno.

— Čitaj samo dalje, primjeti on gorko.

Ona stade čitati oglas na glas.

„Traži se za dobro renomiranu tvrdku u Zagrebu knjigovodja s dobrim svjedodžbama. Isti ne smije da je nadmašio četrdesetu godinu. U obzir će se uzeti samo neženje."

— Eto ti, — samo neženje! promrmlje Božidar.

— Kako je to glupo! primjeti mlada gospodja. To bi bilo tako pristalo. Pa zašto samo neženje? To nije pravo. Oženjeni ljudi imadu veće pravo na zaslužbe. To ne bi

smjelo biti! Kad bih ja samo znala, tko je raspisao taj oglas, rekla bih mu, što ga ide.

— Ne bi ništa pomoglo, draga Anko!

— E, ne zna se. Ja ću — — —

— Ti ne ćeš na stvari ništa izmijeniti, prekine je muž nestrpljivo. Ne možeš ni znati razlog, porad koga hoće tvrtka neoženjenog knjigovodju. Možda su sa oženjenim namještenicima imali loših iskustva.

— To je lako moguće, odvrati Anka, jer ima svakojakih ljudi na svijetu. Ali ti, zlati moj Božo, ogrli ga ona, ti si tako dobar, najbolji čovjek pod suncem! No svejedno odbijati naprosto oca obitelji nije pravedno. Kad ga se ne bi htjelo namjestiti, barem mu se ne bi smjelo oduzimati nade.

— To je posve pravo!

— Ah, šta, raspali se mlada gospodja, ja bih na tvome mjestu svejedno poslala ponudu. Pa htjedne li slučaj, da se tvoja ponuda uvaži, mogla bi se uvijek naći kakva isprika. Trebalo bi samo znati, tko je ondje! Za jedno pismo više ili manje. Dašto, ne smiješ da spomeneš, da imaš ženu i dijete —

— No ja ne volim da lažem.

— Pa onda se izjavi otvoreno. Tko zna, možda ipak uspijemo.

Ponuda bijaše otposlana.

Gospodja Anka je imala pravo. Čovjek ne može znati, što ga čeka. Već idućega dana stigao je odgovor, da g. Božidar Kalin dodje osobno na dogovor još danas u poslovnicu tvrtke J. Benčetić i dr. u Vlašku ulicu.

— Vidiš li? pljesnu gospodja veselo rukama.

— Što to koristi? primjeti Božo. Šteta je puta onamo. Čim se ispostavi —

— Ta valjda ne ćeš biti tako lud, da to rečeš? planu Anka. Ako te budu pitali za to, a ti okolišaj, ili odgovori, što te pitaju. Čim opaze, da si sposoban radnik, možeš s istinom na vidjelo.

— No ako je saznadu prije, pak me bace napolje?

— Budu li te upoznatli, ne će toga učiniti.

— Ne misle drugi o meni tako dobro kao ti, mali moj ludove.

— Ipak, ti si prosto suviše čedan. Danas mora da je čovjek u neku ruku i drzak. U ostalom ne treba da se plašiš, da će te tko izdati, ako se sam ne izdaš. Eto — stanujemo sasvim na suprotnoj strani grada, a mimo to radi se samo na kratko vrijeme, na nekoliko tjedana, dok si nadješ drugo mjesto.

— A je li to pravo, Anko?

— Pravo? Nužda ne poznaje zapovijedi. Zar da čovjek tvojih sposobnosti propada, dok si šuplje glave pune mješine i nose im kruh ispred ustiju? Ti imaš veće pravo na službu, nego oni

— To je ženska logika.

— No ja imam svejednako pravo. Što možeš ti za to, kad vlasnici te tvrtke imadu take muhe? Zar da zato pogibamo od gladi? Ne budi lud, — to nije laž, kako je ljudi drže, već čin, učinjen iz nužde. To moraš da učiniš već rad svoje žene i djeteta.

— Ovo je pisano ženskom rukom, reče on pregledavši još jedared pismo.

— Zar se tome čudiš? Sada namještaju posvuda u poslovnice ženske, jer su im jeftinije.

Kalin se uredno obuče, da posjeti odmah vlasnike tvrtke J. Benčetić i dr. Za jedan sat stajao je u poslovnici lijepo uredjenoga dućana, gdje ga je primila krasna gospodja, kojoj je moglo biti oko trideset godina.

— Ja sam vlasnica tvrtke, gospodja Benčetić, predstavi se ona, promatrajući velikom dopadnosti Božidara. Ponudi mu, da sjedne i stade pozorno razgledati njegove svjedodžbe.

— Lijepo, nasmiješi se na to prijazno, pogledavši ga još ljubeznije. Vi ste dakle bez mjesta?

— Žalibog, milostiva gospodjo. Ali vas uvjeravam, da to nije mojom krivnjom! izlane Božidar.

— To se vidi na prvi pogled. Koliko vam je godina, gospodin — gospodin Kalin?

— Trideset i četiri.

— I — vi ste kadri udovoljiti svim uvjetima našega oglasa? upita ona nešto u neprilici.

— Ja se nadam ,milostiva gospodjo.

— Vi ste — neženja?

Krv mu udarila u obraze. Što da odgovori sada? Dobro je opazio, da sve prilike dobro stoje za nj. Kod kuće čekaju njegovi na kruh, a tko zna, kad će se nabrzo opet pružiti ovako lijepa prilika. Srce mu stalo jače udarati. Hotio je reći: „da“, ali usta ostadoše nijema.

Gospodja ga je promatrala časak začudjeno i onda će ganutljivo:

— Već vidim, kako je s vama. Vi ste zaručeni, gospodin Kalin, pa želite što prije, da stupite u sveti brak.

Sad je mogao Božidar mirne duše da odvrati:

— O ne, to ne!

— Vi dakle nemate zaručnice?

— Ne.

— Niti ljubavce?

— Nikako ne.

On i opet pocrveni, a obrazi gospodje Benčetić se razvedriše, jer je ona njegovo rumenilo uzela kao smetenost i plahost mladoga čovjeka. Pogleda ga ljubazno i reče:

— Vi mi se svidjate. Ja ću vam za nekoliko dana javiti svoju odluku.

Tom utjehom ode on kući.

Gospodja Ana bijaše vješću, da je vlasnica tvrtke odlična dama, isto tako iznenadjena, kako je bio i Kalin prije. — Čuješ, reče ona, ova ti gospodja misli na ženidbu, vidjet ćeš...

— Što to misliš! Vidjela mi se suviše otmena zato.

Sad Anka digne svoju pljest pred njim.

— Tako, — nijesam li ja možda otmena i časna, ma da sam se udala? Tebi se čini, da su takove samo one, — — ali — prekine Anka i stane da govori mirnije, — bila ona kakova mu drago, dade li ti mjesto, bilo joj prosto!

— Ovaj put bih doista rado, da me kogod drugi preteče, zamišljeno će Božo. Meni se ova cijela stvar ne dopada.

Već drugoga jutra stigla vijest, da ga gospodja Benčetić prima za knjigovodju i da može svoje mjesto odmah nastupiti.

Nekako tužna srca otputio se on na svoje novo mjesto, odlučiv čvrsto, da će raskinuti svu mrežu laži, koju je sam spleo oko sebe. On bijaše prijatelj istine ,a to je naumio i dokazati svojoj novoj gospodarici.

Gospodja Ljubica Benčetić nije još prispjela, kad je on već bio u dućanu. Samo obje pomoćnice i naučnik pozdraviše novoga knjigovodju, koji je odmah sio za svoj stol u poslovnici. Tu je već našao pripravan posao, pa je odmah stao i raditi. Zadubio se u posao tako, da nije ni opazio, kad je unišla njegova ljepušna gospodarica. Čisto je smeteno podigao oči, kad je čuo veseli smijeh i razabrao njezine prijazne riječi:

— Dobro jutro, gospodine Kaline!

Gospodja Benčetić imala je na rukama punu košaru povrća, dok je njezina služavka stajala na vratima još s većom košarom.

Božidar smjerno odvrati pozdrav.

Kraj vas bi čovjek mogao i top da ispali, nasmije se lijepa gospodarica.

— Oprostite, milostiva gospodjo, nijesam vas u isti, nu opazio!

— Vjerujem. No „milostiva gospodjo" ne pristaje u poslu, ostavimo je u salonu. Ja sam svome osoblju samo: gospodja Benčetić.

Ona mignu svojoj služavci, da se udalji, a onda se stane posve blizu knjigovodji, te se nagne nad stol, na kome je stajao blagajnički dnevnik.

— Imate pismo, kao da je tiskano, pohvali ga ona. Pa ova čistoća. — —

Božidar se posvema smete. On je zamjetio dah njezinoga punoga i strojnoga tijela i stao disati teško.

— Sad ili nikada, pomisli on, i sabravši svu snagu svoju, reče:

— Gospodjo Benčetić, vi ćete oprostiti, ako — —

Ona podigne glavu i pogledje ga tako milo, da ga je zabolje'o oko srca. Osjetio je svu žar, koja ga je oblila s toga pogleda . . .

— Razumijem, reče gospodja smiješljivo i koketno. Bili ste dugo bez namještenja. Da li vam je predbježno dostatan predujam od pedeset kruna? Ili — —

Tolika ljubaznost i dobrota morala je knjigovodju uništiti. Ne, ni zašto na svijetu — nije mogao, da u taj čas prizna svoju laž. Pa onda izgled, da će doći do novca, sve ga je to sputalo.

— Ne dosta je, promuca on, zahvaljujući dobroj gospodarici, koja je opažala na njegovom vesselom licu, da mu je ugodila.

On mišljaše, da će joj se marljivošću odužiti za tu dobrotu, a ona?

U njezinoj duši porodi se čvrsto osvjedočenje, da je našla za sebe — muža . . .

II.

— Danas ću joj sigurno sve reći!

S tom je odlukom pošao Kalin idućega jutra u poslovnicu. No tražio zgodu i priliku kako mu drago, nikako se ni'e mogao odvažiti, da izadje s istinom, da joj prizna. da je oženjen. On to naprosto ne bijaše kadar učiniti. Od danas je to odgadjao na sjutra, s jutra na večer — i svake bi večeri priznao svojoj dragoj ženici:

— Ne mogu, Anko, ja se stidim i suviše.

— No, jesi li napokon govorio s njome? upita ga žena jedne subote.

— Danas nije nikako išlo, ispričavaše se Božo. Slušaj samo, što mi je danas rekla gospodjica Jelka, naša starija pomoćnica.

— Što?

— Čini se, da si ti dobro naslućivala.

— Ja naslućivala?

— Da gospodja Benčetić misli na udaju.

— Vidiš!

— Gospodjica mi kazivala, da se je gospodja Benčetić veoma mlada udala za trgovca Benčetića, koji je umro prije dvije godine, te joj ostavio veoma razgranjeni posao. Sad ona želi, da se opet uda i traži čovjeka, koji bi bio kadar rukovoditi taj posao i dašto, koji bi joj se svidjao. S toga je i tražila neženju za knjigovodju. Nije li to strašno?

— Neprilična je stvar svakako, odvrati mala ženica zamišljeno. S toga ne ćeš u nje naći milosti.

— To je ono, što me muči! Gospodjica Jelka mi reče. da se je gospodarica veoma pohvalno izjavila o meni. Rekla je, da joj se u velike svidjam. Pri tom se je Jelka nekako lukavo smiješila.

— To je sasvim ponjatno, reče Anka bacivši ponosni pogled na svoga pristaloga muža.

— Što da činimo? Tako lijepo namještenje. Posao tako ugodan i zanimljiv, nitko mi ne zapovijeda ni prigovara, ja sam u neku ruku sam svoj gospodar u poslovnici. Pa tako ljubazna gospodarica — —

— Prestani! Ti već odviše snatriš za tom damom.

— Ali Ančice!

— Toga ne ću dozvoliti, razumiješ!

— Ali Anko!

— Jest. Vi ste svi muškarci jednaki! Ti bi sada rado, da mene nema, ili da si sa mnom rastavljen, he? Bogata gospodarica tvoja sa svojim razgranjenim poslom bila bi ti milija — zar ne?

— Ali ženo!

Anka stala plakati . . . — Ti od jednoga vremena ne govoriš ni o čemu, već o toj — toj — toj mužolovki. Pa dobro. Ne ću da budem na putu tvojoj sreći. Daj mi samo moje dijete! . . .

Ona je bolno plakala. On je ogrli, stane ljubiti i gladiti lijepu joj kosu.

— Nijesam nikada mogao ni pomisliti, da si tako ljubomorna, Anko, šapnu on nježno. Ti luckasta mačkice moja! Zar ti ne poznaješ bolje svoga čovjeka?

Anka se najzad primiri.

— Ne ljuti se, reče sad u pola plača, pola smijeha, — ta znaš, da sam luda guščica! — Što je dakle činiti? Mjesto treba da zadržiš, odluči ona. Ako ga sada ne zadržimo, izgubljeni smo. A ja trebam na svaki način novu opravu — u ovim starim krpama ne mogu više pred ljude. A mali treba napokon nova kolica . . .

— To je sve lijepo. No zar da ja do vijeka ostanem lažljivac?

— Ah, šta — ti nijesi izravno lagao. Daleko sam od poslovnice, pa se ne će ništa saznati. Drži se samo hrabro! — —

— Dobro, dobro, — samo da ne bude grijeha!

Tako bijaše to pitanje opet za neko vrijeme riješeno. Ali samo za kratko vrijeme! Na pijesku nije moguće da se gradi kuća.

To je doskora iskusio bijedni knjigovodja. Sve veća ljubazljivost njegove gospodarice, kao da je zgrtala živu žeravicu na njegovu glavu i njemu je bilo sve nesnosnije i neugodnije. Srce bi mu silno udaralo od straha, da će se sve otkriti, da će gospodarica saznati i onda će ga kao lažljivca otjerati.

— Vi ste uzor solidnosti od mladića, reče mu jednoga dana gospodja Benčetić. Uredan u poslu, uredan na odijelu i ruhu. Uvijek čist i ulašten kao djevica. Tko vam šije puceta? . . .

— Moja, — moja žena malo da ne reče, ali se brzo ispravi — moja puceta?

— Ta da, jučer sam primjerice opazila, da ste si na sanduku otrgli jedno puce, a danas vam je već uredno prišiveno. Jeste li to prišili sami, ili vam je to učinila vaša gazdarica?

— Ja sam, reče Božo, a pri duši mu odlanulo.

Ovaj put nije lagao. Jučer je njegova ženica imala toliko posla s rubeninom, da si je na večer od zabave sam prišio puce.

— Vidite samo. Ni jedan krojač ne bi vam ga prišio bolje. Vi ste uzor točnosti i urednosti u svemu. Bit ćete jedared solidan i valjan muž, o tome nema dvojbe.

— Ja — gospodjo Benčetić?

Pogledao ju preplašeno. Jadni čovjek već je mislio, da se je izdao.

— Da, da — vi, odvrati ona još ljubaznije. Zar vi ne mislite na brak?

— Sada ne mislim, reče on u smrtnoj neprilici, gledajući zdvojna lica u vršak svoga pera.

— Onda ste neprijatelj žena? To sam ja već onako nekako opazila.

— O, to ne.

ne je ležao u tome. Da je nešto plašljiv od ženstva, toga nije mogao dobri Božo oporeći. No da to njegova gospodarica u folikoj mjeri baš sada iznaša, nije bilo po-

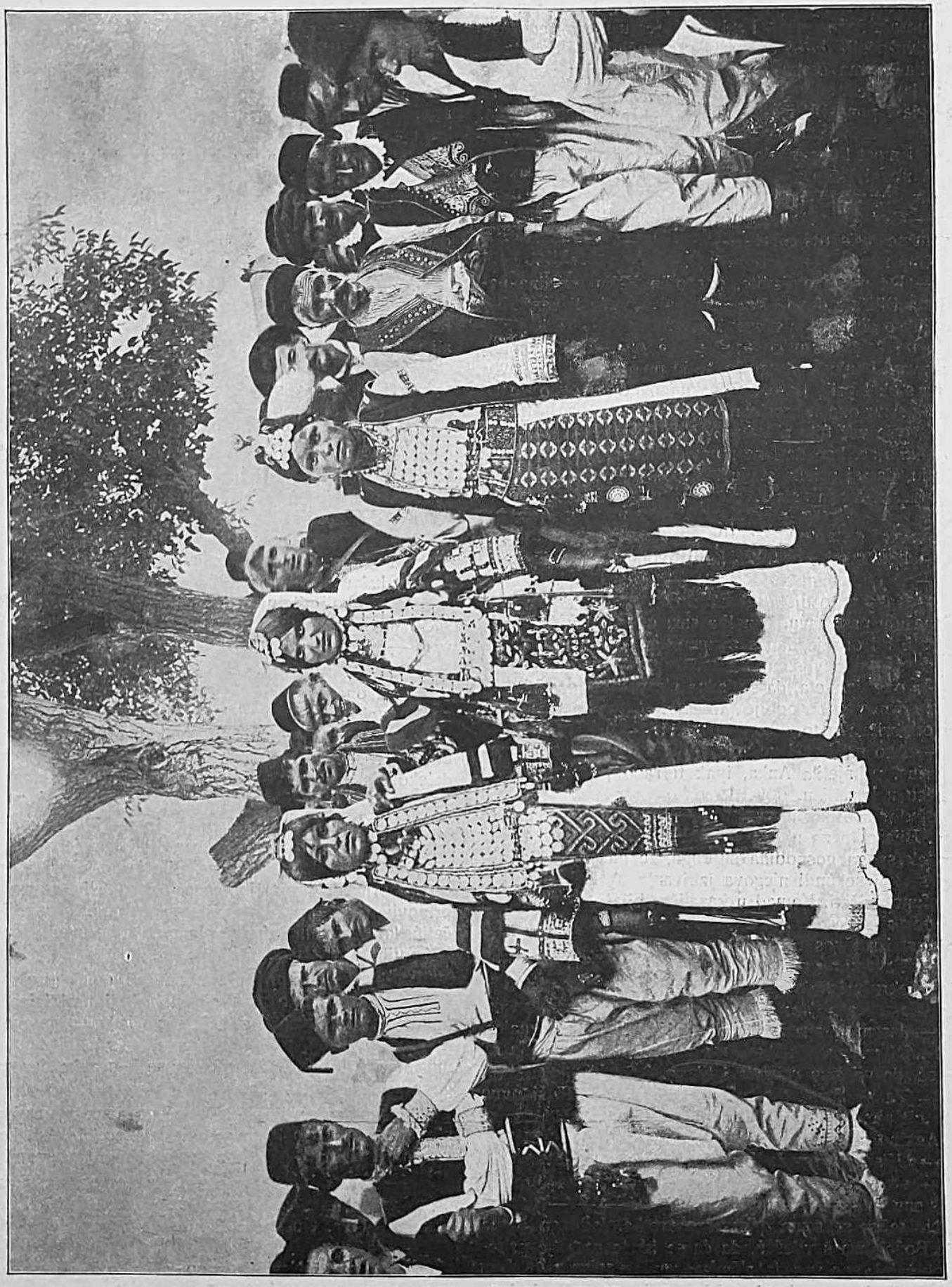

Tipovi i narodna nošnja u Macedoniji.

— Ili ste previše plašljivi. Vi si sigurno ne ćete nikada tražiti žene, gospodin Kalin. — Ta vi se bojite žena!

Ovo doduše ne bijaše posve ispravno, ali nešto istisve bez razloga. Svemu bijaše krivo, što je krio pred njom svoju slatku tajnu, — a o tome nije mogla zaljubljena gospodarica ni da naslućuje...

Njoj se je njezin knjigovodja svidjao sve više i bila je tiho u duši osvjedočena, da ga je posve osvojila i predobila. Vidjela je to na njegovoj zbunjenosti i već je gojila slatke nade, da će imati lijepoga, dobroga i spretnoga muža. Ona je Božidara brojila medju takove muževe, kojima moraju žene laskati i udvarati, jer u njega nema toliko odvažnosti, da bi on prvi korak učinio. I premda je ona bila veoma časna i vrijedna predstavnica ženskoga spola, koja je puno držala do takta i čudoredja, čim se je mogla i ponositi, ipak je osjećala u sebi neku nuždu, da tome plašljivomu i dobroćudnomu čovjeku pomogne izgraditi most ljubavni do svoga srca...

A ubogi Kalin nije već ni dvojio o tom, kako će ga sramotno otjerati, čim sazna, da je oženjen i da ju vara.

— Gospodjo Benčetić, uze on bolna lica, — moram, da vam nešto ispovijedim —

Ona mu se veselo nasmiješi.

— Da mi ispovijedite, gospodin Kalin, upadne naglo ona. Bili ste dugo bez mjesta — hoće li vam biti predbježno dosta još pedeset kruna?

I ne čekajući odgovora podje ona do blagajnice, gdje izvadi banku pedesetaču, te ju položi pred knjigovodju na stol. I prije nego što je knjigovodja mogao do riječi, otprhnu ona iz poslovnice.

Ovo je već bilo u istinu kao očarano!

Činilo se, kao da i ne mora doći do toga. Kada god je hotio, da joj prizna svoju laž, ona mu je sama — ma čim goder začepila usta...

III.

— Recite mi, gospodin Kalin, volite li kazalište?

— O da, volim dapače strastveno!

— Kako je to lijepo! Jučer sam dobila dvije ulaznice za današnju predstavu. Umolila sam gospodjicu Jelku, da me prati, ali ona je danas pozvana svojoj sestri. Hoćete li se sa mnom odvesti u kazalište? Sama ipak ne mogu ići, — a opet je šteta, da se jedna ulaznica ne porabi.

Je li mogao da odbije? nikako! Dapače ista njegova žena odobrila mu to.

— Ako me baš i ne veseli tolika nježnost tvoje gospodarice, primjetila Anka, ipak ti rado prištam jednu zabavicu u kazalištu.

Medjutim Anka je svejedno te večeri bila veoma nemirna. Bijaše to za nju teška kušnja. Dugo je čekala na povratak svoga gospodina supruga, te ga ispitivala oštro o svakoj sekundi njegova izbivanja. A Kalin joj nije znao puno pričati. Komad u kazalištu bijaše veoma lijep, a gospodja Benčetić bijaše mu kao uvijek sama dobrota, srdačnost i nježnost...

— Tako? upadne Anka. Dakle i nježnost? Samo dalje! Dobrotu i srdačnost dopuštam, ali nježnost! To je pošlo već predaleko.... Priznaj mi, da si u nju zaljubljen.

— Jesam, draga ženice. I ti bi bila, da je poznaješ.

— Nije pravo, ni lijepo od tebe, što mi vazda predbacuješ, da nijesam pristala i lijepa.

— Ta za Boga, tko je tako šta tvrdio? Ti si puno ljepša od nje, pa i puno si mladja.

Ankino se lišce pomalo razvedri.

— U istinu? Jesam li u istinu ljepša od nje?

— Dašto! potvrdi Božo i svojim cjelovima otre zadnju sjenu ljubomora na njezinom lišcu. — — —

No te su se sjene opet brzo vratile. Jednoga dana dodje Božo kući s viješću, da će se iduće nedjelje prirediti običajni godišnji izlet svega namještenoga osoblja tvrtke Benčetić, a on da ni pod koji uvjet ne smije da izostane...

— Ide li s vama i tvoja dama? bijaše prvo pitanje Ankino.

— Naravno, — ona, obje gospodjice i naučnik.

— Ne možeš li ti oboljeti?

— Onda bi se izlet odgodio, jer se polaže upravo velika važnost na to, da i ja učestvujem kod toga izleta.

—To rado vjerujem. Pazi samo, da te ne opazi kogod poznati!

— Nemamo mnogo znanaca — a osim toga ideino željeznicom u Podsusjed.

Mala ženica šuljela je cijele večeri. Nije joj bio s voljom razvoj svih tih prilika, ma da i nije mogla oporeći, kako im je kriva ona sama, koja ih je i zametnula. Ta njezin je čovjek slušao samo njezin savjet, zaplevši se u te neprilike. Ona je dakle najviše kriva.

Iduće nedjelje izvezoše se željeznicom u Podsusjed svi namješteni tvrtke Benčetić i dr. Gospodje su bile tako dobre volje, da bi i mrtve probudile, kako je potvrdila gospodjica Jelka. A to je za „pik-nik" vrijednije od zlata. Isti knjigovodja, koga su morile druge brige, razigrao se doskora tako, da je svojim humorom zabavljao i razveselio cijelo društvo, koje je i uživalo u njegovoj dobroj volji. Tužni Božo na čas se samo podao veselju, ali mu nije išlo od srca. Kasno posljepodne vratiše se iz šumice k željezničkoj postaji, smijući i čavrljajući, kako to već biva, kad se sa izleta vraća. Božo je išao otraga sa svojom dobrom gospodaricom, koja bijaše danas sva blažena, šaptali su tiho i ljubazno jedan drugomu...

Izjedamput prodje kraj našega društvanca brzim korakom neka mlada i ljepušna gospodja. Nije pravo ni pogledao na nju nitko iz društva. Tek je gospodja Benčetić nešto primjetila.

— Ova nas je gospojica svojim očima skoro progutala, gospodin Kalin, reče gospodja Benčetić svomu kavaliru. Je l' to kaka vaša znanica?

Kalin, koji nije ni pazio na svoju okolinu, ogledne se sad na pokazanu mu osobu i prepozna na svoj najveći užas — svoju ženu... Sve mu se kosa naježila.

Pogledi im se susretoše. No kakvim je samo očima strijeljala ona svoga nedužnoga muža! Kao da si odrezao, nestalo je njegove dobre volje i ono malo šale i humora, kojim je do sada zabavljao svoje društvance... Zar je ljubomor njegove dobre ženice porasao već tako daleko, da će ona promatrati svaku stopu njegovu? Sad je nadošao doista čas, da se dovrši ta strašna igra.

Na čas se je Božo izvukao iz neprilike tako, što je izjavio, da nije opazio one dame, ali kad je stigao kući, bilo je bome galame i kubure. Bilo je dosta brige i muke, dok je primirio svoju ljubomornu ženu. Nije se usudio ni pripovijedati, kako je sve više ušao u volju gospodji Benčetić, koja već nije ni skrivala pred njim svojih toplijih i intimnijih osjećaja...

Gotovo cijele noći nije ubogi taj čovjek ni okom trenuo. Gorko je žalio na svoju slaboću i proklinjao svoju popustljivost. Počeo je s lažju i sad je spleo gotovo cijeli labirinat neistina, a što je najgore — svakim danom bilo mu je priznanje težje i gorče, jer se je svakim danom njegova krivnja povećavala.

Sav slomljen sio je slijedećega dana za svoj pisaći stol. Gotovo resko odgovarao je gospodjici Jelki, koja ga je stala ispitivati, kako mu se je svidjeo jučerašnji izlet.

— Ta vi bijaste posve drugi čovjek, posve ste se promijenili, govoraše gospodjica. Takova vas još nijesam nikada vidjela. Gospodju Benčetić ste posve uznijeli.

— Ja?

— Vi, da! Nemojte samo ništa tajiti. Hoćete li, da vam gatam, gospodin Kalin?

— A zašto?

— Za osam dana bit će rodjendan gospodje Benčetić. Onda će se dogoditi nešto važnoga.

— Što to?

— Zaruke! — Božidar Kalin i Ljubica Benčetić stavljaju do znanja, da... Objesna djevojka stala se groziti prstom i gotovo raskalašeno smijati...

— Bože, u koliku sam pao nevolju! — uzdahnu Kalin. Dakle već se i računa na to. Doskora će o tom pjevati i vrepci po krovovima. Ta blamaža i sramota za me, — ne, za gospodju Benčetić. Tako daleko nesmije da ide moja drskost!

Upravo u taj par stupi u poslovnicu Ljubica Benčetić. Ona se od nekoga doba počela i ljepše odijevati, a i sve je više posla tražila u poslovnici. Danas pako obukla se u bijelo, te bijaše upravo zamamljiva, — a ma krv i mlijeko. Došla je po običaju s prijaznim posmjehom na lijepom licu.

Sad se je Božidar primio za srce i stao mucati:

— Gospodjo Benčetić, — ja — ja —ne mogu više — ja moram da govorim s vama o nekoj važnoj stvari.

Lice mu pocrvenilo kao u crvenoga raka i kao da se je rumenilo odrazivalo na njenom punom i oblom liščU, jer su i njeni obrazi bili crveni kao pravi grimiz.

— Sa mnom — o važnoj stvari — gospodin Kalin?

— Da, ako mi to dozvolite! — ja — ja nijesam, kako znate zao čovjek — —

— Da, da — ja vam to rado vjerujem!

— Stavite se sad u moj položaj. Više sam mjeseci bio bez mjesta— bez imetka — a nevolja je pokucala na moja vrata. — Zadužio sam se i — hoćeš, nećeš — ili —

Tu je knjigovodja zapeo. Gospodja Benčetić se samo nasmiješi. Možda je bila ponešto razočarana, ali mišljaše, da ga razumije.

— Bila sam u istinu kratkovidna, kad nijesam odmah ispočetka pomišljala na to, nadoveza ona. Trebala sam odmah s većom svotom da vam pomognem. Vi ćete mi predujam na obroke otplatiti.

— Gospodjo Benčetić, ja —

— Molim, gospodjo Benčetić! pozva u to Jelka gospodju u dućan.

— Ne treba mi da zahvaljujete! doviknu mu ona sa značajnim pogledom. To će se izravnati samo sobom... I odjuri u dućan.

Božidar je stajao kao okamenjen i samo škripao zubima. Zašto mu se vazda poremećuje zgodna prilika, da joj izjavi o svom gorkom položaju? Zašto mu ne polazi za rukom, da joj već jednom izjavi, da je oženjen, pa kud puklo da puklo. Ovako dalje ne može da ide. On se sve više zapliće u razne neprilike. Muči sam sebe i sve više gubi mir svoje duše. A kod kuće raste ljubomor njegove dobre Anke i sva je kuća puna grijeha, a sve — s jedne laži...

IV.

Snažni i sigurni glas zapunio je sve dućanske prostorije. Tko bi to mogao biti?

— Gospodjo Benčetić, veseli me u velike, što sam tako sretan, da vas mogu upoznati.

Ovaj glas bijaše Božidaru poznat. To nije niko drugi do Luje Dukića, trgovačkoga putnika, staroga prijatelja Božidarova. Sad će biti zapečaćena sudbina Božidarova.

Božo ga nije vidio već više od godine dana i nema sumnje, da će ga on odmah upitati za njegovu obitelj. Još nije pravo ni svršio tim mislima, a vrata se poslovnice otvore i gdja Benčetić uvede putnika.

— Molim, pričekajte časak ovdje i porazgovorite se s mojim knjigovodjom. Moguće ćemo učiniti kaki posao.

Hvala Bogu, — ona se povuče natrag u dućan. Dukić joj se elegantno nakloni, a onda se uspravi i obrati knjigovodji.

— Tri sta mu muka! viknu tada iz svega glasa. Ta to si ti, moj Božidare!

— Kako vidiš, Lujo!

— Dakle ovamo si zabludio? Nije loša luka, dragi moj. Baš se od srca veselim, da te opet vidim!

I pruži mu ruke, velike ko medvjedje šape, te ga bratski ogrli.

— Jučer sam došao. Proputovao sam svu Bosnu, Srbiju i Bugarsku. Hotio sam, da te večeras posjetim. No kako je, kako tvoja mila, mala —

— Pst! pst, za Boga! začepi mu Kalin brzo usta.

— Ta šta je? zapanji se putnik.

— U ime Božje — ni riječi o mojoj obitelji! prišapnu brzo knjigovodja. Ja nijesam oženjen ovdje, — razumiješ?

I sad mu s nekoliko riječi rastumači Kalin svoj zlokobni položaj.

— No, to ti je lijepa pripovijest! nasmija se Lujo. Ti si, duše mi, u vražjem škripcu. Dakle ova lijepa trgovkinja baca svoje lijepe i oble ruke za tobom? Trista mu muka, alaj si sretan!

— Lijepe mi sreće! uzdahnu Kalin. Svjetuj mi radje, kako da se izbavim.

— Ne znam. Znaš šta? Budi Turčin, pa uzmi obadvije...

Gospodja unidje i prekide im razgovor.

Razveselilo je u velike, kad je saznala, da su stari znanci, a to bijaše po putnika dobro, jer je bolje pazarlo.

Za neko četvrt sata prizva je šegrt natrag u dućan.

— Krasna gospodja! reče putnik, promatrajući njezine pune i zdrave obline. Ja bih je s mjesta oženio.

— Sam Bog ti je dao tu misao. Uzmi je! šapnu uzbudjeno Božidar. Uzmi je. Meni ćeš učiniti time veliku uslugu.

Lujo se zamišljeno sjedne na obližnju stolicu.

— Ova namisao nije loša. Znaš, da sam kroz ovo nekoliko godina svoga teškoga rada prištedio i nekoliko filira. Sâm sam, a i godine odmiču, pa sam već pomišljao na to, kako da se smirim i negdje ugnijezdim. Lijepo uredjeni mali trgovački posao bio mi je odavna ideal. A iz ovoga ovdje dalo bi se štogod još i načiniti. Koliko imate prometa?

— Oko osamdeset tisuća.

— Kad bih uložio još ono malo svoga imetka i trgovinu proširio, išlo bi bolje. I doba se slaže. Koliko ima?

— Trideset.

— Krasno! Stari, ja ću jurišati tvrdjavu!...

— Ako je osvojiš, onda sam ja naravno suvišan. Onda ću izgubiti službu baš tako, kao da se je otkrila moja tajna.

— Glupost! Ti ćeš voditi knjige, a ja bih preuzeo poslovodstvo u svoje ruke. Tvoje pak prilike lako se urede.

— Lujo, kad bi ti to pošlo za rukom —

— Zašto ne? Dobro znaš, da sam vazda sve svladavao. Već sam mnogoj djevojci zavrtio glavom . . . Ali sada moram da odem.

Smješeći stisnu on ruke svome dobromu prijatelju.

Nestrpljivo je čekao Kalin s večeri posjet svoga prijatelja, no koga nije bilo, — njega. Tek idućega jutra banu on u poslovnicu.

— No kako stoje stvari? upita Kalin.

— Sve dobro. — Znaš li, da smo već jučer zajedno bili u kazalištu?

— Ne budali!

— Poštenja mi. Mišljah: tko se odluči — polučl, pa sam kupio dvije ulaznice, naravno na račun poslovnoga troška. Takove sveze vrijedne su jedne ulaznice. Ona se je zahvalno odazvala. Naravno da smo sjedili zajedno. Zabavljasmo se izvrsno. Poslije kazališta bili smo u kavani,

a onda ju ispratih kući. Božo, ja sam ti do ušesa zaljubljen u nju. To ti je nadjak žena! Sad ću gore k njoj u stan, da je kao pravi kavalir upitam, kako joj se je svidjela jučerašnja večer.

Lujo pri tom bacao poljupce na strop, namignuo prijatelju i iščeznuo.

— Taj ga razumije, to mu se mora priznati! — promrmlja knjigovodja.

Jest, on je u istinu i razumio. Odmah je bilo opaziti, kako je gospodja Benčetić bila nekud hladnija spram knjigovodje, akoprem je ostala prijazna i susretljiva. No bilo je na njoj vidjeti, da je u neprilici, za koga da se odluči — za knjigovodju ili za novoga znanca putnika. Božo je to primjetio i grozničavom nestrpljivosti iščekivao, da vidi, hoće li Lujo uspjeti kod lijepe njegove principalice. Čisto se poveseli, kad je do koji dan djipio u njegovu poslovnicu Lujo i veselo kliknuo:

— Stari, sve je u redu!

Tvrdjava se je u istinu htjela predati. Svakako su se svi njeni interesi ispočetka usredotočili u knjigovodji, koji bi bio kadar voditi poslove, a ima sve uvjete za osnutak sretnoga kućanstva, no on bijaše suviše čedan i plah, a ona opet suviše ponosna, da bi mu se bila sama ponudila. Nema dvojbe, da će taj mladi i stasiti putnik bolje pristajati uza nju, koja voli živahnost; a i svidjeo joj se bolje. Kad joj je stavio ponudu, ona se sva blaženo nasmiješila, rekavši mu:

— Dozvolite, gospodine Dukiću, da malo razmislim o laskavoj ponudi. Sutra o podne — reći ću vam, što sam odlučila.

— Čemu promišljavanje?

— Imadem svojih razloga.

— Da, no ako imedete razloga . . .

— Ne zbog vas. Sutra ćete sve znati.

Time se je morao zadovoljti. — Ti njezini razlozi bijahu samo za pravo jedan razlog, a taj bijaše Božidar Kalin. Gospodji se je smilovao dobroćudni knjigovodja. Ona si je uobražavala, kako on nju ljubi, kako računa na njezinu ruku i kako će ga sve razočarati, kad sazna ovu naglu promjenu. Njeno dobro srce diktiralo joj je upravo, da prije svoje odluke govori s njime. Ako se je već u njega ljubav previše rasplamsala, imat će puno više posla, dok ga umiri.

Nešto prije podneva dodje ona u poslovnicu, gdje se je bavila dulje tobož zaposlena koječim, a onda se najzad stavi pred knjigovodju.

— Gospodin Kalin! — počne ona.

— Gospodjo Benčetić.

— Od nekoga vremena gledate me tako mrko. Sigurno se je dojmilo vašega srca — jer razočaranje je tako veliko —

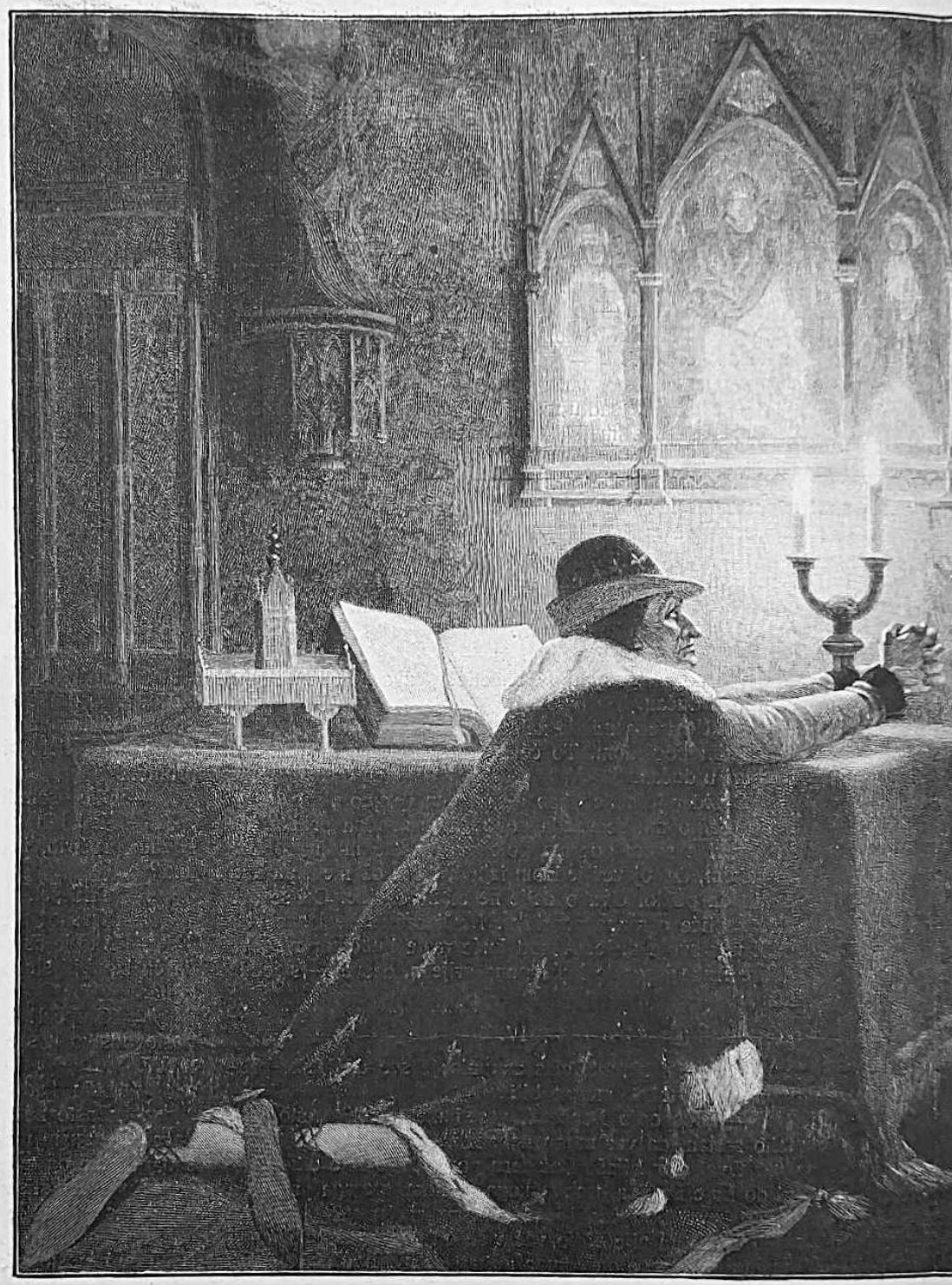

J. P. Alizard: Kralj Ljudevit XI. i sv. Franjo de Paula.

Kalin samo da se nije srušio. Vražji onaj Lujo sigurno ga je izdao.

— Da, strašno! propenta. Ja —

— Pa to je i teška uvreda, nastavi Ljubica, kojoj je glas podrhtavao s iskrenoga ganuća.

— Jest, — teška uvreda! zdvojno će knjigovodja. No uvažite i drugu stranu. Moja nevolja — strah — moja ljubav . . .

— Nijesam mislila, da ću naći vaše srce u takome stanju! gotovo proplače ganuta gospoja. Ako je tomu tako, onda je to prosta prevara . . .

— Prevara — lopovska prevara! Ja bih najradje u vodu — —

— Za volju božju — to ne! Ne, ne, ne, ja ne mogu! To je suviše! uzdahnu teško Ljubica i odjuri iz poslovnice.

Sav slomljen gledao knjigovodja za njom.

— Sad je sve svršeno! I opet bez mjesta . . . Prokleta moja laž! Uboga Anko!

Ura izbije dvanajstu. On pokupi svoje stvari i ode. Poslije podne nije ga bilo više u poslovnici. Gospodja Ljubica pitala je češće za nj, ali njega ne bijaše . . . Uzalud sve . . .

Palo predvečerje i eto Luje Dukića. Došao je, da čuje svoju sudbinu. — Ljubica je sjedila na svojoj sofi blijeda i zaplakana.

— Ovo znači sigurno: ne! reče Lujo sav poražen, kad je stupio u sobu.

— Ne mogu drugačije, dragi Lu — gospodin Dukić, odvrati krasna gospodja, i obliju je suze. Ne mogu — ne smijem.

— No a zašto?

— Moja dužnost, ubogi Kalin.

— Pa što je s njime?

— On mi je na srcu. Žao mi ga. Govori da će skočiti u vodu. I doista danas ga nema više u uredu. Zacijelo je obolio od žalosti. Ja moram da održim svoju riječ . . .

— Kalin . . . Dukić je odmah sve shvatio. Ako nije ništa drugo, Ljubice, onda ste moja! nasmija se veselo.

Ona ga samo gledeše u čudu.

— Jest reče on. I recite, istinu Ljubice. Vi ćete radije biti moja — ali od svega srca.

— Ta čujete da ne mogu! Tko će mi savjetovati u taj čas? Oh, moje srce! . . .

— Hajdete, podjite sa mnom i pratite me k jednoj prijateljskoj obitelji! reče Dukić jednostavno.

— Čemu to?

— Tamo ćete nešto saznati, što će slomiti vašu neodlučnost. Hajdemo!

Gospodja Benčetić nije ni znala, što čini. tako su ju zaokupile misli i tako je zaboljelo u duši. Pa ipak je pošla. Obukla se, oni uzeli kočiju i odvezli se, kud je Lujo naznačio.

— Kuda se vozimo?

— U gornji grad. Prepustite sve samo meni. Prije nego mine pol sata, bit će sve u redu.

Pala je već mrka tama, kad se je kočija zaustavila pred malom kućicom u Jurjevskoj ulici. — Začudjeno je gospodja slijedila svoga pratioca preko dvorišta i kroz uzani hodnik do vratiju, na koja on oštro pokuca.

— Tko stanuje tu? zapita Ljubica.

— Vaš dobar znanac.

Glasni „Napred!“ ozva se iznutra. Lujo otvori vrata, — a Ljubica kriknu preplašeno. U ukusno uredjenoj

sobici sjedjaše na divanu Kalin, a do njega lij.pa i dražesna mlada žena, držeći na krilu golišavo malo dijete.

Ovi se nemalo splašiše.

— Dobar večer, djeco! pozdravi ih putnik svojim medvjedjim glasom. Ne plašite se! Došao sam ovamo, da vam predstavim svoju dragu zaručnicu.

Kalin se je prvi sabrao i shvatio položaj. — Pristupi s toga svojoj zapanjenoj gospodarici, te joj reče:

— Zar ne, vi se ne ljutite na me, gospodjo Benčetić? Najveća nuždа nagnala nas na to . . .

— Dobro je, dragi Kaline. Sve je ispalo sretno. Ja ne trebam više neženje knjigovodje. Nasuprot, sad će mi biti miliji onaj, koji je oženjen! — — — —

Hodi k meni.

M. Ć. Ćatić.

Hodi k meni, Vesno moja, hodi amo cvjete mio,
Da ti pjevam, da ti pričam, kakav sam ti sanak snio.

Tam' daleko izvan ljudi, gdje se vječna ljubav krili,
Tam' daleko na teuhani, mi smo dvoje sami bili,

Pod čempresom stoljetnijem u dubini zelen-gaja
Skrivala nas gusta sjena usred svoga zagrljaja.

Ti u b'jeloj haljinici poput čista ljiljan-cvjeća
Sjedila si na mom krilu ko kraljica pramaljeća.

Laki zefir mekim krilom gladio je kosu tvoju
Baš ko pjesnik u zanosu kad miluje liru svoju.

Oko nas su ptice male po drveću skakutale
I nevinu ljubav našu skladnom himnom pozdravljale.

Oj, u tome bajnom carstvu i bez strepnje i bez straha
Ja sam tebi otkrivao slatke tajne svog sevdaha.

I u tvom sam oku plamnom gled'o nebo sreće svoje
I srko sam čar edenski s neljubljene usne tvoje.

Vesno moja, slatki cv'jete, taki sam ti sanak snio; —
Ah, moj sanče, zlatni sanče, za što nisi java bio!? . . .

Kad sunce zalazi.

Teodor Jeske-Choinski. — St. Širola.

Historijski roman iz dobe cara Marka Aurelija.

13.

Veseli bivši pretor, Marko Kvinktilij, nije pošao iz carske palače ravno kući. Nakon što je Marko Aurelij onako iznenadio veselo društvo Lucija Vera, dogovorio se Marko s nekolicinom mladjih patricija i oni se odvezoše na darovanim kolima senatoru Muciju. Tu je potratio bivši pretor ostatak noći u igri s kockama. Zaigrao je sve imperatorove darove: roba, zlatni vrč s tanjurima, kola s četiri mazge, kočijaša i sav zlatniš što ga je imao uza se. Onda uze toplu kupelj, te se u nosilici dade odnijeti Fabiju.

Bivši zakupnik carine sjedio je upravo kod zajutarka, kad su mu najavili dolazak zetov. On se nije ni digao sa svoga mekanoga sjedala, da pozdravi Marka. Kretnjom ruke prizva ga, da sjedne uza nj. No Marko nije hotio da sjedi kraj svoga tasta, već se ispruži na drugoj sofi, odakle je s poluotvorenim očima promatrao Fabija.

„Možda izvoliš čašu kuhana vina?" upita Fabij. „Danas je vani hladno."

„Hvala! Vina sam se napio dosta, za cijeli bar tjedan."

„Zbilja, zaboravio sam, da si jučer bio pozvan kod imperatora . . . A što je s tvojim obećanjem, da ćeš me uvesti Luciju Veru?"

„Takvo se odlikovanje mora tek zas'užiti."

„Nijesi li već za to svoje obećanje pobrao stotinu tisuća sesterca?" raspalio se Fabij.

„O, dobit ću ja i više, ali u taj par nije zgodno da govorimo o tim taštim sitnicama! Ti ćeš doskora na daleki put." — —

„Ja?" začudi se Fabij i upilji svoje širom rastvorene oči na svoga zeta. „Nije mi ni nakraj pameti, da ostavim Rim."

„A ti ćeš to ipak odmah učiniti!" reče Marko sasvim ravnodušno, nasmjehnuv se porugljivo.

A i Fabij se zlobno nasmija.

„Znam, da ti nije s voljom, što sam u Rimu; no to nije dostatan razlog, da otputujem. Mislio si, budeš li oženio petnajstgodišnju kćerku, da ćeš moći po volji raspolagati s njenim imetkom, kao da je tvoj vlastiti. No ispostavilo se, da ovo dijete umije posve dobro da čuva svoj miraz, ako ga svjetuje k tome zabrinuti otac. S toga razumijem, da bi tebi milo bilo, kad bih poletio preko gora i mora, samo da nijesam u Rimu."

„Ti ćeš i sam rado prhnuti iz Rima," odvrati porugljivo Marko. „Ne samo da ćeš se sakriti za gorama i morima, ne, ti ćeš se možda htjeti zaglibiti u zemlju. Preda mnom se ne možeš junačiti! . . Tusnelda se je našla!"

Fabij skoči u vis. Kruh mu ispao iz usta . . .

„Vidiš?!" nasmije se Marko. „Sad je red na meni, da se smijem i rugam . . . Medjutim — primiri se predbježno, jer Tusnelda još nije nadjena."

Blijed kao stijena, drhćući cijelim tijelom, siede opet Fabij na svoje mjesto.

„Zbijaš neslane šale," reče on zetu, pogledavši ga pravim vučjim pogledom.

„A ti držiš, da si premudar, ma da bi kao spretni poslovni spekulant morao znati, da prenapete žice pucaju. Tvoja je žica posve blizo da pukne."

„Rad ove Germanke?" zapita Fabij opet uzrujano.

„Nijesu je još našli, no tajna policija naći će je i u najskrovitijem kutu, jer su joj to zapovijedili imperator Lucij Vero i novi pretor Publij. Danas već u ranu zoru raspustio je državni prefekt svoje pse i oni će za cijelo svoje učiniti, da ne dobiju batina. Servijeva zaručnica žive, te je negdje u Rimu sakrivena. To sam čuo svojim vlastitim ušima."

„No državni prefekt je obećao . . ."

„Imperator je veći od državnoga prefekta! A Lucij Vero stao se zanimati za tu stvar."

„Ti si s Lucijem Verom dobar pak si mogao . ."

„Mogao sam," prekide Marko svoga tasta; „ali nijesam hotio."

„Nijesi hotio?! . . . Ti, moj zet?!" —

„Da, da! Mislio si, da ćeš otkupiti odnošaje Kvinktilijske bilo za što. Prevejan si lisac, to prevejaniji, jer si pravnik i čovjek od posla, ali nijesi pomišljao na to, da je mene ulaštila grčka sofistika. Tko ima zetom Kvinktilijca, taj ne bi smio škrtariti, već otvoriti svoj budželar, a ti dijeliš meni kao kakom robu. S toga se spremi i putuj što dalje! . . Čim samo nadju onu Germanku, predat će prefekt Servij tužbu rad nasilja i onda će ti moj rodjak i nasljednik dati obrijati glavu, okovati ruke u željezne okove i poslati te u sardinske rudnike, gdje ćeš vidjeti dosta ruda . . ."

Fabij bijaše sada posve strven.

„Nuder?" naruga se Marko. „Možda ćeš sada govoriti o krijeposti i štedljivosti? Počni samo, ja ću te slušati. Upravo mi se rači slušati takova propovjednika. Kao pravnik morao bi da znaš, da se otmica slobodne žene kazni gubitkom slobode i imutka, a mimo to ona je Germanka, zaručnica rimskoga gradjanina i visokoga dostojanstvenika."

Marko je uživao u mukama svoga tasta. —

Pogledi im se križali. Iz patricijevih očiju odsijevao je prezir, a iz Fabijevih strah i mržnja.

„Da li je istina . . . što . . . tu govoriš?" propenta Fabij. „Možda hoćeš da iznudiš tek novaca? Govori, koliko?"

„Tvoji milijuni nemaju u taj par nikakove vrijednosti. Jedino je vrijeme kadro, da te izvuče iz stupice, u koju si pao svojom lakoumnošću."

„Ta svjetuj, pomozi mi!"

„Dà; — svjetuj, pomozi mi!" rugao se Marko. „imaš dosta mozga i lukav si dosta, pa si sam pomozi."

„No ti si mi zet!" doda Fabij.

„Znadem, da me je sudbina privezala o tvoju budućnost — i samo za to moram da ti pomognem. Ali ćeš taj savjet i platiti."

„Rado, koliko zapovijedaš?" upita Fabij odahnuvši.

„O sestercama ćemo kasnije, sad s'ušaj samo. Još danas ćeš otići iz Rima i u svome zakloništu čekati na moje vijesti. Nadam se, da će imperator tu stvar doskora zaboraviti, a sila Publijeva ne će trajati uvijek. Do godine preuzet će pretorsku stolicu drugi kojega će više zanimati zlatni zvuk, nego moga rodjaka: onda ćemo tu stvar zabašuriti i ti ćeš se opet vratiti u Rim."

Fabij uhvati Marka za obje ruke.

„Ne hvali!" nastavi Marko. „Ne činim to rad tebe; već rad sebe. Kvinktilijac ne može da bude zet lopova kažnjenika. Sad se radi samo o tom, gdje da se sakriješ. Zemaljski namjesnici u Galiciji i Španiji Publijevi su prijatelji; u Asiju se vraća Avidij Kasij, — s toga ne možeš u te pokrajine. Najbolje će biti, da se sakriješ u germanske slobodne šume, gdje imaš i onako dosta svoga posjeda. Želim ti sretan put i kad se budeš prašao sa svojom kćeri, reci joj, neka bude prijaznija sa svojim čovjekom, ako hoće, da ne ostaneš predugo medju barbarima."

Mjesto oproštaja dobaci Marko svome tastu prezirni pogled i brzo izadje iz njegove kuće.

Bio je strašno umoran. Cijeli prošasti dan sproveo je u amfiteatru, večer kod Lucija Vera, a noć kod kockanja. Sad se već jedva jedvice držao na nogama . . .

*

Došavši kući, odloži Marko Kvinktilij svoju togu, te ju preda jednomu robu i podje u svoju spavaonicu. Ondje se onako obučen ispruži na krevetu.

Već je bio zadrijemao, kadno se rastvori zastor, a na pragu se pojavi Livija Fabija. Markova žena ne bijaše lijepa žena. Bila je niska i zdepnasta tijela s debelom glavom, u kojoj su se krijesile posve sitne oči. Ma da je bila i mlada, lice joj je bilo staračko.

Iznajprije je promatrala svoga muža, onda dodje bliže, te mu reče oštrim glasom:

„Došla sam, da t. se zahvalim na ljubaznosti. Mislila sam, da ćeš se vratiti tek sjutra ili prekosjutra. Ti si u istinu uzor-supruga!"

„Veoma mi laska," zijevne Marko, „što tako lijepo misliš o meni, ali bilo bi mi puno milje, da mi kasnije izraziš svoj ushit o mojim krijepostima. Sada sam, kako vidiš, silno pospan . : :"

„Marko!" viknu Livija, ugrizav se za usne.

„Livijo?" odvrati on raspaljen.

„To se mora svršiti!"

„Što to?"

„Ovaj postupak, kojim me ponizuješ. Ja sam ti žena," reče Livija, podigavši pjesti u vis.

„Nosiš moje ime i grimiznu haljinu. Za tim si i išla. Što želiš jošte?"

Livija udari nogom o tle i povikne: „Ja ti ne dozvoljavam više da izostaješ po cijele noći iz kuće!"

„Ti ne dozvoljavaš? Kako to misliš?" upita Marko, ustavši sa svoga ležišta. „Prije svega, ne deri se tako! Ne trpim žene, koje viču. Ta nijesi više u kući carinara!"

„Ja sam ovdje u svojoj kući!" prodere se Livija gotovo van sebe. „Ovo je moja kuća, ja sam je istrgla iz lihvarskih pandža. Sve, što je ovdje, — moje je, i tvoje ime, i obiteljske stvari, dapače i ti sam, jer ja sam te kupila!"

Sad poskoči Marko.

„Aj, aj! Tako zar? Dakle kupila si me? . . . A čemu si me kupila, u koju svrhu, ako smijem pitati?"

„Da budeš moj muž!"

„I gospodar! Zašto ne kažeš i gospodar? Treba da znaš, da Kvinktilijac ne poznaje tudje volje:"

„Imao si dovoljno vremena, da saznaš, kako ni Livija Fabija ne umije robovati."

„Pa ipak ne bi bilo ništa neobična, kad bi kćerka jednoga slobodnjaka bila nešto poslušnija, nego ti što si."

Žuto Livijino lice samo pocrveni.

„Ništarijo!" zaciči ona.

„Gujo, zmijo!" vikne ljutito Marko. „Mučiš me upravo svojom lakomosti . . . Vrijedjaš me danomice hvalisanjem o svom mirazu, predbacuješ mi dojakošnji moj život, kao da si mi ti vlasnica! Sve mi uskraćuješ, pa se čudiš, što me ostavlja strpljivost?! Zoveš me ni-

štarijom, — ti, kćer jednoga Fabija? — I ti se usudjuješ vrijedjati jednoga Kvinktilijca, ti robinja?!" . .

Tim riječima pograbi Marko Liviju za ramena, al u isti čas sijevne u njezinim rukama bodež.

„Puštaj!" kriknu ona.

Silnom snagom istrgnu Marko bodež iz ruke svoje žene i baci ga daleko od sebe.

„Na koljena pred svojim gospodarom, na koljena!" zapovijedi Marko bijesno, i primivši Liviju opet za ramena, pritisnu ju pred svoje noge.

Nagnuvši se nada nju, nastavi prigušenim glasom:

„Svedjer hoćeš da mi izbodeš oči s ukradenim novcem svoga oca, a da i ne znaš, kako visi nad tim zlatom pretorova odluka! Jedna njegova riječ je dovoljna, da sav tvoj imetak proguta carska riznica. Fabij nije birao sredstva, kako da skupi tvoj miraz, a uza svu svoju lukavštinu ne bijaše dosta oprezan. Tvoj će otac danas pobjeći pred pravdom moga rodjaka!"

„Moj otac?" uprepasti se Livija.

Marko je pusti da ustane, pa proslijedi:

„Ona Germanka, koju je ukrao kao i sav tvoj miraz, osvanut će sjutra ili prekosjutra pred sudom, da traži kaznu za nasilje, koje je učinjeno njoj, zaručnici uvaženoga rimskoga gradjanina, a Publij Kvinktilij dat će, da pravda sud kroji. Ti ga poznaš . . ."

„Marko, spasi mi oca!" podigne sad ruke Livija.

„Reci sad još jedared, da si me kupila! Jedini sam ja, koji svojim imenom i položajem prikrivam vašu lopovsku prošlost. Ja sam kupio vaše zlato, koje mi sada uskraćujete. Sigurno se ne bih bio otimao za nj, da sam znao, kako je skupo." —

„Oprosti, Marko . . . spasi ga!" ponovi Livija.

„Danas me moliš, a sutra čim pogibelj mine s naših glava, opet ćeš mi dobacivati pogrde i zavidnim očima gledati na svaku sestercu, koja će proći mojim rukama. Poznam ja taj kramarski svijet! . . No sad nauči, da se muž ne predobiva srdžbom, već poslušnošću. Svaka žena treba da je poslušna . . ."

Iz hodnika se čuli lagani koraci roba. Marko je prestao. — Odmah za tim rastvori se zastor na vratima i rob javi, da Fabij želi da govori sa svojom kćeri.

Livija izadje, a Marko se spusti teško na stolicu. Ova mu je svadja rastjerala san. Odmah poslije vjenčanja osvjedočio se Marko, kako se je prevario, računajući, da će obzirom na mladjahnu dobu svoje žene — upravljati njez nim imetkom. Bivši carinar i advokat pridržao si je pravo, da čuva miraz svoje kćeri. A prijašnji njegov ljubazni posmjeh posvema je iščeznuo s njegova lica; glatki i lukavi lisac pretvorio se u medvjeda. Kad je postigao svoju svrhu, zatvorio je svoju škatulju, a otvorio je samo onda, kad bi se lakomo čemu god nadao.

Livija pako pokazala se skoro kao neprilična kugla na nogama. Razdražljiva i svojeglava nije dozvoljavala svome mužu, da se zadužuje. Ljubomorno je slijedila njegove stope i zahtijevala, da napusti svoj prijašnji život i sjedi samo uza nju. Padši u te mreže, nije se raskošnik dao doduše sputati, ali je mnogo trpio s domaćega nemira. Kolikogod je puta došao s vesele gozbe rano s jutra kući, našao bi kod kuće ili suze ili svadju i vazda predbacivanja.

Marko je precijenio svoje sile, kad je mislio, da će zlato po vremenu izbrisati svaku razliku izmedju njega i Fabija. Kad je sada izbliže upoznao Fabija i njegovu kćer, počeo je uvidjati, da ima stvari, koje se s jedne strane ne mogu dobiti ni za zlato, kao i s druge strane — da nije sve zlato, što se sjaji . . :

Zadubiv se u teške misli, naslonio Marko glavu na obje ruke. Bio je osvjedočen, da se je prevario u svim svojim iščekivanjima. Umjesto da je oženio poslušnu, zadovoljnu i obzirnu djevojku, čini se, da se je zadobavio pogibeljne aždaje; u mjesto dobroćudna tasta dobio je neugodnoga stražara, koji je nadzirao svak njegov korak . . .

Nasmiješi se gorko i dublje spusti svoju glavu. Zar da se opet rastavi? Rastave braka bijahu u Rimu tako obične stvari, da se nije nitko ni obazirao na to. Gotovo svaki od njegovih prijatelja po više put se oženio i rastavio. No čemu? Onda bi se morao ženiti po treći put, da može živjeti po svojoj volji, a ipak je osjećao, da je već sit svega. Nemalo puta došlo mu je, kao da gubi svijest. Naročito poslije veselo probdjele noći bilo mu teško, naužio se svega i kao da mu je omrznuo taj život. Postalo mu sve dosadno i jednolično, nigdje ništa nova. Samo vino, žene, dosadne šale i kockanje — to bijaše sve, a iz toga nije mogao izaći, pa i najduhovitiji mu drug nije bio kadar, da izmisli što nova. Vječna jednoličnost! . . .

„Ima li taj život za me još i kaku vrijednost?"

Crte Markova lica skupiše se u prezirni smijeh. Crna krila smrti lepršala su nad njegovom glavom. Kad bi mu u taj čas tkogod pružio bio vrč otrova, Marko bi ga bio bez krzmanja ispio do dna. Njega nije plašila pomisao na drugi svijet. U vječitom grijehu i opačinama izgubio se u njemu svaki trag vjere. Za njega bijaše smrt slast vječnoga i nepomućenoga mira. — — —

Dok je tako gotovo slomljen sjedio sa napola složenim vedjama, zašušti iza njegovih ledja svilena zavjesa na vratima i ženska se ruka dodirnu njegovih ramena. Nije se ni obazrieo na to, misleći, da je to Livija.

„Jesi li bolestan, Marko?" upita bolni glas Tulije Kornelije.

Marko rastvori oči.

„Ti si, Tulijo?" začudi se, uhvativ je za ruku . . „Baš dobro, da si me posjetila! Upravo sam potreban, da vidim koje blago lice."

„Istu potrebu osjećam i sama," odvrati tiho Tulija.

Marko pogleda sumorno u vis.

„Tako si nekuda blijeda, Tulijo! Zar si i ti došla do moga stajališta?"

„Publij je poslao danas željezni prsten" . . . reče Tulija oborenih očiju.

„I sreća te je uzbudila. Razumijem . . ."

„Ne, meni — nije poslan zaručni prsten . . ."

„Ne tebi? . . Ta kome?" začudi se Marko.

„Muciji!"

Marko ispusti Tulijinu ruku. Ukočeno se zagleda svojim očima nekud daleko, a ona je uzrujano čupkala rubove svojih haljina.

„Sreća nas je prevarila, Tulijo," reče Marko nakon kratke šutnje. „Poračunali smo se . . . Ja već čeznem za carstvom sjena."

„Ja nikako ne, odvrati Tulija oštrim glasom i podigne oholo svoju lijepu glavu. „Umrijeti bez osvete pristoji samo robu! Osveta zasladjuje razočaranje."

Sad je postala blijedja nego što je prije bila, a to bijaše bljedoća sa srdžbe, koja joj je sijevala iz očiju . .

„Mucija je u tome posve nevina," uze Marko.

„Ona se je usudila ukrstiti moje namjere . . . u neku ruku, sad bilo namjerice il slučajno!"

„No, Tulijo, ona nam je bliska rodjakinja," uze opet Marko.

„Rekla sam ti već jedared, da sam sama sebi najbliža."

„Znadem. Ti ne možeš praštati . . . Što si naumila?“

„Odstraniti ju!“

„Imaš li dokaza?“

„Umat ću ih. Došla sam te pitati, koji pretor sudi kršćanima?“

„Obtuženicima iz stališa senatorskoga — sudi Publij.“

„Publij!! I ti veliš, da me je sreća ostavila?! —

„Iste furije ne bi zamislile groznije osvete. Publij će suditi Muciji! Ha, ha, ha! —

Smijala se grohotom. „Sad ćemo vidjeti, kolika je u tebe gradjanska krijepost, starovjeki Rimljanine! Sad ćeš imati prilike dokazati pred cijelim svijetom, da još nije izumro rod Bruta . . .“

Iza tih riječi napao ju opet grčeviti smijeh. Bijaše to strašan, bolan smijeh — u kome se miješalo i jecanje zdvojne žene.

Marko nije zadržavao Tulije, koja je brzo otišla iz sobe, stisnuv mu samo ruku. Sopstvena tuga i očajni položaj nije mu dao da osjeća tudje boli. — —

*

Tulija udje u svoju nosiljku i zapovijedi nosiocima, da ubrzaju korake. Gorjela je od želje, da što prije počne svojom osvetom.

Do zadnjega trena nadala se, da će moći Muciju istisnuti. Tulija bijaše jedna od najljepših, najobrazovanijih i najuglednijih gospodja, kakvih je malo bilo u Rimu. Koja bi se druga žena usudila približiti patriciju, kaki bijaše Publij? . . . A taj oholi patricij je odbio i odabrao djevojku, u koje bijaše toli malo domoljubnoga smisla, da je prmila vjeru, što su ju tek robovi vjerovali. Toj djevojci poslao je Publij po starom običaju željezni prsten, koji joj je predao Servij . . .

„O, ne ćete vi zajedno prinašati žrtve na domaćem žrtveniku! Rastavit će vas krvnikov mač. Onda — moguće . . .“

Osvetoljubiva žena nije ni sada gubila nade. K Publiju je nije vukla nužda, da je istrgne iz teškoga položaja, a nije to činio ni ponos, kojemu bi laskalo, da bude ženom hrabroga bojovnika i časnoga gradjanina. Ne, uza štovanje, koje je Publij u nje razbudio, privlačili su ju k njemu sve malo po malo i topliji osjećaji. Sve više zanimala se njime u svojim mislima, pa je svu njegovu osobu obavila sanjarskim tkivom zaljubljene žene. Da, ona ga je ljubila!

Danas se je osvjedočila, da ga ljubi, kad je prefekt Servij došao u njenu kuću, da posreduje zarukama svoga prijatelja. Čim je ugledala željezni prsten na Servijevoj ruci, stala joj krv u srcu. Morala je posabrati sve svoje sile, da se uzmogne samo maknuti i svladati. A taj prsten ne bijaše odredjen — njoj! . . .

Na južnom stožeru: Shakleton i njegovi drugovi Adams i Frank Wild utaknuli 178 km. pred južnim zemaljskim stožerom englesku zastavu.

Tulija pritisnu svoje ražarene obraze na hladne jastuke nosiljke. Vrele suze — kojih ohola patricijka nije poznavala — ovlažila njezine vjedje. Došavši kući, primirila se, kao uvijek. Tek njene oči nijesu sjale kao obično.

„Trasibul neka dodje!“ zapovijedi izašav iz nosiljke. Pošla je odmah u sobu za primanje.

Mali, lukavi i razroki Grk dovuče se kao mačka, padne pred svojom gospodaricom na koljena, poljubi vršak njezinih cipela i čekaše na njezinu riječ.

„Sjećaš li se moga obećanja?“ počne Tulija, gledajući u roba oštro, kao da ga hoće probušiti svojim očima.

Rob kimnu glavom i položi ruku na prsa.

„Bit ćeš oslobodjen, ili sagnjiti u tamnici!"

„Učinio sam sve, što si zapovijedila, gospodarice," odvrati plaho Grk.

„Premalo si učinio, jer do sada ne znam pouzdano posve ništa."

„Sutra u noći poći će Mucija Kornelija kršćanskoj pobožnosti u podzemne grobnice iza Apijskih vratiju."

Tulijine oči sjevnuše veselo.

„Je li to sjegurno?" zapita na oko ravnodušna.

„Čuo sam u vrtu, gdje se razgovaraju Mucija Kornelija i gladiator Sporij. Tu su to dogovorili i zaključili, jer treba da znaš, gospodarice, da je i Sporij — kršćanin."

Tulija na čas nešto smišljala, a onda reče:

„Sjutra predvečer podji bez daljnje zapovijedi u moju sobu. Tamo ćeš na stolu naći jedno pismo, koje ćeš s mjesta odnijeti državnomu prefektu, a moraš se pobrinuti, da mu se odmah uruči."

„T si zapovijedila, gospodarice!" —

Tulija otpusti roba i reče onako sama:

„Tvoja je ljubav zabludila, Publije, ali ja ću je spasiti" . . .

14.

Moglo da bude već oko ponoći, a Servij još nije osjetio potrebe da se počine, premda se je od rane zore do mrkle noći mučio s uhodama, da nadje svoju zaručnicu. Riječi imperatora Lucija i novoga pretora Publija nijesu promašile svoga cilja. Državni je prefekt naložio dedektivima strogo, da nadju Tusneldu živu, ill da mu donesu sigurne dokaze o njenoj smrti. Već su drugi dan tražili posvuda, prerovali svaki zakutak, za koji je moglo redarstvo da sazna. Nije bilo jedne jedine sumnjive kuće, koje ne bi bili pretražili — ali bez uspjeha bez traga. Sutradan će poći u predgradje.

Servij se sjedne u svojoj maloj spavaonici na stolicu podbočiv rukom glavu. Još je imao na sebi oklop, preko koga je skopčao zlatni vojnički lanac, što ga je dobio u priznanje za svoje zasluge. Mač je prebacio preko koljena.

„Da skinem s vas ovu opremu, gospodaru? Umorni ste, a oklop tišti," primjeti Herman, koji je skriženih ruku čučio na podu.

Servij manu glavom, da ne treba.

„Ne znam, što će doći; ali sve slutim, da ću još danas trebati oklop."

„Kasno je već, gospodaru. Cijeli već grad spava."

„Nutarnji mi glas veli, da moram čekati . . . Mi poznajemo te tajne glasove, zar ne, Hermane?" uze opet prefekt. „Često nas vojnike ti glasovi brane" . . .

„Da, to je nešto čudnovata," odvrati stari centurio.

„Sjećaš li se posljednje bitke?" Nešto mi je reklo, da izmijenim konja. Ispočetka nijesam hotio, ali sam najzad poslušao nutarnji glas."

„I dobro ste učinili, jer Blaž, koji je zajašio vašega pastuha, nije se više povratio s bojne poljane. Ljudi drže, da su to glasovi naših predja, koji kao da lebde uz nas, ma da ih i ne vidimo."

„Moguće, moguće! Tko da pronikne u tajne, što se nalaze onkraj groba?" reče zamišljeno Servij.

Rob dozivač pruži na to glavu kroz zavjesu i javi: „Neki nepoznati čovjek želi da govori s vama, gospodaru."

Serv j digne živahno glavu.

„Neka udje," zapovijedi — gledajući oštro u vrata.

Iza grimizne zavjese pokaza se slabunjav čovjek, zaogrnut u tamni ogrtač.

„Tko si, što se usudjuješ, da me uznemiruješ u to kasno doba noći?"

„Tajni sam redarstvenik državnoga prefekta, gospodaru," odvrati tiho stranac.

„Donašaš li mi glasove o Tusneldi?"

Glasnik se ogledne na hodnik i osvjedočiv se, da je rob već otišao, odvrati:

„Donosim. No vijest ta je namijenjena samo tebi."

Pri tom pogledje na Hermana.

„Možeš da govoriš posve slobodno."

Glasnik je za čas krzmao, a onda reče:

„Govorit ću, ali samo onda, ako mi obećaš; da s onoga što ću ti reć, ne ćeš praviti porabe i da nikome ne odaš, što ćeš nocas vidjeti. Znadem, da Germani drže svoju riječ.

„Je li to nuždno?"

„Bezuvjetno, gospodaru!"

„Obećajem i zaklinjem se glavom svoga oca i viteškom svojom časti," podignu Servij ruku.

„A ti? upita glasnik Hermana.

„I ja!" promuca ovaj.

„Onda znaj iznajprvo," reče glasnik Serviju, — „pred tobom stoji kršćanin."

„Kršćanin!" tiho će Servij. „A Tusnelda? . . . Što znaš o Tusneldi?"

„I tvoja zaručnica, gospodaru, — kršćanka je."

„Tusnelda kršćanka?" nabra Servij čelo.

„Dobri neki čovjek, koji je služio kod Fabija, smilio se sirotici," govoraše glasnik. „Oslobodio je zatvora i zaklonio u naše podzemne grobove. Dao joj je jednoga roba, da je čuva. Čistu dušu Tusneldinu predobila je u onoj svetoj tišini luč božje milosti: ona se je pokrstila."

Servij je predobro poznavao duh rimske vlade, pa je bio siguran, da sada prijeti njegovoj zaručnici velika pogibao. Ako je nadju prefektovi uhode medju kršćanima, onda će pasti pod sudački mač, pa da je ni on, prefekt konjice u legijama, ne će moći braniti, a da ga ne stigne ista sudbina. Budući nije bio rodjeni Rimljanin, nije on mrzio „orijentalno praznovjerje" kao „gospodari svijeta," dapače mu se svidjalo božanstvo, koje izjednačuje ljude. No pred pretorskim sudom ne bi mu to ništa koristilo. Publij će osuditi lopovštinu Fabijevu, ali ni časka ne će krzmati, da ne osudi na smrt Tusneldu, koja je uvrijedila rimske bogove.

Serviju bljaše odmah jasan taj položaj. Samo brzo da se što učini za spas njegove zaručnice, jer čim izadju prefektovi uhode u predgradje, zaći će oni i u zaklonište kršćana, i nadju l ju — Tusnelda je propala.

„S mjesta ćeš me odvesti u vaše grobnice!" zapovijedi on kršćaninu.

„Za to sam i došao ovamo. Treba da odvedeš Tusneldu prije, nego dodje onamo straža, što može već sutra da bude. No sjeti se svoje riječi, gospodaru!"

„Ne boj se. Ti s se povjerio Germanu" . . .

*

Nekoliko časaka za tim jašila su tri konjanika rimskim ulicama. Doskora su prošli i Apijska vrata. Konjske potkove udarale o bazaltne ploče Gospodske ceste. S obih strana dizali se grobni spomenici, osvjetljeni u polumraku mjesočevim svjetlom. Konjici se nagnuše svojim konjima do vrata i udariše kasom dalje tiho — kao da su dusi i kao da bježe pred smrću, koja je gost ovoga tajnovitoga kraja. Tamne cimprese, ti ozbiljni grobni stražari, samo bi se gdjekad zanjihale, a onda bi se na tom zadnjem rimskom počivalištu čuo neki tajinstveni

šum — kao odjek podzemnoga života. Dnevice bi se ovdje čule tugaljive pozanme, kadikad bi zvečili lanci kršćana, kad bi ih polovili i vodili pred pretorov sudački stol. Jašioci kasali sve dalje u noć kraj grobova Scipiona, Kvinktilija, Kornelija . . . Na jednom zavoju ceste stane kršćanin.

„Tu smo," reče on, skočiv s konja.

„Ti ćeš ostati uz konje," zapovijedi Servij svome pratiocu Hermanu. „Mi ćemo se doskora vratiti."

I sada podje za glasnikom, koji ga je vodio kroz neke vrtove, ogledavajući se na sve strane. Nikoga nije bilo ni vidjeti ni čuti. Iz daljine čuo se samo lavež pasa.

Kraj gustoga grmlja samih mirta stade kršćanin, upali oprezno baklju i odrine nogom na stranu kup pruća. Tamni otvor zinu pred njima. Kršćanin udje i reče:

„Stupaj oprezno za mnom, gospodaru! Ne gledaj u baklju, već na stube."

Onda opet povuće pruće na otvor.

Servij se sada nalazio u nekom uskom podzemnom hodniku — tako niskom, da se je morao sagnuti, e da ne udari glavom. Teški, gusti zrak zaustavljao mu ispočetka dah. Isti plamen baklje bio posve malen i drhtao, kao da će utrnuti. Dobar komad puta bijaše kosina bez stuba, onda dodjoše opet na stube i to se ponavljalo nekoliko puta. Na mjestima bijaše hodnik tako uzak i nizak, da su se morali provlačit po koljenima i glave posve sagnuti . . .

Na drugim pak mjestima proširio se hodnik u veliku i dosta visoku, okruglu kamenitu dvoranu. U takim bi velikim prostorijama Servij stao, da si ispruži udove. Baklja je tuj svijetlila mirnije i jasnije. Sad je mogao opaziti i kamente sarkofage bez ikoga kiparskoga ukrasa. Samo tu i tamo bijaše koji iskićen grubo izdjelanom paomom ili pastirom, kako nosi na ramenima jagnje, sidrom, križem ili čednim napisom.

„Tu leže vaši pokojnici?"

„Naši privrženici," odvrati kršćanin.

Što su išli dalje, to su morali prijeći više takih dvorova. Sad je opazio konjanički prefekt i u širim hodnicima dugoljaste otvore, od koji bijahu nekoji zatvoreni širokim pločama. Saznao je, da su te — kolumbarije — kako ih nazivahu — grobovi. Zatvoreni bijahu već privedeni svrsi, a otvoreni bijahu pripravni za nove mrtvike.

Servij se čudio, koliko li je već ovdje mnoštvo žrtvi nove vjere. Ma da se je i žurio, molio je svoga provodića, da mu koješta rastumači, a ovaj je te dobro razumio, jer je bio fosor — grobar — u katakombama.

Tu ne bijaše stališke razlike. Zemni ostanci čitavih obitelji običnih gradjanina i patricijskih porodica jedno uz drugo, a uz njih su ležali robovi, koji su poginuli u areni amfiteatra. Ubog bijaše to grad mrtvih, koji ne osvjetljivaše ni sunce ni mjesec, koji nijesu kitile ni cimprese, ni drugo grmlje, već se je sakrivao čedno znatiželjnim očima. Nema tuj zlatnih napisa o svjetskim zaslugama, niti znakova o groznim mukama, što su ih pokojnici pretrpjeli za svoju vjeru. Ni lovor ni cvijeće nije kitilo njihovih grobova. Ni šumski svježi zrak nije vijao grobovima, već gusti i zagušljivi vazduh podzemnih prostorija. Za njima nije ovdje nitko jecao ni plakao, već su ih nove žrtve pozdravljale svaki čas. Kadikad bi ovim prostorijama odmnijevala i pjesma, ali tužna i pobožna, ozbiljni zborovi kršćanske općine, koja je molila Boga za snagu i hrabrost, da može odoljeti novim progonima.

Servij je upravo stupio sa svojim provodićem u novu dvoranu toga labirinta, kadno je čuo pjevanje nevidljiva zbora, koje je zvučilo, kao da dolazi s drugoga svijeta. On stade i zadrži svoj dah.

„Valjda smo cilju na domaku?"

„Tako je, gospodaru."

„Hoćemo li tuj naći Tusneldu?"

„Tvoja zaručnica ne ostavlja ovo naše zaklonište."

„Nikada" . . : uzdahnu Servij duboko.

„Hajdmo dalje," opomenu provodić.

„Daj, da se malo odmorim."

Srce je prefektovo kucalo jače. Tusnelde nije vidio gotovo godinu dana, pa da je sad nadje ovdje u tim prilikama. On se je rastao s njome u plemićkom dvoru njenoga oca u markomanskoj prašumi, gdje bijaše slobodna i ponosna kći uglednog germanskog plemena, i — da je pozdravi sada u toj podzemnoj, kamenitoj tamnici, sakrivenoj pred Fabijevim uhodama i redarima državnoga prefekta!

„Hajdemo!" reče nakon kratkog odmora.

Podjoše dalje hodnikom, koji se sve više širio. Pjevanje se čulo sve jasnije i najzad tako glasno, da je Servij mogao razlikovati muške od ženskih glasova. Izjedamput se našli pred velikim i okruglim prostorom, koji bijaše sav rasvijetljen uljenicama. Na ulazu je klečao pred paomama iskićenim grobom starac u dugim, bijelim haljinama. Oko kršćanskoga svećenika klečalo mnoštvo ljudi obojega spola i raznoga stališa. Medju robovima opazi Servij osobe, obučene u toge s grimiznim obrubima i ženska lica, koja mu bijahu poznata iz senatorskih kuća.

Pregledavši ovaj zbor, zaustavio mu se pogled na Luciji Korneliji. Naslonjena na stijenu klečala je ona, podignuv oči k nebu. Sa zborom nije pjevala, ali njeno je lice odavalo, da joj se duša digla visoko nekuda tako, da nije oko sebe niti što vidjela, niti čula.

I ona ovdje! — šanu Servij. — Jadni Publij! — No gdje je samo Tusnelda?

Upravo je tako hotio da upita svoga vodića, kad li smotri nedaleko od sebe žensku, koja se od drugih razlikovala svojom zlatnom kosom, što joj je valovito pala preko ramena. Njezine plave oči sjale se sa blijeda i izmučna lica, koje je u tim podzemnim prostorijama izgubilo svoje mladenačko i zdravo rumenilo. Bila je odjevena u haljine robinjice, a i te bijahu već trošne.

Servij se prepadne, opazivši tu osobu. Je li to u istinu Tusnelda? Zar da tako izgledje kćerka germanskoga kneza, zaručnica legijskoga prefekta? . . O — Rime, Rime! —

„Tusneldo!" viknu on i nehotice.

Ona se prepade i maknu, kao da želi pobjeći. Pjesan je prestala i sve se oči upravište u Servija, koji je pobunio pobožnost. Svećenik se ustane.

Tusnelda raširi ruke, kao da ju je strjelica pogodila u srce i glasno plačući pade na Servijeve grudi.

U kapeli nastane tišina. Kršćani su tiho promatrali taj germanski par. Vodić pristupi svećeniku, te mu rastumači uzrok, rad česa su ih bunili.

„Tako su dakle postupali s tobom? . . . Takovu te moram naći!" govoraše Servij Tusneldi, priviv je na svoje grudi.

Ona mu odgovori teškim jecajem. Htjela je da nešto reče, ali joj je plač ugušio svaku riječ.

Upravo se je svećenik približio zaručnicima, kad li iz dugih hodnika zazuji neka mukla lomljava. Kršćani slušali.

„Molite, braćo i sestre," drhtavim će glasom. „Molite Boga, da vam podijeli snage i hrabrosti, jer vam

se bliži poslijednja ura i vi ćete doskora stajati pred licem njegovim."

Onda se vrati grobu i poklekne, pritisne čelo na mučenikov grob, očekujući mirno sve, što će se dogoditi. No svi kršćani nijesu slijedili njegov primjer. Nekoji robovi pojurili van, da se sakriju u pobočnim hodnicima, a drugi istegnuli svoje mačeve.

„Odložte oružje!" reče svećenik; „jer tko će od vas da zada smrtni udarac, ne će ući u kraljevstvo nebesko." —

I bijeg plašljivaca bijaše uzaludan, jer kako su pobjegli, tako se nabrzo i vratiše. Vojnici državnoga prefekta bijahu već blizo. Na više mjesta sjevnule su već i njihove baklje, a čuli se i njihovi povici.

Sad padoše kršćani na koljena i podigoše svoje molbe prama nebu. Tek tri gladijatora, koji nijesu poslušali svećenika, povadiše mačeve i staviše se na ulaz od kapele.

isti čas pograbilo Servija više šaka, koje su ga htjele strovaliti na pod. On se istrgnu napadačima, koje je ljudski prodrmao, a sada izvuče mač, kojim je stao grozno udarati na sve strane. Medjutim ga vojnici opkole, bace mu oko vrata zamku i strovale na tla. Smjesta je klečala na njegovim prsima čitava hrpa vojnika. Uzalud se je opirao svom snagom. Udarajući ga šakama, svezaše ga svega užetima.

U to se je podigao onaj crvenkosi orijaš, trgnu bijesan svoj kratki mač, da ga zabode Serviju u prsa. No želiezo zacvrlji i odsklizne.

„To pseto ima i oklop!" kriknu bijesni vojnik i strgnu sa Servija ogrtač i haljine s prsiju. No čim je to učinio, odskoči uprepašćen i blijed, šapnuv drugovima: „Prefekt legija!" . . .

Uprepašćeni zagledaše se sada vojnici u zlatni lanac i šerpu.

„Prefekt! . . . Prefekt!" zamrmljali svi:

Tijelovski ophod u Carigradu.

Servij bijaše tako zaokupljen s Tusneldom, da nije ni opazio, što se zbiva oko njega. Tek kad je čuo zveku oružja i glasne povike, prihvati se svoga mača.

Gladiatori su branili ulaz u kapelu. Njihovi su mačevi sijevali i udarali neprestano. Borba bijaše kratka i uzaludna. Rimski su vojnici utrnuli svoje baklje, a sad su gladiatori mahali mačevima samo po zraku, dok su on u svjetlu uljenica vidjeli svoje protivnike. Gotovo u isti čas padoše sva trojica, a preko njihovih lješina provališe vojnici u kapelu vičući: „Pred lavove s kršćanima!" . . :

Nitko im se nije opirao. Kršćani su mirno stavljali svoje ruke u okove.

Muciju je neki crvenkosi orijaš pograbio za kosu i digao u vis, jer je pobožno klečala. —

Opazivši toliku surovost naprama patricijki, ostavi Servija svijest i on zaboravi, da je carski vojnik. Pohiti k onome orijašu, te ga udari šakom u obraze tolikom silom da je odmah posrnuo i izgubio svoju kacigu. No u

Jedan je dapače od straha pred posljedicama predložio, da mu zamku oko vrata jače stisnu, držeći da je Servij više mrtav nego živ, jer je ležao nepomično. S toga se nije žacao svoj predlog tako glasno izmjeti, da ga je i Servij čuo.

„Da, prefekt sam!" viknu sad Servij. „Gdje vam je centurio?"

Centurio je upravo unišao jednim hodnikom. On se požuri na poziv. Brzo upali na uljenici baklju i posvjetli Serviju pred licem.

„Slavni prefekt Servij Klaudij Kalpurnij! . . Odvežite ga!"

Oslobodjen užeta, uspravi se Servij, ispruži svoje udove i zagrmi na centurija: „Vi hoćete da ste vojnici? Samo razbojnici mogu da napanu tako starce i žene!"

„Vršimo zapovijed državnoga prefekta," odgovori centurio.

„Znadem. No prefekt vam ne zapovijeda, da mučite nesretnike, koji vam se ne opiru."

Centurio je časak šutio, a onda slijedeći svoju dužnost upita: „Slavni prefekte, ti valjda nijesi privrženik orijentalnoga praznovjerja?“

„Ja priznajem samo vjeru božanskog imperatora. Došao sam ovamo po svoju zaručnicu, koju sam ovdje našao.“

„Onu — toliko traženu?“ začudi se Centurio. „Zapovijedi, slavni prefekte, i mi ćemo ti je odmah izručiti!“ —

Tusnelda stajaše kraj Mucije povezana kao i sve ostale kršćanke.

Servij pristupi k njoj i zagleda se dugo u njene krasne oči.

„Ti nijesi kršćanka, Tusneldo. Reci centuriju, da si se ovamo zaklonila pred Fabijem, koji te je progonio. Reci, Tusneldo!“

U njegovu drhtavu glasu razabirala se topla molba. Duboka tišina zavladala u cijelom prostoru. Svačije oči bijahu uprte u Germanku. Ona je spustila glavu, a na licu joj se moglo opaziti, kako se bori u duši. Najzad progovori ona slomljenim glasom: „Moja bi duša bila izgubljena, kad bih zatajila kršćanskoga Boga. Duša je trajnija od tijela! Oprosti, Servije! . . .“

U kapeli bude sada još tišje. Čulo se samo teško disanje Servijevo. Časak je stajao spuštene glave, — a onda pruži desnicu prama centuriju: „Vrši svoju dužnost!“ —

Centurij odredi, da se krene. Brzo upališe baklje i povorka se stane kretati.

Kršćani su stupali za vojnicima mirno, tek su lanci, kojima bijahu povezani, nemilo odjekivali podzemnom grobnicom. Čim bi prošli kraj sarkofaga ili groba kojega mučenika, čulo se s njihovih usna: „Sveče, . . . moli za nas! Sveče, . . : moli za nas!“ A otvoreni grobovi zjali na nje, čekajući na tjelesa novih mučenika.

Već se je danilo, kad je ta žalobna povorka izašla iz katakombe.

Opet se čuo udarac potkove po bazaltu Apijske ceste, no ovaj put su sivom maglom zimskoga jutra kasala samo dva konjika. Onaj treći, tajni glasnik, dao se s ostalim kršćanima zarobiti, premda bi ga bilo spasilo njegovo zvanje.

Mučke jašio Herman kraj Servija. Stari vojnik nije pitao ni zašto. Krvlju poškropljene i poderane haljine, kao i modrice na obrazu prefektovu kazivale mu dosta. Znao je, da je u grobnici moralo doći do borbe, u kojoj je njegov gospodar podlegao. To je svjedočila i odsutnost Tusnelde. Medjutim on si nije nikako mogao da

Tijelovski ophod u Carigradu.

stvori prave slike o dogadjajima, a nije si puno ni tro glave s time.

*

Publij se upravo probudio, kad je Servij stupio do njegovoga kreveta. Cijeloga prošloga dana nije on vidio svoga prijatelja. A taj neočekivani dolazak u rano jutro dao je naslućivati nešto čudnovata i neobična.

„Jesi li našao Tusneldu?“ zapita, a kad nije dobio odgovora, pogleda oštrije svoga prijatelja i doda: „Ti si se morao boriti za nju?“ —

Servij nije smogao ni riječi. Otvarao je usta kao riba, kad se izvadi iz vode. Hvatao je dah.

„Jesi li bio nesretan? Jesu li ti je oteli?“ pitaše Publij, skočivši zabrinut sa svoga ležaja.

Servij se napinjao i velikom mukom jedva izmucao: „Tusnelda i Mucija su u tamnici!“

„U tamnici?! . . : I Mucija?!“ : : :

„Kršćani . . . grobnica . . . državni prefekt" . . jedva opet izmucao Servij, hvatajući za zrakom.

„Umiri se," govoraše Publij i sam u velike uzbudjen, „i govori jasnije. Ne razumijem te."

„Našli ih u podzemnim kršćanskim grobnicama."

„Tko? — Koga?"

Pretor skoči s kreveta i prodrma Servija za ramena. „Što ti je, što te je snašlo? Razbudi se . . . saberi se!"

„Okovane . . . — zlostavljane . . odvedene," kriknu Servij i spusti se nemoćno na hrastovu stolicu.

„Ako te oči nijesu prevarile, Serviju, onda su mi bogovi poslali tešku pokoru za grjehe mojih otaca . . ." Teško uzdahnuv doda: „O, Mucijo, Mucijo! Zašto si to učinila!"

„Spasi ju!" reče odlučno Servij. „Ni jedna druga nije vrijedna tvoga imena."

„Od nekoliko sam dana rimski pretor," odvrati Publij, — „i sad ću joj ja glavom morati suditi" . . .

I opet tisnu on ruku na srce.

(Nastavit će se.)

Uzgoj za život.

Stj. Širola.

Reforma! — To je poklik napredne pedagogije, kojom se bave stotine, ako ne i tisuće snažnih umova, koji rade u probit škole, uzgoja i obrazovanosti. Neka se udari novim putevima na područje znanosti, daleko od suhoparnih i pustih putova, kojima se još danas gdješto koraca u neplodnu pustaru. Svi napredni učitelji i pedagozi traže nove putove, traže svjetla i sunčeva sjaja! — Sve vrije i ključa po svim stranama i granama pedagogije! . . . „Naše doba kao da je do ruba prepunjeno pedagoškim idejama."

A bez borbe ideja nema napretka. I pedagogija stoji, hvala Bogu, na putu velikoga napretka! S toga ona i zalazi u borbu protiv svega, što spriječava napredak. A zaprека ima veoma mnogo. Bubanje za ispit, koga Nijemac zgodno naziva „Prüfungs drill", spada medju najveće i najstarije takove zapreke. Pa s toga i treba, da se pobijedi. Naše škole treba da uzgoje ljude, jake i snažne biljke, koje će biti kadre odoljeti buri i oluji; a naši ispiti uzgajaju ukrasne biljčice, koje se lijepo sjaju, ali ne mogu da odole oluji ovoga života. „Ne za školu, već za život!" stara je riječ. Žalibog danas bi se gdješto pravom reklo: „Ne za život, već — za ispit!"

Ako su školski ispiti na štetu razvoju školstva, imadu se odstraniti prije, nego počine još više štete. Bilo bi krivo, da se pridrže samo za to, što imadu tobože historijsku vrijednost, kad je bijelodano, da stoje na putu zdravome razvoju. Razvoj svaki neka ide slobodnim putem, ta za nj rade već decenija napredni i umni ljudi.

Kerschensteiner veli lijepo: „Malo imade ljudi, koji bi bili kadri, da si stvore jasnu sliku o zamjernim uspjesima, što su ih postigli uz tisuć muka naši čelični učitelji svojim uzgojnim radom."

Ali taj rad treba da strese sa sebe sredovječne okove, da se dovine slobode, u kojoj može da se razgrani i razvije tako, da donese trajne plodove, kojima će se u narodu visoko užeći luč prosvjete i njome podići blagostanje i sreća narodnja. Dokle toga ne bude, sva su nastojanja, svi propisi i sve odredbe mrtvi kosturi, u kojima ne teče topla krvca, u kojima nema života, ni snage, ni sposobnosti za uspješni rad! —

U prosudjivanju o potrebi ispita slažu se i pedagoški teoretici i praktičari, što dokazuju izjave priznatih i vidjenih pedagoga.

Poznati i glasoviti profesor Dr. W. Rein iz Jene veli: „Potrebu ispita običavaju izlagati s dvaju razloga: 1. što roditelji djece mogu prisustvovati školskome radu; 2. što učitelji upoznavaju medjusobno svoj rad. Te takozvane prednosti ispita posve su fuzorne. Ja sam odlučno protiv ispita, jer je tako jasno, da štetno djeluju na mladež, da o tome nije vrijedno trošiti ni riječi. Ponavljanja (Wiederhslungsprüfungen) za učvršćenje znanja može da preduzme svaki učitelj u svom razredu i u svojoj struci, kad mu se to svidi. Zato mu nije treba javnosti, ni parade. — Javni se školski ispiti mogu mirne duše ukinuti. Nitko neće za njima ni suze proliti. Gdje su ih ukinuli, učiniše dobro djelo djeci, roditeljima i učiteljima."

Profesor Dr. W. Förster iz Züricha, izdavatelj „Jugendlehre"; veli: „Ja sam apsolutni protivnik školskih ispita, jer po mome mišljenju svaki učitelj ima dovoljno vremena, da prosudi stepen znanja i zrelosti svojih uzgajanika posve točno i bez tih suvišnih ispita. Za školu su oni nonsens, — kvare i prikazuju sav školski rad tako, da sud u pravim sposobnostima učenika ne ispadne nikada dobro."

Profesor Dr. A. Boginsky iz Berlina, izdavatelj „Schulhygiene" veli: „Pitanje o ispitima u pučkoj školi ima se u bitnosti prosudjivati upravo tako, kao što se je nekada prosudjivalo kod zaključnih ispita za sposobnost jednogodišnje dobrovoljačke vojničke službe... Ja sam onda naglasio, da ispiti svojom koncertrovanom napetošću dovode mladež, što se još nalazi u razvoju, do neurasteničkoga stanja, da učenici omršave, izgube tek i san, budu duševno smućeni, snalazi ih svakojaki nemir, — dakle sve same takve stvari, koje se ne smiju pustiti s vida kao da su malenkosti. — U pučkoj školi nalaze se još mala i slabije razvijena djeca, na koju će koncertrovana napetost, uzbudjenje i napor kud i kamo štetonosnije djelovati. Djeca dolaze godimice pod štetni upliv ispita, pa treba uvijek neko stanovito vrijeme, dok se tjelesno i duševno oporave, kad im i onako redovita obuka nije pružila dovoljno vremena za tjelesni razvoj i odmor. Zato nema dvojbe, da bi trebalo upravo zapovijediti, da se ispiti ukinu."

Dr. O. Dornblüth, liječnik u Frankfurtu na Majni, veli: „Što se navodi o ispitima abiturijenata obzirom na zle strane po zdravlje, vrijedi u punoj mjeri i za javne ispite u pučkoj školi.

Makar je zaključni ispit pojedinoga godišta po svom objemu manji i neznatniji, to on ipak pojedinoga učenika teško smrvi. Prije svega naglasujem kao liječnik, da ispit umaša u školski rad elemenat nemira i uzbudjenja, što upravo

savjesne učenike baca u neki strah i brigu, pa opterećuje i učitelje i učenike posebnim poslovima, koji su većim dijelom odredjeni poradi ispita, a ne rade o tom, da pruže mladeži trajnu obrazovanost.. Štetni upliv nije naravno odmah tako jak, no budući da se ispiti godimice ponavljaju, to se njihovo djelovanje opaža na tolikim živčanim bolestima, koje se pojavljuju već za rana tako, da vidimo oko sebe same nervozne i blazirane mladiće."

Učitelj i pisac H. Scharrelmann iz Berlina otvoreno piše: „Iz teorije u praksu samo je jedan korak. Do ispita školskih ne držim posve ništa" . . .

I ovako bismo mogli citirati mnogo modernih još pedagoških pisaca, koji su lijepo obrazložili svoje mišljenje protiv škol. ispita. Pa i stariji pedagoški pisci kao: Klix, Eckstein, Massmann, Scheibert; Lattmann i dr. bili su protiv ispita u pučkoj školi. A u VIII. svesci Schmidove „Enciklopedije" od g. 1870. čitam u članku O. Fricka slijedeće:

„U novije se vrijeme zametnuo pravi boj izmedju onih, koj su pristaše ispita i onih, koji ispite kao nepotrebne i suvišne osudjuju. Protiv javnih ispita dižu se sve više teške tužbe: Javni školski ispiti ne pružaju dovoljnoga i pravoga pogleda u život i rad škole. — Pravi uspjeh školskoga rada ne može da se prikaže u javnom školskom ispitu. Pa ni učenici im ne podaju vrijednosti, jer znadu, da je klasifikacija provedena prije ispita i da su već ocijenjeni za prelaz u viši razred. — Učitelji budu lako zavedeni, da svoje učenike prosto dresiraju i sve predje u neku vrst glume, koja i učenike i učitelje može zavesti u laž i obsjenu. — Javni školski ispiti kadri su učitelja u odnošaju s njegovim učenicima staviti u taki položaj, koji ga daleko odvadja od njegovoga pravoga uzgojnoga poziva i djelovanja. — Djeca i sama opažaju na licima svojih učitelja, da su na javnim ispitima učitelji gotovo više ispitivani od njih samih. To ona vide na učiteljevu držanju još bolje napisano, nego u člancima svojih čitanaka. Slabi se učitelji izgube, a onda je jalov sav njihov trud i nastojanje, da prikažu plod svoga rada. — Javni ispiti ne prikazuju onaj tihi i blagosloveni rad škole, koji je do dana današnjega stvorio čudesa, već su s njime u protuslovju. Oni su kriva koncesija spram javnosti, koja je kadra školi dobaviti i omalovaženja prema tome, da li javnost povoljno ili nepovoljno sudi o učiteljskom radu" . . .

Ovako govore iskusni pedagozi. A znali bi o tome mnogu koju reći i naši učitelji iz vlastite prakse, naročito oni, kojima su na ispitima predsjedali nestručnjaci, pa bili i inteligentni ljudi.

Priznata naša i odlična učiteljica Marija Jambrišakova rekla mi je ovih dana: „Čula sam, da spremate raspravu protiv javnih ispita. Dobro je tako! I ja sam još god. 1870. ustala protiv ispita odlučno i neustrašivo. I danas sam protiv njih, jer su suvišni i nepotrebni!

Evo samo jednoga primjera. Kad sam bila imenovana učiteljicom gradjanske škole, onda je bio uveden fakultativno i francuski jezik. Ispitu je predsjedao pokojni već i odlični gradjanin. Ispit je tekao svojim redom, kako se već ispiti drže. Mene je zanimalo, što predsjedatelj drži do ispita, pa sam ga poslije ispita upitala: „No, gospodine, što vam se je najbolje svidjelo na ispitu?" A on mi prostodušno odgovori: „Sve je lijepo, ali je svakako najbolje išlo — francuski."

„A da li vi znadete francuski?" zapitam. — „Ne znam!" odgovori časni inače starac.

Eto — po tom vidite, koliko ispiti vrijede!" — Gospodjica Jambrišakova iskusna je učiteljica, koja već mnogo godina radi u školi, pa je njezin sud svakako važan.

A i drugi mnogi drugovi, na koje sam se obratio, da mi kažu svoje mnijenje o ispitima, rekoše: To je teški balast, koji tereti našu školu u njezinom poletu i učiteljstvo u njegovu radu." Većina bjaše proti, što je dokaz, da ispiti u istinu nijesu potrebni.

Pa i naše novinstvo nije oduševljeno za te ispite, jer i laici uvidjaju, da u današnje doba, gdje imamo obrazovano i napredno učiteljstvo, ne imaju ispiti pravo ni smisla.

Bilo je mnogo puta govora o obdržavanju ispita u našim stručnim listovima i pred više godina, a u najnovije vrijeme — došlo je to samo po sebi — kao da se je pokrenula akcija protiv ispita.

Evo, što je nedavno napisao stari jedan i iskusni učitelj: „Nekada, dok je mogao postati pučkim učiteljem svatko, tko je znao samo čitati i pisati, bili ispiti u pučkoj školi na koncu školske godine kao neka kontrola i mjerilo cjelokupnog školskog reda takovih „učitelja". To su tadanji učitelji znali, pa su nastojali, da ti ispiti budu priredjeni sa što većom paradom . .

Danas su ti ispiti suvišni i sasma su se već preživjeli, a to se najbolje vidi otuda, što se i sam interes publike za te ispite sve to više gubi. — Danas su svi pučki učitelji ispitom zrelosti i još drugim ispitom osposobljenja kvalificirani i zakonom priznati kao javni činovnici. Država, odnosno vlada, namješta, premješta i umirovljuje pučke učitelje. Ona ima svoje strukovne organe, koji nadziru rad pojedinih učitelja, te se može putem tih strukovnih organa u svako doba osvjedočiti, kakav je i koliko vrijedi koji učitelj, pa ne polaže nikakove vrijednosti u to, kako je na kojoj školi koncem školske godine obavljen ispit. Dapače o uspjehu tih ispita ne podnašaju se nikakova izvješća, a niti tko za nje pita. Iz toga već slijedi, da su ti ispiti sasvim suvišni, pa je pravo čudo, što su se do danas održali.

Upravo je nedostojno za učitelja, da njegov rad kontroliraju i procijenjuju laici, koji u velikoj većini nemaju ni pojma o pedagoškome radu, a ipak su učitelju pretpostavljeni. Po školskom i nastavnom redu obdržaje se naime ispit na jednorazrednim školama bezuvjetno pod predsjedanjem mjesnoga školskoga nadzornika. A poznato je, da mnoge naše jednorazredne pučke škole imadu za mjesne školske nadzornike: seljake, krčmare, mesare i t. d. Takav sad nestručnjak predsjeda ispitu, rukovodi ga, stavlja svoje primjedbe, dapače se upušta i u ispitivanja. Na koncu ispita imade pravo i to, da o uspjehu ispita izreče svoj sud, te može po volji učiteljev rad pohvaliti ili osuditi, već prema tomu, u kakovom stoji odnošaju s dotičnim učiteljem . . . Ako bud iz kojeg uzroka izreče svoj nepovoljan sud o uspjehu škol. ispita, može kao takav u školskom odboru predložiti, da se učitelju uskrati i petogodišnji doplatak, a to je osjetljiva novčana kazna.

Odkuda dolazi baš pučki učitelj do toga, da njegov rad, kao javnog činovnika, kritizira i ocijenjuje tomu nepozvana publika, kao da je učitelj član kakova cirkusa ili orfeuma?

Iskustvo je pokazalo, da ispiti ne mogu biti nikakovo mjerilo, po kojem bi se moglo pravedno ocijeniti

rad i sposobnost pojedinih učitelja. Često se puta najbolji učenik na ispitu tako smete, da ne zna ni na najlaglje pitanje da odgovori, dočim opet slabiji odgovori dobro" . . .

Eto sad zloradih opaski: Ha, kako je ovaj učenik ocijenjen veoma dobro, a onaj slabo! Pa udri po učitelju! A ovaj je u duši uvjeren, da je ono dobri učenik, koji se je splašio i zbunio.

„Osobito djeca, koja su tjelesno slaba; bolježljiva i nervozna, od straha pred ispitom sasma obole, a dogodi se, da na ispit ni ne dodju."

Isto tako mlad učitelj, a osobito učiteljica, smete se često puta na ispitu tako, da bi nepozvana osoba mogla posumnjati o njihovoj sposobnosti. Poznajem vrsnu učiteljicu, koja bijaše povjerenoj djeci prava majka, ali je svaki put na ispitu dobila takovu tremu, da bi briznula u plač . . .

Na taj se način može dogoditi, da i najsposobnijega učitelja publika zlo ocijeni. Ta mu ocjena doduše kod pretpostavljenih oblasti ne škodi, ali mu je svakako neugodna!

Ispiti na koncu školske godine ne uplivaju na opći red učenika, pošto su već svi učenici do ispita po svom učitelju ocijenjeni i klasifikacija provedena u ispitnom izvješću, a školska svjedodžba već napisana i potpisana.

Dapače u većim mjestima i gradovima već su i godišnji školski izvještaji štampani, pa se u njima ne može ništa više ni ispravljati ni mijenjati. To je sve poznato i široj publici, pa baš zato, kako je već spome-

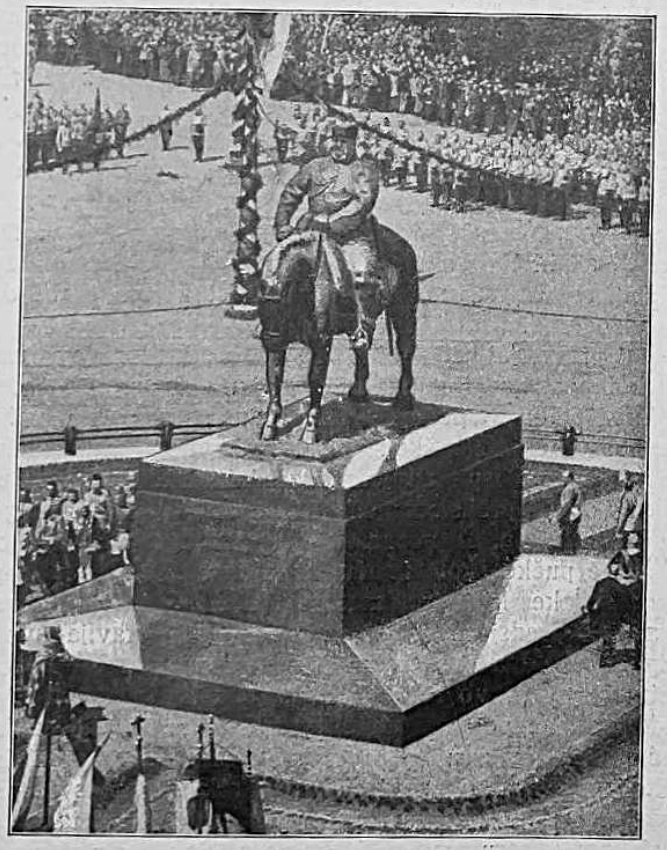

Spomenik caru Aleksandru III. u Petrogradu.

nuto, prestao je interes za konačne školske ispite. Roditelji djece stavljaju danas sasvim povjerenje u pravednost učitelja svojega djeteta. A držimo, da je pravo tako!

Ispiti nemaju dakle danas u pučkim školama ni koje druge svrhe, nego da se pučki učitelj izloži javnoj, nekompetentnoj kritici, a sve radi one „produkcije", kojom se zabavlja nekoliko taštih mamica . . .

Kao što bi bilo nedostojno i na poniženje ostaloga činovništva, da se njegov službeni rad izlaže javnoj kritici nepozvane publike, tako je to isto nedostojno i na poniženje pučkoga učiteljstva, koje ima svoje strukovne pretpostavljene organe, da njegov rad nadzira i ocijenjuju.

Nigdje, ni na jednom učevnom zavodu nema javnih ispita, jedino još obstoje kod nas u pučkim i šegrtskim školama. A znade se, da su već sve napredne evropejske države dokinule javne spite u svojim pučkim školama, — da ne idemo dalje eto u Cislitaviji.

Za šegrtsku školu pogotovo nemaju zaključni godišnji ispiti vrijednosti!

Po štatutu za šegrtske škole dužan je šegrt pohađati školu tako dugo, dok mu ugovor sa poslodavcem traje. Čim mu ugovor mine, imade mu se izdati školska svjedodžba u svrhu oslobodjenja, bez obzira na to, kako je u naucima napredovao. Dakle i sa drugim redom bude oslobodjen, jer napredak ne upliva ni najmanje na njegovo oslobodjenje.

Prema tomu, kakovu vrijednost imadu javni ispiti na šegrtskim školama, bilo bi u istinu suvišno dokazivati. Nadalje ugovori šegrta obično izlaze pod školskom godinom, a prema tomu dobivaju i školsku svjedodžbu, dapače i dan dva prije ispita, a da ne moraju čekati na školski ispit, dok školska godina mine. Pošto se dakle ovi šegrti, kojima naukovno vrijeme mine pod školskom godinom, ne moraju podvrći javnom ispitu na koncu školske godine, od kuda dolaze ostali, kojima još naukovno vrijeme nije minulo, da se podvrgavaju javnom spitu na koncu školske godine.

Kao što nadziru pučku školu stručni organi, tako isto nadziru i šegrtsku školu, pa je s toga u istinu suvišan javni ispit i na šegrtskim školama. Občinstvo se baš ni malo ne zanima za te ispite, pa s toga ni ne dolazi slušati. Gdjekada dolazi na ispit po koji obrtnik, kao izaslanik obrtnoga zbora, pa onda svaki prema svojoj naobrazbi sudi i procijenjuje uspjeh ispita, kao da je šegrtska škola kao učevni zavod glede napredka podvrgnut njihovoj kontroli.

Iz svega dakle, što smo ovdje glede javnih ispita na pučkoj i šegrtskoj školi obrazložili, slijed opravdani zaključak, da se javni ispit koncem školske godine na pučkoj i šegrtskoj školi dokinu.

Tako naš iskusni sudrug! —

U jednom uvaženom listu u pokrajini piše ovih dana prijatelj mladeži mali članak, koji lijepo pristaje u okvir ove rasprave, pa ga donosim u izvatku ovdje, da se čuje mišljenje o tom pitanju s više strana.

Evo, što on piše:

„Mnogo se poradilo u reformi viših škola u zadnje doba, da se olakoti teret našoj mladeži. Uvela se poludnevna obuka, klasifikacija u pojedinim razredima, pa najposlije matura — ocijenjuje se po općenitoj sposobnosti dotičnoga djaka: Samo za onu malu djecu u najnježnijoj klici slabo se brine.

Pomislite si samo one mališe od prvog do petog razreda pučke škole, koliko se tu prosjedi u školskim klupama za pet godina! I to čitav dan. A na koncu svake godine „mala matura" ili bolje „velika tortura" — javni ispiti.

Pitam sada, koji napredni moderni narod još imade javnih ispita. Jedna engleska učiteljica mi se je upravo smijala, smatrajući to šalom s moje strane, kad joj pripovijedah, kako se kod nas ispiti obdržavaju.

Najmarljivije i najbolje dijete ostavlja te često na cjedilu, a najveći deran, koj posjeduje samo priličnu dozu arogancije, briljirat će svakom prigodom.

A što se uslijed toga radja?

S jedne strane preuzetnost, a s druge potištenost. Pa onda deklamacije, pjevanja, sve to radja samo zavist — jer sva djeca ne mogu krasnosloviti — a svim se majkama zaista ne može udovoljit.

Sada dolazi naravno velika kritika slušateljstva: — „dobar učitelj" — ili „taj učitelj ni sam ništa ne razumije" — onaj razred je bolje znao, itd. — Laici sude i osudjuju često i najvrsnijega — a kuju u zvijezde možda manje sposobnoga učitelja. Evo zašto: Sasvim je logično, da bi izvrsni djaci morali izvrsno odgovarati, slabiji djaci slabije, a drugoredaši ništa, jer da štogod znadu, ne bi jamačno dobili drugi red.

A najposlije, koja je vrijednost tih „javnih ispita" — ako se u opće može o vriednosti i govoriti. Ja držim, baš naprotiv, da može biti govora prije o šteti, o atentatu na živce naše i onako vrlo degenerirane djece. —

U najgoroj vrućini, u mjesecu lipnju, kad i odrasli čovjek duševno smalakše uslijed vrućine — onda valja tu siročad zapregnuti — i to čvrsto — vrlo čvrsto — naravno, da ispit bude što sjajniji. Doći će slušateljstvo — majke — rodjaci — prijatelji itd., da se uvjere o napretku škole — ili bolje, da kritizuju i djecu i učitelje, kao da smo na pozornici . . .

Uzmimo najprije vanjsko lice takovih ispita. Bogata djeca u sjajnim haljinama, u raspuštenoj kosi, skupe vrpce kod djevojčica — a ono siroče — možda je i bez zajutarka otišlo u školu.

Evo to su u kratko vrijednosti javnih ispita. Djeca bivaju nervozna, a učitelji možda i više. — Pa zar je to od potrebe? Svaka škola imade nadzornika i ravnatelja, koji se u svako doba mogu uvjeriti i pratiti rad učitelja i napredak djece. A to su stručnjaci, koji znadu i suditi i prosudjivati ovoliki mukotrpni posao, pa najposlije — ni Austrija ni Engleska ni Francuska ni Švedska ni Italija — pa u opće ni jedna napredna država nema više tih javnih ispita, pa bi trebalo, da se nadležne oblasti i za naše mališe malo pobrinu, da im oduzmu tu veliku i tešku brigu.

Na ispitu može briljirat samo onaj, koji ima dobru memoriju, za sve ostale sposobnosti na ispitu se ne može stvoriti sud. A kako je pak dijete odgojeno, to jest kakav duh uzgoja vlada u školi, to se po gotovo ne može raspoznati.

*

Ovako govore strani i domaći priznati pedagozi i praktični učitelji, prijatelji mladeži, učiteljstva i škole. Pa kad svi govore tako, kad se svi slažu u jednome mišljenju, da su godišnji školski ispiti suvišni, nepotrebni, dapače i štetni, čemu se još danas, u to napredno doba, drže? —

Zar možda za to, da učitelja privežu na intenzivni rad i poslije inspekcije? Držimo, da je i to posve suvišno, jer je učitelj javni zvaničnik, koji je prisegao, da će savjesno ispunjavati svoje dužnosti, a po svojoj naobrazbi stoji danas na visini svoga poziva, pa je izlišno svako tutorstvo nad njime. Dogodi li se, da bi se ipak našao koji nemaran učitelj, to on ima toliko kontrola nad sobom, kao malo koji drugi zvaničnik. Najbolja kontrola su djeca i roditelji, koji paze na svaki čin učiteljev, a mimo to od školskoga podvornika, pa onamo sve dalje preko općine, kotara, županije do zemalj. vlade — sami poglavari — svi paze na rad učiteljev. Tu dakle nema bojazni, da bi bio učitelj nemaran u službi. Po tome je školski rad takve naravi, da se ne može besposleno sjediti u razredu. Živa i često nestašna školska djeca, nijesu mrtvi akti, koji mirno leže na stolu i čekaju, da ih

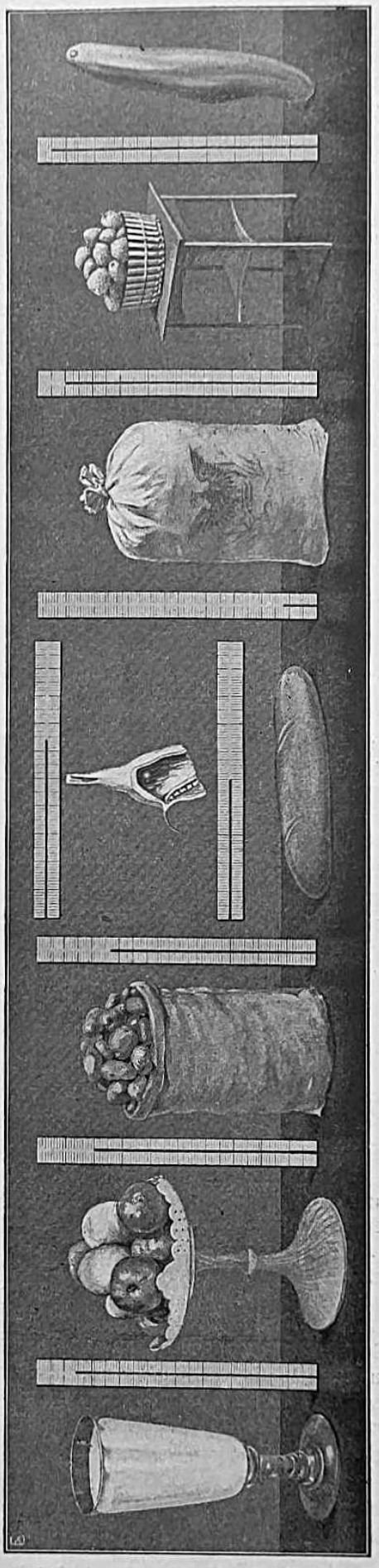

Sadržina vode u raznim hranivima.

činovnik riješi. O ne, tu vlada vreva i život, — tu se mora raditi. Djeca sama to traže, kad bi baš koji učitelj

i popustio. Naprotiv do kraja školske godine probijaju nabrano čelo učiteljevo krupne kaplje znoja, jer on sve sile svoje ulaže u to, da spasi svoje drugoredaše i da zaobli svu onu nastavnu gradju, koju je tečajem godine obradio. A koliko tek ima posla marna učiteljica, koja uz obični školski ima još i mučni ženski ručni rad. Dok se sve to složi i uredi, treba i vremena i truda, pak nema bojazni, da bi ovi marnici besposleno sjedili u školi.

Tako što može da ustvrdi samo onaj, koji nema ni pojma o mučnome školskom radu. —

*

Iz svega ovoga, što smo dosele spomenuli o godišnjim školskim ispitima, jasno slijedi, da su se u istinu preživjeli i da nijesu savremeni, a po tome i nepotrebni.

Mimo to školske su se prilike, a naročito obrazovanost učitelja u toliko promijenile i digle na bolje, da se je danas i škola podigla na visinu svojo zadaće, te je postala uzgojni zavod, po čem se razlikuje od ove stare škole, u kojoj se je samo memorisalo mrtvo slovo školskih knjiga. Modernoj školi treba knjiga samo za mekaničko čitanje. Živa riječ učiteljeva, duh koji vlada u obuci i uzgoju mladeži, to je ono, što se na ispitu ne može da pokaže. S toga ga i ne treba.

A najzad i pedagoška znanost, koja se je u naše doba visoko digla med druge znanosti, plaidira za tim, da se ispiti dokinu, jer ne odgovaraju napretku pučke škole.

1. S pedagoških razloga: Nježnii psihički utjecaj obuke nepristupačan je objektivnom konstatiranju. Zato se moraju ispiti ograničiti samo na riječi i opet samo na riječi . . pitanja i odgovore, kao ono u srednjem vijeku. —

2. S psiholoških razloga: Na čuvstva dječija djeluju ispiti tako, da se spriječava svaki normalni tečaj predodžbi, a usljed toga se ne može nikada podati prava i jasna slika o napretku razreda.

3. S etičkih razloga: Etikom odredjeni obrazovni cilj — zapostavlja se spoljašnjeme cilju ispitnomu, koji ide samo za paradom i teži za sjajnim uspjesima — baš kao u kazalištu.

4. Sa higijenskih razloga: Ispitima se unaša u školski život i inače tihi školski rad — elemenat nemira i uzbudjenosti, što poremećuje zdravlje i učenika i — učitelja. Ovo je jedan možda od najvažnijih razloga, koji vojuje protiv godišnjih školskih ispita.

Kada se u istinu ovoliko važnih razloga diže protiv ispita, onda ne može biti dvojbe, da su suvišni i nepotrebni, pogotovo kad znamo, da bez njih ne bi štetovao ni uzgoj ni obuka.

Da nam se ne bi predbacilo, da se ugibamo poslu i radu, moramo odmah naglasiti, da se ponosimo upravo požrtvovnošću hrvatskoga učiteljstva na svim linijama kulturnoga rada širom mile nam domovine Hrvatske. Ako se hrvatski pučki učitelj ne otima drugim kulturnim radovima, koji smjeraju na dobrobit i napredak hrvatskoga naroda, kako bi se otimao ispitima, dakle eminentno svome zvaničnome radu, kad bi bio uvjeren, da su korisni i potrebni i da smjeraju na procvat školstva i napredak mladeži. Ne, hrvatski pučki učitelj, kako je pun idejala i zanosa za svoje mučno zvanje, radio bi za ispite dvostruko više, kad bi uvidjao njihovu korist, ali ovako se ne može za nje zagrijati, kad ga teorija i praksa pedagoška upućuje na to, da su godišnji škol. ispiti pučkoj školi jednostavni balast, koji ne da, da se školstvo podigne u one visine, na kojima stoji danas moderno školstvo naprednoga svijeta.

I upravo s toga, što bi se hrvatsko učiteljstvo htjelo otresti toga nepotrebnoga i teškoga balasta, diže ono svoj glas protivu ispita, čvrsto osvjedočeno u dnu svojih poštenih srdaca, da će i bez školskih ispita moći i htjeli hrvatskom narodu uzgojiti čelični podmladak, koji će pun svoje sopstvene snage danas sutra reći: „Narod smo snažan i jak; narod smo hrvatski, pun značaja, volje i mara za napretkom i prosvjetom, narod smo, kojemu je blagostanju utrla put škola, a luč prosvjete zapalio i visoko podigao — ubogi pučki učitelj!“ —

Da, hrvatsko će učiteljstvo i bez školskih ispita vazda živo raditi za napredak i prosvjetu mladeži i naroda svoga, te će svojim kulturnim radom stupiti u redove onih boraca, koji žive, rade i umiru za milu si domovinu — Hrvatsku!

Prsten.

I. Bencivanni (Jobi). — A. Bortulin.

Ovo, što ću vam sada pripovijedati, dogodilo se je Mariju Breda. O, taj Marijo Breda vam je pravi „fin de siècle“ temperamenat: vrlo uzrujanih živaca, mašte . . . neću ni da govorim. Dodajte još k tome ljubav, i to onakovu ljubav, koja se samo jedan put u životu osjeća, pak ćete imati potpunu sliku živa vulkana. Takav vam je bio taj Marijo Breda .— Došao je jednog dana k meni. Spusti se na ponudjeni mu naslonjač, a bio je tako zdvojan, te sam bio za njega silno zabrinut. Bio je blijed, preobražen; oči mu upale, a govor, ma gotovo zamro. — Odmah mi reče:

— Za mene je svršeno.

— Što? — upitah.

Moja je sreća uništena.

— Prijatelju dragi, ti mi sada govoriš upravo, kao kaki junak romana ili protagonista u drami . . .

— Ne šali se, molim te. Uvriedih je strašno, smrtno. Zavela me ljubomornost, obmana, srdžba . . . uvrijedih je, velim ti.

— A ona?

— Ah, ona? Vidiš, ne usudjujem ti se ni pripovijedati. Već kod toga, što je spominjem rječcom „ona“, osjećam neki čudni nemir. Hoćeš li, da ti sve ispovijedim? Više sam dana bio uzrujan, nemiran, mrzovoljan i nesnosan, a jutros sam i plakao.

Umukne i zagleda se u me, kao da bi mi s lica htio čitati, kakav su utisak učinile na mene one njegove riječi.

— To je ozbiljna bolest dakle! — rekoh. Ali što ja tu mogu učiniti?

— Ah . . . ti — reče, možeš me savjetovati, pomoći mi, da ispunim njezinu volju.

— Moraš li koju njezinu želju ispuniti?

— Da, evo ovu, što ću ti sada reći. — Na moje proračunane, okrutne i bedaste uvrijede odgovorila mi svom svojom nježnošću i dobrotom. U pismu bijahu četiri ljubice, koje još i sada odišu blagim mirisom njezinih ruku, njezinih usana, cijelog njezino biča. Ona mi ništa ne

predbacuje, na moje nepromišljene riječi ne uzvraća mi sličnima. Ona postupa sa mnom vrlo nježno; veli mi „dragi moj prijatelju", pa dodaje: — „Veliku ste mi krivicu učinili, ali ja želim, da si bez jala rečemo zadnji s Bogom!" — A ipak, koliko gorčine imade u tim riječima! — Zadnji... razumiješ li?

Pruži mi ruku, a ja je primih, samo da ga utješim.

— Daj dalje — rekoh.

„Uništila sam sva vaša pisma" — veli dalje — „a to isto učinite i vi s ovim mojim, koje će biti zadnje..."

Segne rukom u džep, izvadi pismo, otvori ga i stade čitati:

„... a sada je sve svršeno. Kako se tužnom osjećam!... I ja vam to kažem, kažem zato, jer znadem, što o meni mislite, ali hoću da još i sada uživam. A no čitavi život... Šaljem vam malu uspomenu, srebrni nožić za rezanje papira, koji sam ja vrlo mnogo rabila. Znam, da vas to sada više ne može veseliti, no ja sam vam čudan stvor. Spalite i vi moja pisma, a što se tiče drugih predmeta, koji bi vas imali sjećati na mene, ako vam baš nije stalo da ih sačuvate, imade u pokladno doba dosta dobrotvornih lutrija, za koje se s najvećom zahvalnošću primaju i najmanji darovi... Dajte ih u tu svrhu...

— Razumijem — prekinuh ga — ti sada tražiš dobrotvornu zabavu; no, kako znadeš, ja ti nisam predsjednik nikojeg takovog odbora.

Htio je nešto reći, no ne dadoh mu riječi.

— A napokon ti ja ne bih preporučio, da slijediš savjet svoje prijateljice. A znaš za što? Sad ću ti reći. I ja sam prošao kroz te kandinske klance. O, ja te razumijem! Teški su. I meni je bilo pisano isto, što i tebi, samo drugčijim stilom. Svaka riječ bijaše oštrica. Pismo je bilo puno prezira, no taj je prezir bio preveć jak, preveć silan, a da bi bio mogao biti iskren... ili bar trajan. — Na malom prstu nosio sam prsten, što mi ga ona darovala, s početnim slovima naših imena, koja bijahu poput naših duša zajedno kombinovana. „Darujte ga kod koje zabave u dobrotvorne svrhe". — pisala mi ona, upravo tako, kao što taj nježni i mili stvor tebi piše. Dobro, ne premišljah dugo: pograbih ogrtač, natakoh šešir... i izadjoh, da potražim i saznam za svečanost, kojoj bi predao dar. Činilo mi se, da bih kradju počinio, ako ne poslušam. Svi zaljubljenici su tako škrupulozni.

On se vrtio na stolcu i dao mi znak, da ga pustim govoriti.

— Dozvoli, da nastavim, — rekoh. Nećeš se pokajati, ako me budeš slušao. Ja sam bio nesretniji od tebe: našao sam odmah, što sam tražio, a pošto se baš u našem klubu obdržavala takova jedna svečanost za siromake, moj je dar bio primljen s velikim oduševljenjem, to više, što se o mojem prstenu, koji ja nikad nisam odložio, bila stvorila neka vrst legende. Naravno, legenda nastala je iz umišljenih okolnosti. Govorilo se o nekoj ruskoj princesi da mi je dala taj talisman u znak svoje ljubavi. Pomisli si, dokle li je sizala njihova fantazija! A u tom nije nitko uživao više od mene. I onako je najveći duševni užitak, ako obožavano biće obavijemo neprozirnom koprenom. Moj je prsten dakle bio primljen s velikim oduševljenjem, i svi su me uvjeravali, da će visoko poskočiti. Način, kojim ga se liših, odkrivao djelomično tajnu mojega romana. — „Ja ću ga kupiti, istom što dodje do prodaje —reče Roko Kirpa. Ti čudnovati prsteni donose sreću." Mjesto odgovora slegnuh ramenima, i odoh. Prodaja se imala obaviti dva dana kasnije, na subotnjem plesu, kojemu je imao prisustvovati velik broj pozvanika i pozvanica. One iste večeri — ne znam, kako — dovukoh se u njezinu kuću. Bio to dan, kad je ona primala posjete. Došavši tamo, njezine me oči kao prikovale u uglu, u koji se bijah stisnuo. Grozničavo prevraćah stranice nekog francuskog dnevnika. Medjutim već su bili svi otišli, te se spremih, da to i ja učinim. „Ipak se usudiste doći ovamo!" reče mi ozbiljno. Ozbiljno, da, no u njezinom glasu ne bijaše ni sjenke srčbe.

Zaustavih se dva koraka pred vratima. Ne znam, što se tada sa mnom zbivalo. Znam samo, da je primih za ruke, privukoh k sebi, pritisnuh na svoje grudi i da je svu izljubih. A ona se nije otimala, nježno je uzvraćala moje cjelove. Za tim se otme iz mog zagrljaja, sva zadihana i bez rieči. Kretnjom me umoli, da odem.

Ja je poslušah, i mir bijaše sklopljen.

Nisam vidio ni predsoblja ni stuba. Došavši na ulicu, izgubih se medju svijetom. Bio sam izvan sebe od radosti. Išao sam... ne sjećam se više, kamo. Brojio sam zvijezde, koje se malo po malo na nebu pokazivale. Činilo mi se, da su svi, što sam ih sretao, naprama meni bili vrlo nesretni. Kad li se u onom oduševljenju nečemu dosjetih.

Pogled mi instiktivno pade na mali prst lieve ruke, i potraži onaj prsten, onaj talisman. Sjetih se tada, da više nije moj, i da se možda upravo ovaj čas prodaje. Brzo, brzo, valja ga spasiti. Popeh se brzo u prvu kočiju, što je prolazila, i dadoh se odvesti u lovačko društvo. Došavši tamo, podjoh ravno u dvoranu, gdje bijaše zabava, a da ni kaput ne skinuh sa sebe.

U susret mi dodje Roko Sirpa i podnese mi pod nos ispružene prste.

— Vidiš li? — reče: ja sam ga kupio, a kao da je skovan za moj mali prst. Skupo me je stajao, no htio sam ga imati, i uspio sam...

Bilo je upravo tako, dragi prijatelju — nastavih okrenuvši se prama Mariju Breda. Uzalud sam pokušao, da prsten natrag dobijem. Ponudio sam Sirpi dvaput onoliko, za koju cijenu ga je on dostao bio. Od one večeri ne mogu ga sresti, a da ne drhtnem, i nikad mu više ne mogu stisnuti ruku. On to znade i smije se; smije se, diže ruku, da savije brke, samo da mi pokaže prsten, koji mu bio na prstu. Uslijed toga porodila se medju nama mržnja i prijezir.

Svršit će valjda s dvobojem.

— A s tim? — upita Marijo Breda.

— S time hoću da rečem, neka se čuvaš od toga, da darove svoje prijateljice ponudiš bilo kakovom odboru. Sjutradan bi letio, da ih opet dobiješ, no po svoj prilici bi kasno došao. Dobrotvorne svrhe su strašno sredstvo odsvajanja.

Marijo se ustane i baci mi se oko vrata.

— Misliš li, da me ona još ljubi?

— Da li mislim? Ja sam o tom uvjeren... No, nemoj me tako gušiti, daj. Ta, vidiš, sretni čovječe... da ja nisam ona.

ŠIROM SVIJETA.

NAŠE SLIKE.

*** Na samotnoj pustari.**

Slikar Corbett prikazuje nam pusti valoviti kraj, zarašten šikarjem, gajićima i šumom, a po obroncima valovitoga humlja sitnom travom, šašem, pa i šumskim cijećem. U pozadini daleko ističe se pod obzorjem gora siva, — plava, pusta. Sve je prazno i da nije žive prirode, reklo bi se — mrtva pustoš... Slikar je karateristično istaknuo suho sfablo uveloga drva, kojemu tek na malim grančicama lepršo po koji listić, kao znak, da i ovome drvu gasne život. Dapače mu na grani sjede dva gavrana, što se vesele lješini!... I doista nedaleko drveta ispružio se junak, sav u oklopu, ali nepomičan, mrtav. Zar je i njegov život ugasnuo? Kaciga mu se otkotrljala daleko u šaš, a on raširiv i noge i ruke leži ispružen u toj samotnoj pustari. Nigdje živog stvora, žive duše, tek gavrani na uveloj grani čekaju, čekaju, da načnu lješinu paloga junaka. Što se to zbilo? Je li junak taj dijelio na tome mjestu mejdan s nepoznatim protivnikom rad prezrene ljubavi? Ili je ovuda prošla junačka vojska, pa ostavila svoga delilju sama. Ili je bijesni konjic ostavio svoga konjika i odletio daleko tamo u nepoznate strane iza crne šume, što se dizala gusta i tajnovita onamo prama istoku. Tko će nam to otkriti, tko li poznaje tajne ljudske sudbine? — I sunce zamire i mrak već pada, kao da je grozna smrt raskrilila nad tom pustarom svoja crna krila... Život gasne u junaka, klonula mu desnica je jaka. Sunce tone iza gora, svud tišina, mrak, smrt i mora... Duboko je osjećao taj slikar, kad je umjetnom rukom stavljao na platno ovaj ganutilji prizor ‚gasnula života" — a na samotnoj pustari.

Fr. X. Winterhalter: Francuska carica Eugenija i njezine dvorske gospodje.

Čudna li je sudbina ljudi! Ova diže i miljuje ali i obara i ponizuje. Eugenija Marija de Montijo rodila se g. 1826. u Granadi. Po očevoj lozi potiče od stare porodice Porto-Carrero, koja se je u XIV. vijeku iz Genove doselila u Estramuduru. Tu je ta porodica stekla imetak i časti i nosila tri grandska naslova prvoga reda: od Tèba, Banosa i More. Majčina opet porodica potiče iz Škotske, koja je iza pada Stuartovaca došla u Španiju. Odgojena je u Španiji i Francuskoj pod imenom grofice Tèba. God. 1851. došla je na svečanosti princa Louisa Napoleona. God. 1853. 30. I. vjenča se s njime u Notre-Damskoj crkvi u Parizu, i rodi g. 1856. sina. Za vrijeme talijanskoga rata 1859. vodila je vladu države francuske i osobno predsjedala ministarskom vijeću. God. 1869. zastupala je bolesnog svog muža cara Napoleona III. kod otvorenja suezkog prijekopa. Na svom dvoru podala se silnoj raskoši, upriličivala razne zabave. One su bile povodom raznim glasinama, koje do skora iznesoše život u Tuileriama na loš glas. Uspjesi Prusa god. 1866. dovedoše ju do osvjedočenja da se njezina dinastija može održati samo sretnim osvojnim ratom na Rajni. Ona se postavi na čelu ratoborne stranke. Životnom si zadaćom uze, da uspostavi svjetovnu vlast pape, ali sve se izjalovi poglavito radi revolucije u Španiji g. 1868. God. 1870. plane rat izmedju Pruske i Francuske, a ona preuze 13. jula vladu za vrijeme odsutnoga cara. Kad je ali kod Sedana poražena vojska francuska, a car Napoleon pao u sužanjstvo i utočen u Wilhemshöhe plane u Parizu revolucija, i makar da je pokušala razno da ju umiri, morala je ipak 4. septembra pobjeći iz Tuilleria. Sretno uzmakne sa svojom tajnicom gospojom Le Breton, te se u Deauvillu ukrca i otplovi u Englezku. Tu ju dočeka njezin sin. Nastavi se u Chilesfurtu blizu Londona. Onamo dodje i excar Napoleon (1871.) kad ga pustiše na slobodu. 1873. umre car Napoleon III. Mnogo je nastojala, da opet ojača bonapartističku stranku u Francuskoj — ali sve uzalud. Pak i od nošaj izmedju nje i Jeroma Napoleona sve se više rasklimao. Uvjeke je pratila razvoj politike francuske, nu kad je izgubila jedinca sina Louisa Napoleona (Lulu), koji pogibe na jednoj ekspediciji u Africi, povuče se od svog djelovanja. Mnogo boravi na putovanjima, a inače residira u Engleskoj. Z. B.

*** Tipovi i narodna nošnje u Macedoniji.**

Macedonija je zemja Balkanskoga poluotoka — uza Vardar izmedju Rudope i zapadnoga gorja. Ona je rodna i znamenita zbog prometa na sjever. U njoj ima i znamenitih gradova, kao Solun (105.000 st.), rodno mjesto sv. braće Cirila i Metoda, a za Carigradom prvo tržište, pa onda Bitolj, Prilip. Skoplje i dr. Žitelji su u kulturi daleko zaostali, kao općeno na Balkanskom poluotoku, zbog jadnoga stanja, u kojem se turski podanici nalažahu kroz stoljeća. Balkanske zemlje idu još danas medju najslabije kultivirane krajeve evropske, (38 na četvorni kilometar); blagostanje im je upravo neznatno, naročito u Macedoniji. U pojedinim je krajevima žiteljstvo sa stoljetnih bojeva gotovo podivljalo, pa još sada vladaju ratnički običaji, kao krvna osveta kod Arbanasa. No u oslobodjenim se krajevima opaža posvuda veliki napredak. Naša slika prikazuje tipove naroda u Macedoniji sa raznolikom narodnom nošnjom. Već tu se vidi mješavina narodnosti, pa i nošnja, koja će folkloristu vanredno zanimati svojom interesantnom raznolikosti. Po izmučenim licima čitat će psiholog duševno stanje ovoga naroda, a izraziti tipovi odaju i Bugara, Srbina, Muslimana, pa i Grka i Arbanasa. Ženske su nošnje veoma lijepe, ali žene same nijesu lijepe ni stasom, ni licem. Na muškarcima se vidi, da su hrabri, odvažni i srčani, ali i — izmučeni.

I. P. Alizard: Kralj Ljudevit XI. i sv. Franjo de Paula.

Kralj Ljudevit XI. sin kralja Karla VII. i Margareta de Anjou, rodio se je god. 1423. u Bourgesu. Već kao mladić pokazao se odvažnim ali često i podmuklim. Protiv mezimaca svoga oca i očeve ljubovce Agneze Sorel ustao je odlučno, a tako i protiv očeva ministarstva. Kralj Karlo VII. pokori buntovnike, ali opet g. 1442.—3. pomilova svoga sina. God. 1456. opet se Ljudevit zavadi sa svojim kraljem ocem i od tada živio je na dvoru hercega burgundskoga. Po smrti svoga oca zasjede fracusko prestolje g. 1461. Tad uze progoniti velikaše a naročito one iz kuće Burgund i Bretagne. To dade povod savezu plemstva „la ligue du bien public", kojoj na čelu stajahu brat kraljev Karlo de Berri i potonji burgundski herceg Karlo Smjeli. G. 1464. pade kralj Ljudevit XI. u ropstvo hercega Karla Smjeloga, iz kojega se kukavnim ugovorom oslobodi. Tako je gledao užasni pokolj Lüttišana, koje je sam pobunio bio. Borbe protiv Karla Smjeloga nastavi sve do njegove smrti. Umro je god. 1483. od kuge u Pessis les Toursu.

Kralj Ljudevit XI. bio je jedan od najvrsnijih vladara svoga vremena. Pravedan i mudar, ali i nasilan i neumoljiv krvnik kad je prijetila pogibelj njegovoj moći. Najvolio se je okružiti službenicima niskih staleža. Za Francusku učinio je mnogo. Uništi mnoge vazalne državice svog kraljevstva i rasprostani svoju vlast do Pirenjeja, Alpa i Jurskog gorja. Unapredjivao je industriju i trgovinu, osobito pako poljodjelstvo i rudarstvo. Općinama podijeli slobodan izbor glavara, mnogo je štedio i živio veoma jednostavno. Porezni dohodak države povisi od 2 na pet milijuna livra. Dokine po ocu ustanovljenu pragmatičku sankciju za što mu papa podijeli naslov „rex christianissimus". Ljubio je znanost i umjetnost, podizao tiskare i preobrazi pariško, a utemelji nova sveučilišta. I grčke učenjake pozove u Francuzku.

Pod konac svog života pozva kralj Ljudevit XI. k sebi sv. Franju de Paula, koji je u Kalabriji utemeljio red „Minima" (strogi red Franjevaca). Osjećajući bolestan kraj svoga života uzdao se je kralj u pomoć i zagovor svečev. Iz početka nije se sv. Franjo hotio odazvati pozivu kralja, premda je tu posredovao i kralj napuljski. „Ne ću da kušam Boga — govoraše sv. Franjo — i da prevalim put od četiri stotine sati, a to za volju vladara, koji od mene ište čudo iz niske čovječne i svjetovne namjere." Na to se kralj Ljudevit obrati na papu Siksta IV. neka on privoli, da sv. Franjo ide odmah u Francusku. Kad je došao kralju ovaj ga zamoli, da isprosi u Boga produljenje njegova života. Na što mu svetac odvrati, da je i kraljevu životu odsječen kraj kao i drugim ljudima, jer su odluke božje nepromijenjive, i da mu se vazda pokoriti volji božjoj i pripraviti se na smrt. Ovaj prizor prikazala je umjetnička ruka slikareva, što ga priopćuje današnja „Prosvjeta". Kralj se pokori opomeni sveca i blaženo umre u njegovom naručaju.

Pslije smrti Ljudevitove sagradi njegov nasljednik i sin Karlo VIII. samostan reda sv. Franje u Amboisu, a sv. Franjo osta i nadalje u Francuskoj.

*** Na južnom stožeru.**

Već dugo vremena natječu se upravo srčani i hrabri putnici, da otkriju sjeverni i južni stožer zemaljske kugle. Ekspedicije na sjeverni stožer mnoge su propale, a mnoge privrijedile znanosti neprocijenjljivih otkrića. Od nedavne stao se svijet, a naročito Engleska, zanimati za nepoznate još krajeve južnoga stožera. I doista ekspedicija Shakletonova i njegovih drugova Adamsa i Franck Witha, tih hrabrih putnika, koji su uz stotinu poteškoća i neprilika krenuli prama južnom zemaljskom stožeru, urodila je bar tim uspjehom, da su putnici kroz led i snijeg došli 178 km. blizu južnomu stožeru i ondje (kako naša slika prikazuje)

zataknuli englesku zastavu. Uz ovako smjele putnike nema sumnje da će se otkriti južni stožer i dobri će Bog dati, da znanost pronadje i utvrdi ono, što danas svojim hipotezama tvrdi. A to će učiniti — hladni i srčani Englez! —

Tijelovski obhod u Carigradu.

Prekrasan prizor vidio je Carigrad na Tijelovo. Pod protektoratom francuskoga poslaništva obavljen je u Peri tijelovski ophod, tolikom svečanosti, kakovom se može samo obaviti i po širokom katoličkom svijetu — izim Francuske, gdje se to više vidjeti ne može. U ophodu nošeno je „presveto" pod baldahinom praćeno zastavama. Ophodu prisustvovahu vjernici, te redovnici sa svojim djacima i pitomcima. Ophod pobudio je i kod Turaka pozornost, koji su sa počitanjem prijateljski gledali tu lijepu svečanost. Naše dvije slike prikazuju nam ovaj ophod. Z. B.

Spomenik caru Aleksandru u Petrogradu.

U Petrogradu prijestolnici velike ruske carevine otkriven je spomenik caru Aleksandru III. Otkriće obavio je car Nikolaj II. Spomenik izradio je glasoviti ruski umjetnik Trubeckij, kojega su umjetnine stekle svjetski glas. Spomenik stoji na trgu Znamenskom sučelice kolodvoru transibirske željeznice, koja je djelo velikoga toga cara. Spomenik je djelo prvoga reda ne samo uslijed svoje umjetničke izradbe već i poradi svoje ogromnosti. Prikazuje cara na konju u vojnoj odori. Otkriću prisustvovaše i carica s cijelim dvorom, veliki knezovi i kneginje, cijeli diplomatski zbor, te zastupnici svih ruskih pukovnija. Crkveni obred obavio je metropolit, koji je s klerom izmolio molitve na spomen pokoj. cara. Prizor bijaše veličanstven, što ga uveličaše rusko svećenstvo, odjeveno u dragocjeno i sjajno crkveno ruho. Z. B.

*** Sadržina vode u raznim hranivima.**

Za život ljudski nužna je hrana, da se nadoknade duševnim i tjelesnim radom istrošene čestice tijela. Hranu uzima čovjek iz svih triju prirodnih carstva i hraniva ta sadržaju osim raznih korisnih čestica u sebi i najviše vode. Po „Scietific American" prikazana je slikovito sadržina vode, pa je zanimljivo, kako n. pr. pšenično brašno sadrži samo 12 postotaka vode, dok n. pr. jagode imadu 90, a krastavci 95 posto. U mlijeku je pronadjeno 86 postotaka vode, u pšeničnom kruhu 50, a u ovnovini 64. Dakako da krumpir (73) i voće — naročito jabuke (80) imadu više vodene sadržine, a to je i dobro, jer je tijelu našemu i potrebito mnogo tekućine, da se hrana rastvori u krv, kosti i meso. Dakako da se sve suvišne čestice tekućine izlučuju disanjem i znojem, dok se čiste i nuždne zadrže u tijelu naročito u krvi. Hrana treba da je zdrava i da se umjereno uživa. Veli narod: „Što je previše, nije ni s kruhom dobro". Budi u m j e r e n u svemu! . . .

Podmorska rasvjeta morskih puteva.

Mnoge nesreće na moru, a naposeb u samim lukama, svratile su pozornost ljudi na to, kako bi se što sigurnije plovilo, i kako bi se zapriečile nesreće u samim lukama. Da se uzmogne ladji osjegurati put u luku, smiješteni su obično jedan ili više svjetionika. Pred lukom i u samoj luci stoje razne spreme, koje pokazuju ladjama pravi t. zv. morski put. To je mjesto gdje je voda najdublja i gdje ne ima nikakovih pogibelji za ladju. Morski put pokazuju redovito na površini morskoj „bove" t. j. veliki željezni šuplji valjci, koji su usidreni na morskom dnu. Neki su uredjeni kao svjetionici i to sa petrolejskim ili električnim svetiljkama. Ove „bove" imadu ali tu pogrešku, da se u magli ne vide na daleko, a ugasnu bacane i natapane velikim valovima. Američko neko društvo počelo je uvadjati u mnogim lukama novi sistem za rasvjetljivanje morskog puta. Na morskom dnu postavljen je čvrsti kabel, na kojem se nalazi veliki broj reflektora. Ti su reflektori hermetički zatvoreni, tako da voda ne može uniči, a gore postavljena je staklena leća, koja svjetlo okomito baca gore na površinu vode. Na površini čine traci okruglo svjetlo, koje lako ladja i kod guste magle razabire, jer mora tik do svjetleće crte ploviti. Valovi, koji ne sežu u veliku dubinu, nego više površinom morskom vladaju, ne škode ništa, jer se svjetlo diže i pada sa valovima. Pošto ne mogu ni najveće oluje svjetiljke pričvršćene na morskom dnu otkinuti, to je sigurnost velika, a sistem sa svojim uredjenjem dobar. Naša slika pokazuje takov reflektor i rasvjeljeni morski put, kojim ladja može sigurno ploviti. . . Fa.

Podmorska svijetiljka.

UMJETNOST.

*** „Godina 1.848".**

Hrvatska pučka opera u 3 čina od Ivana pl. Z a j c a. — Doznajemo, da je naš vrijedni, neumorni i zaslužni skladatelj — maestro Ivan pl. Z a j c dovršio i upravi hrv. zemalj. kazališta predao novu svoju pučku operu: „G o d i n a 1848." Opera je pisana skroz u narodnom duhu, a provejavaju je napjevi rodoljubnih pjesama, koje su burne godine 1848. raspaljivali srca hrvatskih rodoljuba. Radnja se zbiva u Zagrebu, a središte joj je „narodna garda", kojoj je stajao na čelu grof Vojkfi. Ispreplotena je komičnim scenama, pa uz krasnu glazbu Zajčevu — nema sumnje, da će ta nova „hrvatska pučka opera" naći dopadnost našega rodoljubivoga općinstva tim više, što je uz prikladni i lijepi scenijski prikaz onog doba, kao i sadržaj libreta, koji je napisao Josip Jadreškić — veoma zanimljiv. Mi smo uvjereni, da n o v a uprava hrv. zemaljskoga kazališta ne će žaliti ni truda ni troška, da ovu novu Zajčevu operu dolično inscenira, jer će se tako i podulje zadržati na repertoiru naše pozornice.

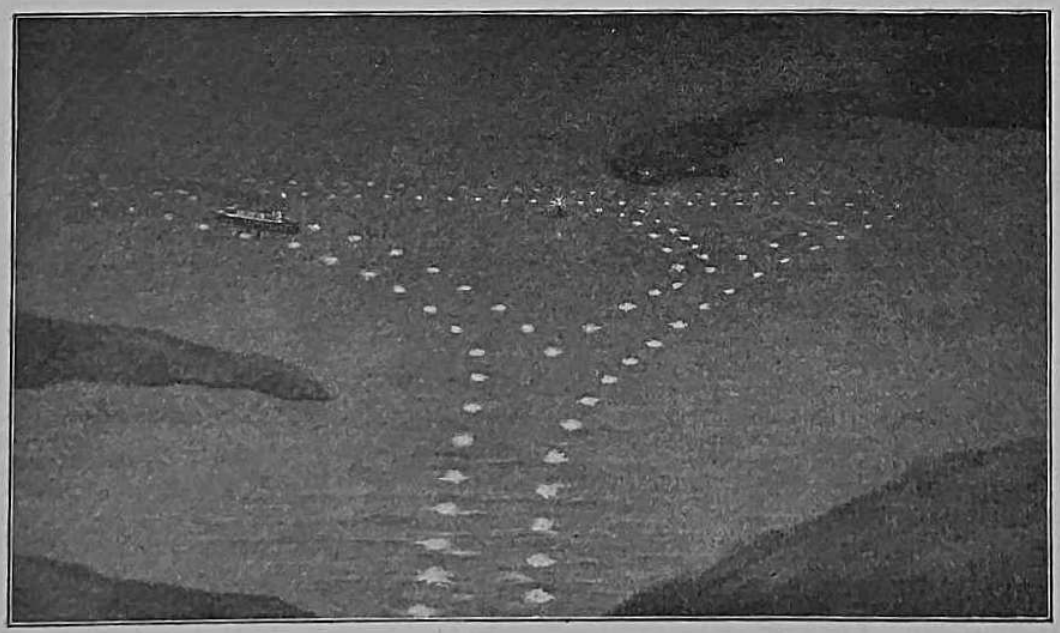

Podmorska rasvjeta morskih puteva.

KNJIŠTVO.

Jugoslavenska akademija.

U javnoj sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije od 15. o. mj. pročitao je dopisni član prof. Ivan M i l č e t i č neke odlomke iz svoje rasprave: „O spljetskom književniku dru. Juliju Bajamontu", koji

je bio doslije prilično nepoznat. Bajamonti se rodio g. 1744. u Spljetu, gdje je i umro g. 1800. Prve je nauke svršio u Spljetu, a doktorat medicine stekao u Padovi. Na Hvaru je bio općinski liječnik pet godina, kasnije privatni liječnik u rodnom gradu. Kano književnik postigao je velik ugled; no više su ga cijenili Dubrovčani i Talijani nego njegovi Spljećani. Bio je mali polihistor. Pisao je o najrazličnijim predmetima iz područja medicine, prirodnih znanosti, historije književne kritike, estetike, etike i gospodarstva. Bio je jedan od utemeljitelja i predsjednika spljetskog gospodarskog društva, radeći živo oko gospodarskog unapredenja Dalmacije, te izmedju ostaloga preporučivaše, da se u Dalmaciji ograniči produkcija vina radi hiperprodukcije, pa da se sije više žita i da se posveti veća briga dizanju stočarstva.

Bajamonti se bavio mnogo i pjesništvom.

Većina njegovih spisa posvećena je Dalmaciji, njezinoj prošlosti i savremenom životu, te nam rasvjetljuje kulturno stanje Dalmacije u drugoj polovici XVIII. vijeka. I ako je pisao samo talijanski ili latinski, osjećao je narodno, te se nigdje ne izdaje za Talijana, govoreći uviljek o ilirskom moru i o ilirskom jeziku kao svojem jeziku.

Proučavao je Homera i napisao raspravu, u kojoj isporedjuje Homerov stil i život starih Grka sa stilom i životom u hrvatskim narodnim pjesmama. Sabirao je hrvatske narodne pjesme i prevodio ih na talijanski. Bio je i skladatelj, te je uglazbio više misa i requiema, pa i jedan oratorij, a u tekst je njegov unio i Lobela iz priče o doseljenju Hrvata na jug. Uglazbio je i jednu hrvatsku crkvenu popijevku, a zabilježio je i jednu pučku popijevku iz Travnika.

Godine 1797., kada je general Rukavina okupirao Dalmaciju, držaše u Spljetu svečan govor, u kome dokazivaše, da Habsburgovci imadu pravo na Dalmaciju kano nasljednici hrvatskih i ugarskih kraljeva. Od hrvatskih vladara ističe s nekom pobožnošću Trpimira, Zvonimira, Kriješimira i kraljicu Jelenu kano dobročinitelje Dalmacije.

S Osmanbegom Filipovićem dopisivaše Bajamonti hrvatski, a pismom ćirilskim, t. zv. bosančicom.

Po tom je predavač predao prilog: „O šibenskoj molitvi", koji je obradio zajednički s o. Josom Miloševićem. Ovo je sredovječna pohvala Djevice Marije vizionarnog karaktera i pjesničkog sloga. U mariologiji zauzimlje znatno mjesto svojim osobitim oblikom i narodnim jezikom, jer se ovakove stvari sastavljahu u srednjem vijeku samo na jeziku latinskom i grčkom. Ova molitva ili pohvala ne odgovara posve katoličkoj nauci, a čini se, da je originalna radnja. Pisana je na čistom čakavskom narječju, te je neobično važna za istoriju hrvatskog pravopisa, hrvatskih glasova i oblika. Našla se na jednom listu većega latinskog kodeksa u šibenskom samostanu konventualnih Franjevaca. I pismo i oblik i jezik pokazuje, da je prepisana oko polovice XIV. vijeka; no postanjem svojim može biti starija. Ona je najstariji doslije poznati spomenik, pisan čistim narodnim jezikom, a pismom latinskim.

Vijesnik hrvatskoga arheološkoga društva.

Od ovoga časopisa, koji je ujedno organ arheološkoga odjela narodnoga muzaje, izašla je X. sveska nove serije sa ovim zanimivim sadržajem: J. Barlè: O gradnji sakristije prvostolne crkve zagrebačke. Dr. J. Brunšmid: Kameni spomenici hrvatskoga narodnoga muzeja u Zagrebu. Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji. Prethistorijski predmeti iz srijemske županije. Dr. V. Hoffiller: Prilog poznavanju obrtničkih cehova grada Zagreba u srednjem vijeku. Staro groblje u Velikoj Gorici. Dr. L. Jelić: Duvanjski sabor. Vj. Klaić: Krapinski gradovi i predaje o njima. Zanimljiv pečat hrvatskih banova Jurja Draškovića i Franje Frankopana. Dr. B. Krnic: Savremeni izvještaj o smaknuću Zrinskoga i Frankopana. D. Szabo: Dobra kuća. Lijesnica. Dr. F. pl. Šišić: Dalmacija i ugarsko-hrvatski kralj Koloman. — Razne i književne vijesti. — Popis suradnika i dopisnika u prvih deset svezaka nove serije „Vjesnika". — Knjiga ima 260 strana velike osmine i 196 slika u tekstu. Knjižarska joj je cijena 6 K, a članovi hrv. arheološkoga društva dobivaju ju badava. Prijave novih članova sa godišnjim prinosom od 4 K prima dr. V. Hoffiller, Zagreb, narodni muzej.

Vijesnik kr. zem. arkiva. XI. 2.

izašao je netom sa veoma biranim sadržajem: Prof. Dr. Dane Gruber: O jednom spomeniku iz doba kralja Držislava. Dr. Alex. Ivić: Nepoznati prilozi o hrvatskom banu Gjorgju Zrinskom (1622.—1626. — Janko Barlè: Zagreb i njegovi žitelji god. 1742. 1743. — R. Strohal: Stare pjesme o buni Petra grofa Zrinskoga i Franje Krste Frankopana. — E. Laszowski: Kancelarija i pečat turopoljske plemenite općine. — Janko Barlè: Još nekoliko priloga k povijesti Židova u Hrvatskoj. — Svaštice: V. Klaić: Tužbe Franje Taha protiv kmetova Susjedgrada i Donje Stubice. Preporučamo čitanje ovog časopisa, koji evo iznaša prekrasan materijal za hrv. povijest. Godišnja pretplata 6 K. Z. B.

Koji kalendar da kupimo za god. 1910.

Doista teško pitanje kraj tolikih kalendara. Svi preporučuju kalendare i svaki je najbolji, imade najrodoljubiviju svrhu itd. Priznajemo svi su dobri, čast svakome, ali danas je svakako najvažniji naš kalendar od kojega cieli prihod ide „Družbi sv. Ćirila i Metoda" u Istri.

Preporučamo stoga najtoplije svima što hrvatski misle i osjećaju da nabave naš kalendar. Kako je kod novijih kalendara sam kalendarij tako rekuć postao sporedna stvar, a glavno literarni dio, što može svaki rodoljub uzeti i po dva kalendara, jer imadu trajnu literarnu vriednost. Jedan od tih neka svakako bude naš.

Naš novi kalendar bit će upravo prekrasan u svakom pogledu. Literarni prinosi iz pera ponajboljih naših književnika, praktični dio, šematizam itd. osobito je obilan, a kao novost dolazi u našem kalendaru prvi puta najnoviji i točan adresar grada Zagreba.

Naš kalendar najprikladnlji je za sve urede, banke i trgovine. — Molimo sve rodoljube i prijatelje naše drage Istre, da što prije kalendar naruče, da možemo konačnu nakladu ustanoviti. Sve pako vriedne hrvatske novine molimo, da ovu našu molbu preštampaju. — „Klub Ćirilo-Metodskih zidara" u Zagrebu. — Naručbe prima iz blagonaklonosti naša nakladna knjižara Antun Scholz, Zagreb.

NARODNO GOSPODARSTVO.

*** Da ti luk ne poraste.**

Da ti luk ne poraste, metni ga u mreži ili kakovoj tankoj vrećici na nekoliko dana u dim. Dim neće luku ni malo naškoditi, a luk ti neće rasti.

*** Kad meso zaudara.**

Kad meso zaudara, a to biva najviše ljeti, ne valja izprati u mlakoj vodi ili dugo močiti u vodi, jer time gubi mnogo svojih sočnih i hranivih čestica. Takovo meso dosta je poprati u studenoj vodi, a vodi, u kojoj se kuha, pridoda se nekoliko komadića drvena ugljena, koji će sav neugodni vonj usrknuti, da se ni na mesu, ni na juni (čorbi) neće zamjetiti nikakova duha.

*** Da ostaje meso dulje vremena svježe.**

Da ostane meso dulje vremena svježe, stavljaju ga neki u kiselo mlieko, drugi opet u lonac, koji zakapaju u pjesak. Oba sredstva su dobra.

*** Ljeti se mlijeko brzo ukisi i usiri.**

Da se to zaprieči, običavaju u Ruskoj u svaku posudu u kojoj ima svježega mlieka, kapnuti nekoliko kapi posve svježa hrenova soka.

*** Krumpir ostaje zdrav i sipak.**

Krumpir ostaje zdrav i sipak sve do novoga, ako se metne u toplu krušnu peć, pošto se iz nje izvadi kruh, te se tuj ostavi pet ili šest minuta. Takav krumpir neće u proljeće klicati, ali će biti tijem bolji za trošak.

*** Bijelienje zidova.**

Prije no staneš bieliti zid vapnom, operi ga čistom vodom i obriši, a to zato, da prah sa zida ukloniš; jer prah prieči, da se vapno dobro zida uhvati i da bude zid biel. Za taj posao najbolja je čvrsta kefa ili čista metla.

*** Kako ćeš sačuvati baršun ili svilu.**

Svilene stvari neka se ne zamataju u bieli papir, jer je papir ubieljen solikom, a on škodi bojama, pače ih sasma i uništi. S toga je za zamatanje mnogo bolji smedji ili modri papir. Svilne tkanine neka nikada ne stoje predugo prije, nego li se od njih kroje i šivaju oprave, jer rado spucaju ondje, gdje su bile previnute, (osobito ako su gumirane). Na baršun neka se ne stavlja ništa, jer ako se njegove pahulje jednom povinu, ne izprave se više.

*** Dali je brašno valjano,**

saznati ćeš, ako zagrabiš šaku melje stisneš što god bolje možeš i staviš na tanjur. Ostane li hrpica skupa, tad je brašno čisto i valjano: ako se pako razaspe, tad je pokvareno i zlo.

*** Prosij uvijek brašno.**

Želimo li imati dobar kruh i kolače, treba najfinije i načistije brašno bar jedan ili dva puta na tanko sito prije prosijati, nego li ga umiesimo. Osobito je potrebno tako prosijavanje, kad brašno dulje vremena stoji, (kad je staro), ili kad je u vreći zbijeno. Prosijavanjem prispije u brašno više zraka, tiesto se laglje diže i biva jednoličnije, a po tom postaje svako pecivo šupljikastije i probavnije.

*** Da se noževi brže i oštrije nabruse,**

na ih pol sata močiti u vodi, u koju smo nasipali nešto sumporne ili

solne kiseline. Tada ih izvadi, otari krpom ili svitkom od slame ili sijena, te ih na kamenitom brusu izbrusi.

*** Valjak (cilinder) na svetiljci.**

Valjak (cilinder) na svjetiljci ne će tako lahko puknuti, ako ga prije porabe staviš u lonac napunjen studenom vodom. Taj lonac (zajedno s valjkom) pristavi k ognju, da voda dobro zavrije. Čim to bude, makni lonac na stran, da se voda opet posve ohladi. Sada možeš izvaditi valjak iz lonca, otrti ga i dobro osušiti, pa ti ne će tako lahko puknuti.

*** Kad pališ petrolejsku lampu.**

Kad pališ petrolejsku svjetiljku, hukni uviek prije u cilindar, a onda ga tek stavi na lampu, ovako neće brzo puknuti. Dobro je da iz početka pomalo gori. Isto tako pazi, da ti ne kapne na vrući cilindar kap zdene vode ili koje druge tekućine, puknuo bi poradi prenagle topline.

*** Sapun.**

Štedljiva i vriedna domaćica kuha si sapun kod kuće, jer time mnogo prišteđi. A da se kuhajuć sapun ne potroši mnogo vremena, treba ga izkuhati u jedan put najmanje za pol godine.

U kući će se uviek naći ocvaraka, svinjskih kožica, pokvarene masti i loja. Sve se to može upotrebiti za sapun.

Dobar domaći sapun kuha se ovako: Uzme se 7 klgr. masti, 22¾ klgr. sode, 2½ klgr. gašena vapna, ¼ klgr. soli i 10 litara kišnice.

Sve se to metne u kotao i nalije se na to vode. Kotao treba da je tako velik, da se tim izpuni samo polovica kotla, jer ta stvar prekipi rado. Sad se poukuri pod kotao, pa se to kuha tri i pol sata. Da ne prekipi treba miešati i dobro paziti. Ako hoće da sapun prekipi, nalije se nešto mrzle vode.

Poslije se vatra odstrani izpod kotla, a tekućina se ostavi jedan sat u kotlu, da se utiša. Napokon se mokra i dobro ožeta krpa razprostre gladko u tvorilo ili u kakvu god plitku, a prostraniju škrinju, pa se sapun obire u kotlu i lieva na tu krpu. Kad se sapun stisne, okrene se kalup, krpa se odgrne i skine sa sapuna a sapun se izreže žicom na zgodne komade.

Što je sapun stariji, to je i bolji! Ako metneš dobar sapun u špirit raztvorit će se u njem posvema.

SVAŠTICE.

Stare — drvene kapelice u Turopolju.

U mnogim prijedjelima naše domovine, gdje nema kamena, imade mnogo drvenih kapelica. Takovih ima više u Slavonlji. I u našem ubavom Turopolju ima više drvenih kapelica: u Plesu, Vel. Mlaki, Kuću, Buševcu i Gustilnici. Nekoć ih je valjda bilo i više te su zamijenjene zidanima. Od ovih spomenutih osobito su zanimljive dvije: u Vel. Mlaki i u Kuću, jer su to stare originalne gradjevine. Druge su sve novije gradjevine. Naročito ona u Kuću osobito se ističe svojom starinom. Ova gradjevina potiče za cijelo iz XVII. vijeka. Glavna slika na oltaru sv. Fabijan i Sebastijan naslikana je na prešanoj koži, i nosi datum 1648., koji je ali, kako se čini noviji upis. Sama je slika dosta dobra radnja, a za cijelo mnogo starija od napisa. Ovakove slike na koži vrlo su rijetke. Bit će da je talijanska radnja. Boje su žive, a pozadina zlatna prešana u kožu. Oltar je u renesans-slogu i bogato pozlaćen. Po svemu sudeći mogao bi biti radnja XVII. vijeka. Kaleži su takodjer stari, sudeći po obliku. Na jednom se ističe gotički slog. Ima u toj kapelici više starih slika, od kojih isticemo staru sliku sv. Ane u lijepom rezbarenom zlatnom okviru. Strop je od drva i oslikan, a tako su i stijene obložene drvenim pločama sa naslikanim svecima. Sve bi to moglo biti iz XVII. vijeka. U drvenom zvoniku, koji stoji na vrh krova, nalaze se dva zvona veće od 1699. a manje lievano u Zagrebu g. 1799.

Ova kapelica postala je dosta trošna, te se za to odlučiše Kućani, da sagrade novu i to zidanu. Upravo se sada sprema gradja, tako, da će skoro nestati ovog zanimjivog gradjevnog spomenika.

Kapelica u Vel. Mlaki bit će nešto iz mladjeg doba. Takodjer je gradjena od hrastovine, sa zvonikom na pročelju. Iz nutra takodjer je obložena po stijenama, sa drvenim pločama na kojima su naslikani razni sveci.

Medju ovima se ističe slika odjevenog Spasitelja, poznata pod imenom „heilige Kümmerniss". Slika je jedina takva poznata u Hrvatskoj, dok je i druguda dosta rijetka. Recepisana je iz Njemačke.

Glavni oltar je za cijelo iz XVII. vijeka. Slike na oltaru su bolja radnja (možda talijanska) a naročito one što stoje s lijeva i desna glavnoj slici sv. Barbare. Oltar je triptihon, od koga se je srednji dio mogao zatvoriti. Vratašca, ta na kojima se s nutarnje strane nalaze naslikane svete slike, vise pokraj oltara.

Bilo bi možda vrijedno, da se onamo uputi koji stručnjak, i da prouči one slike u jednoj i drugoj kapelici.

Zm. B.

Noćno svjetluckanje.

Naslovno naznačeni prirodni pojav poznat je takodjer pod imenom divlji oganj (Irrlicht) i narod si tumači ovaj pojav različito, pripisuje i izlaže si isti kao rad nadzemnih bića, odnosno dobrih ili zlih duhova. Takovi se pojav odigrao prije dvije tri godine kod stare barutane vojničke (nešto iza Maksimira) tako, da je na straži stojeći vojnik u strahu pucao i napokon u smrtnom strahu odmaglio smjesta. Svjetljuckanje se može motriti u šumama, ponajpače u takovim, u kojima ima starih natrulih stabala (brestovih dubova), ne samo u noći, već i po danu, a uz to se čuje malo pucketanje (dakako, ako je čovjek u blizini takve klade); da, takovo svjetljuckanje opaža se na močvarama (beregima), te u proljetno i jesensko močvarno doba nad sjenokošama. Da se pako izbije neukom narodu iz glave neosnovano maštanje i naklapanje, te sklonost na praznovjerje, pošlo je za rukom poznavačima rada prirode i posljedica takvih učinaka, da posvema pouzdano istumače ove pojave.

Kod tako zvanog noćnjeg svjetlucanja u šumama i okolo močvara ne radi se nikada o tome, da se nešto doista zapali, već je to tako zvano „studeno svjetlo" (vidja se to svjetljuckanje i u ciče zimnje doba). Takovo je svjetluckanje poznato svakome, koji je imao u sobi fosforne žigice, posebice pako u obliku dugačke svjetleće pruge, koja zaostane u škatulji ili stijeni, kada se potegne kod napaljivanja i s takvom žigicom, ovo je svjetljucanje u savezu s poznanim studenim izgaranjem fosfora. Medjutim je u novije vrijeme ustaljeno, da gore opisani pojav sa žigicama nije osamljen u pridodi, već da ima vrlo mnogo odavna poznatih pojava kemijskih, imenice oksidacija, kod kojih se proizvadja svjetlo u najrazličitijim bojama bez zvatnog ugrijavanja. — Ovo svjetluckanje nazvali su istraživači baš obzirom na čisto kemijski rad „Chemiluminestenija, ili pako „udjelovno izžarivanje" („Reaktionsaustralung"), usuprotno, temperaturnom" („toplinskom") „izžarivanju", kakova izžaruju sva tjelesa u općeno usljed svoje vlastite topline, no, ovo je izžarivanje vidljivo istom kod 500 C; ovakovo toplinsko izžarivanje prostire n. pr. usjani (živi) ugljen, petrolej i plinski plamen. Kod gnjiloće stvaraju se nasuprot tome mnogobrojne supstancije, a medju ovima takodjer i plinovite i parne tvorbe, koje se već kod obične topline oksidiraju, ali ipak toli polagano, da ne izgaraju vrućim plamenom. Prema ovome bi se moralo neko prirodno čudo odigrati, kada se nebi medju proizvodima gnjiloće nalazili i takovi, koji kod svojega studenoga izgaranja, ne bi rasprostirali „uzdjelovno izžarivanje". — Radi li se pako o veoma razredjenim parama, koje ispunjaju oveći, ili neomedjeni prostor, tada imamo pojav neodredjenog svjetluckanja poput onog nad ljeišnama.

Dapače i tako zvani divlji oganj u obliku tobožnjeg svojega plamena, može se istumačiti na osnovu plinskih mjehurčića, koji se uzdižu iz zemlje (tla) te sadržavaju neku tvarinu, koja se oksidira s pojavom studenog svijetlenja. — Budući je onaj iz močvara uzdizući se plin napunjen u veliko močvarnim (blatnim plinom, rudničkim plinom, tako zvanim methanom plinom), koji je laganiji od zraka. te se uzdiže u vis, zato si tumačimo takovi oblik plamena postao bez vrućine; prema tome osnovano i posvema suglasno posmatranje dr. Floricke-a tako, da divlji oganj nije točno — odrezano omedjen s pram gornjim zračnim naslagama, na čine: usljed miješanja sa zrakom razredjuje se postepeno s pram višim naslagama svjetleća tvarina, radi čega je i svjetlo sve to slabije, pak se nakon posvemašnjeg ni nevidi, u opće izgubi.

Trajanje ovakovih pojava odvisno je svako od okolnosti, kako se dugo u dotičnom mjestu uzdižu plinoviti mjehurčići jedan za drugim, prema tome i koleba veoma takvo trajanje; i toli velika promjenljivost nasprostiranosti, te jakosti i boja takvog svjetluckanja pristaje posvema zgodno na tumačenje dra. Floericke-a. — Svakako se ne dovine niti uzdjelatno izžarivanje (Reaktions-Ausstrahlung), a prema ovom izlaganju (ovoj teoriji) niti onaj divlji oganj nikada svjetlost vrućega plamena, makar da se u posvema tamnoj noći može ljudskom oku i ovako slabašno svjetlo prikazati vrlo sjajno. — U poznavanje kemiluminescencije u veliko je razjasnilo zagonetnost problema o divljem ognju i čini se, da već i u narodu nestaje straha pred ovakvim pojavima u prirodi, s kojima neupravljaju niti dusi, niti kakova vrhunaravna svesila.

Nema točke na ovoj zemlji, gdje se ne bi u manjoj ili većoj mjeri odigravali ovakvi prirodni pojavi, pošto je posvuda rasprostranjeno bilinstvo; jer nije osnovana tvrdnja, da je noćnje svjetljuckanje udomljeno samo u krajevima, u kojima se nalaze prostrane močvare, ono je poznato u gorskim prijedjelima

kao i nizinama: organske naslage naslage, naslagane i nakvašene u raskolima pećina i klisura, te izvrgnute učinku sunčanih zraka izgaraju poput onih u močvarama sa svjetlom bez vrućega plamena. Ovu činjenicu utvrdjuju narodi iz gorskih krajeva, jer i oni govore istim strahovanjem o divljem ognju i nazrijevaju u tom pojavu djelovanje dobrih i zlih duhova, kao i pučanstvo u prostranim nizinama, što pako mislimo, da će ovi reci raspršiti općeno u narodu svako krivo i praznovjerno izlaganje. M. Mikšić.

Narukvice knjeginje.

Dogodilo se je za vrieme sjajnih dana prvog francuskog carstva, i nikad prije i poslije toga nije se živilo tako veselo u Parizu. Svečanosti slavlja plesovi izmjenjivali su se, pak se je pričinjalo, kao da ima zvijezda careva tim svjetlije zasjati, prije nego li će ugasnuti za uvijek. Sve, što je svjetski Pariz krio u svojim riznicama i dvorovima, moralo se je skupiti i pokazati danas u operi, budući je poznato bilo. da će ju počastiti car svojom prisutnošću i uslijed toga je opera bila posjećena od najotmenijih društvenih krugova pariških.

Ouvertura je minula: car u pratnji carice, koja je zasjala svojom ljepotom u dijamantima, upravo je unišao u svoju ložu; njegovo dvorjanstvo u svim bojama nebeske duge uniformirano, postavilo se njemu u zaledjku u ložu. U trenutku iza što je francuski car smjestio, imao je poskočiti zastor u vis i otpočeti opera. I eto u tom trenutku čulo se otvaranje vrata druge lože, desno od careve lože, a u nutra stupi gospodja ruskog poslanika. Nije to bilo nikakvo čudo, da je sve pučanstvo uprlo očima na kneginju, koja se sasvim mirno prirodjenim — otmjenim pogledom ogledala po cijeloj kući. Na njezinim ramenima zasjaše dijamantne narukvice, koje su sjevnule poput munje i o kojima se je pročulo u cijelom Parizu, te je i ista francuska kraljica bezuspješno nastojala, da ih kupi — ma bilo za koji novac. Nekakvo zujenje zadivljenja pročulo se cijelom kućom i tek poslije toga posvetilo je pučanstvo svoju pažnju činima na pozornici.

Nakon što je pao zastor poslije prvog čina, udje u ložu ruskog poslanika sluga, odjeven poput carskog livreja. „Njezino je Veličanstvo opazilo narukvice Vaše Prejasnosti i zapanjilo se je od začudjenja, i dalo je upitati, da li bi gospodjo kneginjo bili toli prijazni, te dozvolili carici, da si koju od istih pogleda iz bliza"?

U istom trenutku je odvezala kneginja narukvicu i sa uzvikom ushićenja pokloni se carski sluga, otidje iz lože, noseći sa sobom narukvicu, koja nije plativa bila ni sa milijun franaka.

Zastor pade poslije trećeg čina i podignu ga u vis, a da započne i četvrti čin i sveudilj čekaše supruga ruskog poslanika s veleodgojenom uljudbom na povratak svojih neprocjenivih juvela; napokn se ustalo carsko dvorjanstvo — dakako i carica, ali još nije bila povraćena narukvica. A i knjeginji nije preostalo ino, već da i ona podje kući.

Došav kući ispripovijedi cijeli dogadjaj, suprugu, koji je dao odmah upregnuti kočiju i odvezao se odmah u Tuilerije, gdje je zamolio, da mu se povrate dijamanti. Uzmijenila su se očitovanja i ruski se je knez uvjerio, da carica nije nikada niti nikoga poslala po narukvicu, pak da je onaj čovjek u odijelu carskog livreja bio koji od vratolomnih tatova glavnoga grada; na to zapovjedi knez sluganu, da se odveze na redarstvene prefekture i prije no što je osvanuo dan, pretražilo je preko stotine najvještijih redarstvenih činovnika prostrani Pariz za ukradenim draguljima. Dokle je knez u grozničavom strahu stajao u uredu redarstva, iščekivala je kneginja nestrpljivo u kući, kako će se donijeti narukvica.

Odbila je već i deseta ura, povuče netko svom silom na zvonu ruskog poslaništva i redarstveni činovnik zamoli, da li može govoriti s knjeginjom; duboko se pokloni i izvijesti ju, da se je ulovio tat, pak da je nadjena narukvica; mladić tvrdokorno odbija svaku sumnju, i da nije tat, pak da je narukvica već od više godina njegovo vlasništvo. Knez je dao moliti knjeginju, da mu pošalje i drugu narukvicu, a da uzmogne sravniti obadvije narukvice.

Kneginja otvori ormarić u kojem su bili pohranjeni dragocijeni nakiti i ne reče ni slovce i predade redarstveniku drugu narukvicu; ovaj se pokloni najdublje, ostavi odaje, a visoka se gospodja legne, da napokon zaspije i sanja slatki san o svojim narukvicama.

Kada no je zvonce podnevno pozdravljenje zazvonilo, udje izmučen i zlovoljan ruski poslanik u sobu svoje supruge i baci se u zdvojnosti u svoj naslonjač obrisav si potno čelo. Kneginja otvori znatiželjno oči i upita radosnim posmjehom za svoje narukvice.

„Ah, što", dovikne knez zlovoljno, mi ne možemo doznati ništa o narukvicama!"

Što?" zavikne gospodja. „Nisi li ga dobio natrag?" Činovnik, koji je odnio drugu narukvicu, reče mi, da je uhvaćen tat, i da je nadjena kod njega narukvica"

Knez poskoči gnjevom zapanjenosti i premuklim glasom zamoli si suprugu, da mu potanje razjasni stvar.

Ona udovolji tome s malo riječi, a knez se sruši na po u nesvijesti natrag u svoj naslonjač. „Lopovi! izmamili — ukrali su ti i drugu narukvicu, jer mi nismo poslali nikakvog glasonošu; čovjek, kojem si predala drugu narukvicu, nije nikakvi činovnik bio, nego još drzovitiji tat od prijašnjega!"

Tako se je zbilo u istinu tako. Narukvicama nije se ušlo nikada u trag; tko znade, tko danas nosi one divne dijamante, koji su nekada rijesili ruke ruske kneginje, kojoj je u žilama tekla modra krv.

Uzajamno iznenadjenje.

Nekog lijepog dana poslije podne, negdje u jeseni godine 1879. doputovale su u glavni grad Švedske dvije mlade gospodje, vanjštinom — izrazima u licu prave aristokratkinje, ali u nošnji posvema obični pojavi, kod razgledavanja grada domakle su se i zidina, koje no okružavaju perivoj od Ulrikstada, ljetna prijestolnica švedskoga kralja. Neslutedi ništa, otkriše dame mala vratašca, koja je u zaboravnosti ostavio otvorena nemarni vrtlar i udjoše nesmetano u kraljevski perivoj. Kakovih deset do petnaest minuta švrljaše po perivoju, i eto zapaze jednostavno obučena od prilike petdesetgodišnjeg čovjeka s vrtnim škarama u desnoj ruci, koji je vrlo zaposlen bio, činilo se je, kao da cijepi ružine stablike.

„Vi, dodjite amo"! poviknu u jedan glas obadvije dame.

Čovjek, kao da je iznenadjen od povika takovih gospodja, skine u tren kapu s glave i požuri se brzim korakom, da im se primakne.

„Čujte malo, dragi gospodine, bi li nam mogli pokazati dvor kraljevski"? upita jedna od onih gospodja. — Čini se, da sada ne stanuje nitko u njem; dobit ćete za čašu dobroga vina"!

„Vrlo rado, drago mi je moje gospodje, samo izvolite poći za mnom"!

Tobožnji vrtlar je doista bio dobar vodić, pokazao im je dvor, a da nije mimošao ni jednu sobu niti sobicu, a ni koje interesantne stube. Glasom potpunog počitanja dobro izučenog podvornika istumačio im je i svaku stvarcu u potanko.

Nakon, što su gospodje pogledima se sporazumile o utiscima, upitaše svoga vodiča: „Razumijete li engleski"?

„Niti najmanje, moje gospodje. Ja sam rodjeni sin ove zemlje i razumijem samo švedski"!

Pošto je u svemu dovršeno pregledavanje u dvoru kraljevskom, izvukla je jedna od touristica svoju novčarku i upitala uljudnoga vodiča: „Što Vam dugujemo gospodine kastelane za toli zanimive upute"?

„O! upravo ništa"!

„Kako to, upravo ništa"!

„Molim samo, da mi dozvolite, da smijem poljubiti Vaše lijepe ruke"

„Ma, kakvi ste vi galantan kastelan"! odvrate smješeći se one lijepe dame. — „Kako se zovete za pravo"?

„Oskar II., moje poštovane gospodje".

Obadvije Engleskinje, koje su u prvom trenutku stajale nekako presenećene, sabrale su se doskora i zgodno dosjećene, poklone se duboko i nastave: „Zato dozvolite Vaše Veličanstvo, da Vam izručimo iskrene pozdrave Naše majke kraljice od Britanije, Šotlandije i Irlandije, te carice od Indije".

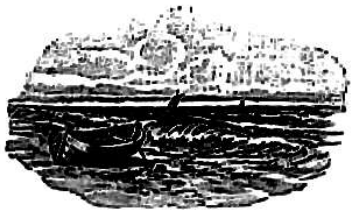

Privatni

Ženski :: licej ::

trgov. tečaj i škola za kućanstvo škol. sestara

u Trstu.

Prekrasan položaj i krasan izgled na adriju, perivoj sa igralištem, moderno uredjena zgrada, električna razsvjeta, uredjeno kupalište, dvorana za tjelovježbu. Godišnja obskrba 600 K, školarina 160 K za licej, za trgov. školu 100 K za školu za kućanstvo 200 K.

Prospekti na zahtjev

Novom školskom godinom otvorena su četiri prva razreda liceja. Naučni jezik njemački. Osim francezkog, engiezkog i talijanskog, tečaj za hrvatski i slovenski jezik

Za obitelji i svakoga

Odmak

Zaslužba.

Lahka!
Ugodna!
Bez predznanja!

PLETENJEM ČARAPA
I RAZNOG PLETIVA
može svatko odmah bez razlike spola i starosti, mjesta stanovanja, osigurati sebi ili obitelji neprekidan dohodak — sjajnu nuzzaslužbu kod kuće.
Brzopletaćom „Hrvatska" dobavljamo uz mjesečnu otplatu.
Prvo domaće poduzeće za kućnu industriju čarapa i pletiva, Zagreb
Cijenik, tiskane upute, ostanemo raspoloživi, daju se besplatno u poslovnici od 11—13 pr. p.

Kućna industrija pletiva u Zagrebu
Mikolićeva ul. 14. I. kat.
najjeftinije
popleta čarape
počamši od
25
novčića jedan par.
Stalno i brzo izradjuje sve vrsti
novih čarapa.
Cijenici badava i franko.

Jeftino češko
perje za krevete!

5 kila: novo čihano K 9·60, bolje K 12.—, bielo poput pahuljica mekano, čihano K 18.—, K 24.—, poput sniega bielo, a kao pahuljice mekano čihano K 30.—, K 36.—. Razašilje se franko pouzećem. Zamienjuje se i natrag prima uz odštetu poštarine.

Benedikt Sachsel,
Lobes br. 191.
kod Pilsena (Češka).

Parna bojadisaona i kemička čistiona odjela
Vilim Ondrušek
Ilica 50 —— ZAGREB, —— Ilica 50
u vlastitoj u tu svrhu novosagradjenoj i moderno uredjenoj radioni preporuča se najtoplije p. n. občinstvu za
kemičko čišćenje odjela
svake vrsti, za gospodje i gospodu,
šastničke odore, skupocjene haljine za dame od svile i čipaka, vrpca i veziva, zavjesa za prozore itd.
Umjetno bojadisanje
svih gore navedenih predmeta u svakoj i trajnoj boji.
Vanjske naručbe izvršuje najkulantnije, brzo i točno uz poštarsko pouzeće.
Vrlo umjerene ciene.

Najizvrstnije i najbolje tambure
pravi i razašilje
Prva sisačka tvornica tambura
J. Stjepušin
Sisak (Hrvatska)

Odlikovan na Pariškoj izložbi g. 1900 te na Milenijskoj izložbi 1896.
Osim **tamburah** i **skladba za tambure** imade razna glazbala kao: **gusle, citare, gitare, mandoline, harmonike, okarine** itd. za koje se šalje poseban cienik sa slikami.
Veliki ilustrovani cienik šalje svakomu franko badava.
U istoj tvornici izlazi strukovni tamburaški mjesečnik pod naslovom »TAMBURICA« koji donosi uz pouku i krasne tamburaške skladbe a stoji za godinu samo 8 kruna.

Prva i najstarija tvornica tambura
T. Kovačić
Zagreb, Ilica broj 46.
Ksaverska cesta 10.
preporuča svoj vlastiti proizvod
tambura
Kano i skladište violina, gultara, mandolina, harmonika, flauta, okarina, itd. i sve vrsti žica.

Briketi
„kraljice Louise"
iz rudokopa u Pruskoj Šleskoj. Ove brikete osobito preporučamo, poradi njihove velike gorive snage. Isti su bez mirisa, a pepela skoro nikakova. Sa sandukom u kuću dostavljamo.
50 komada za K 3·30.

Clara-briketi
nalazeći se u cielim vagonima, kao i na malo počam od 100 komada.
Najbolje i najjeftinije goreće gradivo za sobe i kuhinje. Sa sandukom u kuću dostavljamo
100 komada za K 2.—
Obje vrsti briketa šalju se izvanjskim naručiteljima u sanducima pakovano te franko kolodvor Zagreb. Upute o loženju daju se kod naručbe.

Svjetli ugljen
najbolje vrsti iz vlastitog rudokopa u Krapini bez mirisa, te izvrstne gorive snage, dostavlja se u kuću po
50 kilograma za K 1.50.
Glavni odpremnici i zastupnici ugljena i briketa
L. Mašek i drug
Trg Franje Josipa 11. Starčevićev dom. Telefon br. 524.
Naručbe se primaju takodjer i u papirnici A. Brusine, Mesnička ulica br. 4, u trgovini M. Sirovatka, Kukovićeva ulica 7, telefon br. 644. I u trafici Sofije Weiss, Jurišićeva ulica br. 9.

Ignjat Franz
kipar i klesar
Telefon 39. ZAGREB Rainerova ul. 2.

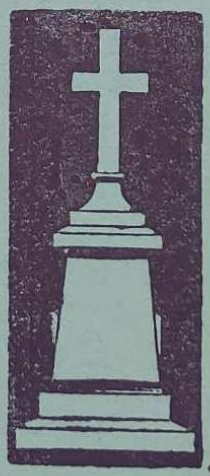

Proizvodnja klesarskih i kiparskih radnja.
Mramorna industrija.
Najveće skladište
nadgrobnih spomenika
iz svih vrsti mramora, granita, syenita, labradora i t. d.
Kiparske radnje za façade.
Veliko skladište svih vrsti mramornih ploča.

Milijune ura za gospodu i gospodje točno reguliranih i iskušanih, sa trogodišnjim jamstvom, šalje Wiener Uhrenfabrik Henrich Weiss, Wien XIV. Pilergasse 1. — Švicarska žepna ura od nikla K 8.— izvrstna remontoir gloria srebrna anker ura za gospodu sa tri poklopca K 8.— najmodernija remontoir elektro zlatna ura za gospodu ili gospodje K 10.— Ista sa dvostrukim poklopcem K 14.— k tomu odgovarajući elegantni gospodski ili dugački gospojinski lanac po K 6.— ure budilice po K 2·90, narukvice iz amerikanskog Doublé zlata K 8.— do K 10.— Šalje uz pouzeće. Promjena se dozvoljava.

TISAK ANTUNA SCHOLZA.